

**GAZİ BEDEN EĞİTİMİ
VE SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ**

**GAZİ JOURNAL OF
PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS SCIENCES**

Sahibi ◆ **Owner**

Prof. Dr. Kadri YAMAÇ
Gazi Üniversitesi Rektörü

Genel Yayın Yönetmeni ◆ **Editor-in Chief**

Prof. Dr. A. Faik İMAMOĞLU
Beden Eğitimi ve Spor Y.O. Müdürü

Yazı İşleri Sorumlusu ◆ **Editor**

Prof. Dr. İbrahim YILDIRAN

Yayın Kurulu ◆ **Editorial Board**

Prof. Dr. Kemal TAMER	Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK
Prof. Dr. A. Faik İMAMOĞLU	Prof. Dr. Özbay GÜVEN
Prof. Dr. Yaşar SEVİM	Prof. Dr. Mehmet GÜNAY
Prof. Dr. A. Azmi YETİM	Prof. Dr. Güner EKENCİ
Prof. Dr. İbrahim YILDIRAN	Doç. Dr. Ömer ŞENEL

Bu Sayının Hakemleri ◆ **Scientific Advisers of this Issue**

Prof. Dr. Hatice ÇAMLIYER (C.B.Ü.)	Prof. Dr. Hasan KASAP (Marmara Ü.)
Prof. Dr. Gıyasettin DEMİRHAN (Hacettepe Ü.)	Prof. Dr. Kemal TAMER (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Güner EKENCİ (Gazi Ü.)	Doç. Dr. Emre EROL (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Ermin ERGEN (Ankara Ü.)	Yrd. Doç. Dr. Velittin BALCI (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Can İKİZLER (Marmara Ü.)	Yrd. Doç. Dr. Sürhat MÜNİROĞLU (Ankara Ü.)

Yayın ve Dağıtım Koordinatörlüğü ◆ **Coordinators**

Yrd. Doç. Dr. Fatih YENEL Arş. Gör. Pınar DOĞAN
Arş. Gör. Mehmet TUNÇKOL

Yazışma Adresi ◆ **Correspondence Address**

Gazi Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu 06500 Teknikokullar/ANKARA
Tel : (0.312) 222 50 57 • Faks : (0.312) 212 22 74
E.mail:besyo@gazi.edu.tr

Baskı ◆ **Print**

Sim Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel : (0.312) 230 22 09 • Faks : (0.312) 230 41 39
E-mail:simmatbaasi@superonline.com

Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi yılda dört kez yayımlanır.

G.J.P.E.S.S. is published quarterly

ISSN 1300-2805

**GAZİ BEDEN EĞİTİMİ
VE SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ**

Cilt
Sayı
Ekim

İÇİNDEKİLER

**SPORDA PSİKO-SOSYAL
ALANLAR**

Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki
Görünümü ve Geliştirme
Perspektifleri

Basketbolcularda Algılanan
Fiziksel Yeterlik

Farklı Branşlarda Görev Yapan Faal
Hakemlerin Maç Öncesi Durumluk
Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması
ve Bazı Değişkenlerin Durumluk
Kaygılarına Etkileri

**HAREKET VE ANTRENMAN
BİLİMLERİ**

Düzenli Egzersiz Yapan Erkeklerin
Mental Reaksiyon Zamanı
Düzeylerinin Sedanterlerle
Karşılaştırılması

15-17 Yaş Grubu Erkek
Basketbolculara Uygulanan Farklı
Çabuk Kuvvet Çalışmalarının Bazı
Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelere
Etkisi

**BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ÖĞRETİMİ**

Beden Eğitimi Öğretmenlerinin
Derlerde Soru Yönelme
Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi

SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ

Türkiye'deki Üniversiteler Arasındaki
Spor Faaliyetlerinin Sporcu,
Antrenör ve İdareciler Tarafından
Değerlendirilmesi

**IX
4
2004**

**GAZİ JOURNAL OF
PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS SCIENCES**

Volume
Issue
October

CONTENTS

**PSYCHO-SOCIAL AREAS IN
SPORT**

Fair Play: Concept,
View in Turkey and Improving
Perspective

Perceived Physical Competence of
Basketball Players

The Comparison of the State Anxiety
Levels of Referees in Different Branches
Before Match and the Effects of Some
Variables to Their State
Anxieties

**MOVEMENT AND TRAINING
SCIENCES**

Comparison of Mental Reaction
Time Levels of Men
Who Have Regular
Exercise with Sedanters

The Effects of Different
Explosive Power Trainings on the
Physical and Physiological
Parameters of Male Basketball
Players in 15-17 Ages Group

**TEACHING IN PHYSICAL
EDUCATION AND SPORT**

The Evaluation of
Asking Questions Habits in Lessons of
Physical Education Teacher's

SPORTS MANagements SCIENCES

Evaluation of the University
Sports by Competitors,
Coaches and Officials in
Turkey

Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), IX (2004), 4

FAIR PLAY: KAPSAMI, TÜRKİYE'DEKİ GÖRÜNÜMÜ VE GELİŞTİRME PERSPEKTİFLERİ*

İbrahim YILDIRAN **

ÖZET

18. yüzyıldan beri spor terminolojisinin ayrılmaz bir parçası olan Fair Play kavramının günümüzde geçerli prensiplerinin 19. yüzyıl Viktoria İngilteresi'nde oluştuğu bilinmektedir. 20. yüzyıl boyunca sporda görülen amaç değişikliği, Fair Play anlayışının göz ardı edilmesine yol açmıştır. Bu nedenle, son yıllarda Fair Play'i sporda yeniden hakim kılmaya çabaları çerçevesinde Fair Play'e ilişkin kurumlar oluşturulmakta ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda, spora ilişkin referans gruplarının bilinçlendirilmesine yönelik literatür de zenginleştirilmekte, Fair Play kapsamlı bilimsel çalışmalara ağırlık verilmekte ve Fair Play'i geliştirme perspektifleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Sporda erdemsiz davranışların gittikçe arttığı ülkemizde ise, Fair Play hakkındaki literatür yok denecek kadar azdır. Literatür eksikliğinden hareketle, bu çalışmanın amacı, Fair Play kavramının kapsamını belirlemek; Türkiye'deki Fair Play çalışmaları hakkında bilgi vermek ve özellikle eğitim kurumlarında Fair Play anlayışının geliştirilmesine yönelik perspektiflere dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Fair Play, Türkiye'de geliştirme perspektifleri.

Geliş tarihi: 02.02.2005; Yayına kabul tarihi: 02.06.2005

* Bu çalışmanın bir bölümü, Spor Bilimleri Derneği tarafından 27-29 Ekim 2002 tarihleri arasında Kemer/Antalya'da düzenlenen 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'ne sözel bildiri olarak sunulmuştur

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

FAIR PLAY: CONCEPT, VIEW IN TURKEY AND IMPROVING PERSPECTIVES

ABSTRACT

Valid principles of the fair play idea that was an unseperatable part of sports since 18th century was first formed in 19th century in Victoria England. The aim changes that has seen in sports during 20th century causes the fair play concept has been ignored. For that reason, in recent years fair play associations has been formed and various activities has been verified to make fair play idea to rule in sports again. In mean time, the literature that is intended for making the referance groups of sports more conscios is being enriched, the scientific studies about "fair play" is emphasizing and fair play developing perspectives are trying to be determined. However, unfair behaviours have a groving ratio in our country, there is not enough literature about fair play. By referance to the lack of literature, the aim of this study is to determine the contents of fair play, inform about fair play studies in Turkey and capture attention to the perspectives about improving fair play mentality especially in education institutions.

Key Words: Sport, Fair Play, Improving Perspectives in Turkey.

GİRİŞ

19. Yüzyıl ortalarında Anadolu'ya seyahat eden Alman gezgin Mordtmann, Yozgat/Boğazköy'de izlediği atlı cirit oyununda, bir oyuncunun önceden uyardıktan sonra attığı ciridin rakibe isabet etmesiyle öfkelenen izleyicilerin bir araya gelerek, "tipik İngiliz tarzında", saldırganın cirit oyununun kurallarını ahlaksızca çiğnediğine ve oyuna devam etmeye layık olmadığına karar verdiklerinden söz eder (Mordtmann, 1925: 484).

Aslında, bu tür davranış biçimlerinin 19. yüzyıl ve öncesi Türk sportif aktivitelerinde istisna oluşturmadığı bilinmektedir. Örneğin, güreşçi tekkeleriyle kurumsal bir yapı gösteren güreş, uygulayıcısı olan pehlivanlara gerek sosyal hayatta, gerekse sporun bizzat uygulanışında ahlaki sorumluluklar yüklemekte ve toplumda olgun insan tipinin "pehlivan" kavramıyla özdeşleşmesine neden olmaktadır. Yenme ve yenilme durumlarında ölçülü davranılmakta, müsabaka sürecindeki gayret ve dürüstlük takdir edilmekte, galibiyet sonrası alkış ve sevinç gösterileri seyirciler tarafından ayıp sayılmaktaydı (Kunter, 1949: 2). İzleyicilerin temel ilke edindikleri bu olgun davranış, geleneksel aba güreşlerinde günümüzde de gösterilmektedir (Şahin, 1999: 73-74). Yine, özgün bir spor kulübü niteliği taşıyan okçuluk tekkelerinde, sadece iyi bir okçu olmak yetersizdi. Sporcular ve eğiticiler arasında karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin geliştirilmesine önem veriliyor, atışta hileye başvuranlar, kurallara uymayanlar, spor çevrelerinden uzaklaştırılıyordu (Yücel, 1999: 35).

Mordtmann'ın, atlı cirit oyununda gözlemlediği davranış biçimini "tipik İngiliz tarzı" olarak nitelendirmesi nedensiz değildi. Çünkü, kurallara uygun olmayan bir davranışın, bir otorite –burada seyirci- tarafından yaptırıma uğratılması, dürüst oynamayanın oynama hakkının elinden alınması söz konusuydu. Diğer bir ifadeyle, sporcu Fair Play ilkelerine aykırı davranmıştı ve dürüst oyunu vurgulayan Fair Play de, Mordtmann'ın seyahat yıllarıyla örtüşen 19. yüzyıl

ortalarında İngiliz toplumunun spor yoluyla eğitime dayalı reform hareketlerinin temel kavramlarından birini oluşturmaktaydı. Bu çalışmada, spor kavramıyla ayrılmaz bir bütün oluşturan Fair Play'in kavramsal gelişimi, kapsamı, 20. yüzyıl boyunca sporda gittikçe artan başarı baskısı karşısındaki konumu, Türkiye'de Fair Play'e ilişkin etkinlikler ve okul beden eğitimi ve spor uygulamaları çerçevesinde Fair Play'i geliştirme perspektifleri ele alınmaktadır.

Fair Play: Kavram ve Kapsamı

Fair Play kavramının gelişim çizgisinin başlangıcı, 15. yüzyılın ikinci yarısında, İngiliz turnuva kurallarında centilmenlik dışı davranışlar için kullanılan "foul play" ifadesine götürülebilir (Müller, 1988: 8; Gillmeister, 1988: 12). İlk olarak, tamamen genel bir kullanım ve "fırsat eşitliğini korumak", "şövalyece düşünüş tarzını göstermek" anlamında, 16. yüzyıl sonlarında William Shakespeare'de geçen Fair Play kavramı, spor diline 18. yüzyılda girmiştir (Gillmeister, 1988: 13). Günümüz Fair Play prensiplerinin sistematik temelleri ise, dönemin değişimler geçiren sosyo-kültürel yapısı ile doğrudan ilgili olarak, 19. yüzyıl Viktoria İngiltere'sinde atılmıştır (Yıldırım, 1992: 174-9). Özellikle yatılı kolejlerde (Public Schools) başlatılan reform hareketleri çerçevesinde, eğitimde sporun ve sporda Fair Play'in ön plana çıkarılması, Fair Play idealinin gelişmesi ve yaygınlaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır (Brase, 1967: 19).

Fair Play, sporcuların yarışmalar esnasında, güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve bilinçli olarak riayet etmeleri, fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleri, rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamaları, rakibi düşman değil, aksine oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleri çabalarında kendini göstermektedir.

Verilen tanım, formal (biçimsel) ve informal (biçimsel olmayan) olmak üzere iki değişik Fair Play anlayışını kapsamaktadır. Formal ve informal Fair Play anlayışlarına ilişkin ayrımı ilk kez Hans Lenk ortaya atmıştır (Lenk, 1964). Formal Fair Play, amir hükümler içeren oyun kurallarını kabullenme ve onlara kesinlikle uyma ile sınırlıyken, informal Fair Play, yaptırımlarla zorunlu tutulmayan, aksine sporda kuralların talep ettiğinin ötesinde, sporcunun rakibi ile eşit şartlarda yarışma arzusunu, rakibin maruz kalacağı haksız durumları gidermek için gösterilen çabayı, kendi yarar ve yargısına uygun olmasa bile hakem kararlarına saygı göstermeyi, aleyhine de olsa hakemlerin doğru karar almalarına yardımcı olmayı, galibiyet ya da mağlubiyette ölçülü davranmayı esas almaktadır (Ateşoğlu, 1974: 7-8).

Formal ve informal Fair Play, sportif etkinliklerdeki yansımaları bakımından değerlendirildiğinde, ağırlık, modern sporun Viktorya dönemi İngilteresi'ndeki başlangıcında açıkça informal Fair Play lehineydi. Informal Fair Play bu dönemde, baskın bir eylem ahlakıydı ve bu düşünce tarzının ardında, sportif rakibe eşit haklara sahip partner olarak kıymet verme, rakibin bakış açısıyla düşünme ve davranma, onun ruhsal ve fiziksel dokunulmazlığına saygı gösterme ve sporun oyun karakterini korumaya ilişkin temel ahlaki tutum yatmaktaydı (Müller; Pilz, 1967: 13).

İnformel Fair Play'e uygun davranış formları, sporu her hangi bir dış amaç taşımaksızın bizzat uygulanişından alınan zevk ve hoşça vakit geçirme uğruna yapan Viktorya dönemi İngiliz aristokrat sınıfının bir ürünü olarak değerlendirilmektedir (Gutmann, 1987: 11). Dönemin İngiliz soylusu için galibiyet önemsiz, medyada anılmak ve övülmek kabalık sayılmaktaydı (Menzel, 1982: 119vd).

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında sportif yarışmaların ticarileşmeye başlaması ve gittikçe daha geniş halk kitlelerine açılmasıyla baş gösteren "amaç" değişikliği, dengenin iç amaçtan dış amaca, uygulamadan duyulan zevkten, ciddiyete doğru bozulmasına yol açmış ve 20. yüzyıl boyunca gelişme Fair Play düşüncesinin yumuşatılması ve aşındırılması yönünde gerçekleşmiştir. Denge halen artarak informal Fair Play'den formal Fair Play'e doğru bozulmaya devam etmektedir. Bunun anlamı, Fair Play anlayışının, eşit yarışma şartlarının ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve korunmasından, gittikçe sadece oyun ve yarışma kurallarına uyulmasına indirgenmesidir (Lenk; Pilz, 1989: 52).

Artan ticarileşme yanında, politizasyon ve sportif başarının toplumda abartılı kıymetlendirilmesi, formal Fair Play'in dahi giderek aşındırılmasına katkı sağlamakta, kural ihlalleri, başarıda rol oynamışsa, tolere edilmekte ve meşruiyet kazandırılmaktadır (Lenk; Pilz, 1989: 52). Böylece, yeni bir Fair Play anlayışı ortaya çıkmaktadır. Heinilä, bu yeni Fair Play anlayışı için "teknokratik ahlak" kavramını kullanmaktadır. Bu ahlak anlayışında, Fair Play, her ne pahasına olursa olsun başarmak anlayışının gerisinde kalmaktadır (Heinilä, 1974).

Mutlak başarıyı öngören ve bu yönde yoğun çaba sarf edilen günümüz yüksek performans sporunda, başarıya ulaşmak uğruna zorunlu olarak aldatici, hatta acımasız stratejiler geliştirilmektedir. Bu anlayışın belirgin kriteri, oyun içinde kurallara uygun olmayan davranışları hakeme fark ettirmeden yapmaktır (Lenk, 200: 25). Özellikle profesyonel alanda, sporcuların Fair Play prensiplerine aykırı davranışlara yönelmeleri, bireysel ve toplumsal beklentilerin başarı yoluyla karşılanması çabasıyla kaynaklanmaktadır. Kamuoyu, taraftarlar, medya, sponsorlar, politik çevreler, hekim, kulüp, antrenör ve spor örgütü, sporcular üzerinde şiddetli bir performans baskısı uygulamakta, bu da onları yalın faydacı başarı imkanlarını aramaya yönlendirmektedir. Ayrıca, bir çok sporcu ve üst düzey antrenör için, gösterecekleri performans, sosyal ve finansal çıkışları için yegane şans olarak görülmektedir. Dolayısıyla, sporda yazılı ya da yazısız kurallar sadece müsabaka hırsı, duygusal uyarımlar ve oyun dinamiği nedenleriyle ihlal edilmemekte, faullü oynama veya faul yapılmış gibi davranma, antrenörlerin taktik anlayışlarının bir parçası olarak sporculara sistematik olarak öğretilmekte ve uygulattırılmaktadır (Messing, 1991: 30).

Sporda gittikçe artan erdemsiz davranışlar, onun etik değerlerine yönelik bir bilinç oluşturma ve gerekli yapısal değişiklikleri gerçekleştirme çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. En etkili kurumların başında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) çatısı altında faaliyet gösteren ve

atanmış üyelerden oluşan Uluslararası Fair Play Konseyi (CIFP) gelmektedir. FIFA ve UEFA gibi finansman güçlüğü bulunmayan çatı organizasyonların ise, Fair Play aksiyonlarına doğrudan katılımlarında ve eğitim faaliyetlerinde yetersizlikler söz konusudur. Bu kuruluşlar, sadece kendi turnuvalarında takımlara Fair Play ödülleri vermekle yetinmektedirler. Buna karşılık, 1994 yılında kurulan, Türkiye'nin de kurucu üyesi olduğu bir sivil toplum örgütü olan Avrupa Fair Play Birliği (EFPM), Fair Play idealinin yeniden spor alanlarında yeşertilmesi yolunda çaba gösteren en aktif kuruluş görünümündedir (Arıpınar, 1999). Yıllık toplantıları, Fair Play seminerleri, düzenli yayınları ve ödül organizasyonları ile somut çalışmalar yapan EFPM'nin üretken üyelerinden biri de Türkiye'dir.

Türkiye'de Fair Play Çalışmaları

Fair Play'e uygun davranışların, genellikle centilmenlik, sportmenlik ya da efendilik sözcükleriyle karşılandığı Türkiye'de, doğrudan Fair Play kavramının kullanıldığı ve tamamen Fair Play'e ilişkin ilk kaynak, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından tercüme ettirilerek 1974 yılında yayımlanan, "Sporda Erdemlik – Fair Play" (Çev.: M. Ateşoğlu) adlı eserdir. Böylece, Fair Play kavramı Türkçe literatüre "sporda erdemlik" olarak girmiş, sonraları "sportif erdem" (Erdemli, 1992: 180). kullanımı benimsenmiştir.

Kavramların kapsamı, hiç şüphesiz, süreç içinde onlara yüklenen anlamlara bağlıdır. Fair Play'e karşılık olarak önerilen kavramlar, henüz, Fair Play'in sahip olduğu anlam zenginliğinden oldukça uzak görünmektedir. Fair Play konusunda Alman dilinde yazılmış makalelerin bir analizinde, Rahe (1987: 78), kavramın kapsam alanının, sosyal davranış biçimleri spektrumunda oldukça geniş bir yer tuttuğunu saptamıştır. Tarafımızdan gerçekleştirilmiş, Türkçe'de Fair Play'in karşılığı olabilecek kavramların belirlenmesine yönelik henüz yayımlanmamış bir çalışmada, değişik bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin listeledikleri kavramların bir kısmı bile, Fair Play'in anlam zenginliğini yansıtmaması bakımından ilginçtir:

Açıksözlülük, Adalet, Ahlaklılık, Alçakgönüllülük, Anlayışlılık, Arkadaşlık, Bağışlayıcılık, Bağlılık, Barış, Başarıyı hak etme, Bencil olmama, Bilinçlilik, Birlik-Berberlik, Bütünleşme, Büyüklük gösterme, Centilmenlik, Cömertlik, Çıkar gözetmeme, Dayanışma, Davranış kusursuzluğu, Değer verme, Dikkatli davranma, Disiplinlilik, Doğruluk, Dostluk, Dostça oynama, Dürüstlük, Dürüst oyun, Düşüncelilik, Düzgün spor, Efendilik, Erdemlilik, Fanatik olmama, Fedakarlık, Fena hareketlerden kaçınma, Fırsat eşitliği, Güvenilirlik, güzellik, Hak yememe, Hakaret etmeme, Hakverirlik, Hakemi yanılmama, Haysiyet, Hoşgörü, İnançlılık, İnce ruhluluk, İnsafılık, İnsanlık, İnsancılık, İyi huyluluk, İyimserlik, İyi niyetlilik, İyi karakterlilik, Kardeşlik, Kendine hakim olma, Kibarlık, Kin tutmama, Kötü söz söylememe, Kurallara uyma, Kurallara gerek kalmadan anlaşma, Medeni davranış, Mertlik, Mükemmellik, Nezaket, Namusluluk, Olgunluk, Onurlu davranma, Ölçülülük, Özgürlük, Özveri, Paylaşım, Rakibi düşman görmeme, Ruh güzelliği, Sabırlılık, Samimiyet, Saygı duyma, Saygınlık, Sevecenlik,

Sevgi, Soğukkanlılık, Sonucu kabullenme, Spora bağlı kalma, Sporcuyla koruma, Sporseverlik, Sportmenlik, Şiddeti reddetme, Terbiyelilik, Tutarlı davranma, Uygarlık, Uyumluluk, Yardımlaşma, Yenme ve yenilmeyi öğrenme.

Türkiye’de, Fair Play’e ilişkin ilk kurumsal yapılanma, 1981’de Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) bünyesinde oluşturulan Fair Play Komisyonu’dur. Kuruluşuyla birlikte her branştan spor faaliyetlerinde, özellikle informal Fair Play anlayışına örnek oluşturabilecek davranışlar konusunda araştırma yaparak sporcu belirleyen komisyon, 1983’ten itibaren Türkiye Fair Play ödülünü kazanan sporcuları Uluslararası Fair Play Konseyi’ne göndermeye başladı. 1983 yılı milli Fair Play ödülüne, takımının müsabakayı kaybetmesini göze alarak, gol kararında tereddüde düşen hakeme topun kale çizgisini geçtiğini söyleyen Konya amatör 1. küme futbol takımlarından Derbentspor’un kalecisi layık görüldü. Kendi ve takımı aleyhine de olsa, hakemin doğru karar almasına yardımcı olma erdemine informal Fair Play için özgün bir örnek oluşturan sporcu, Uluslararası Fair Play Konseyi ödülüne aday gösterildi ve Fair Play’in en büyük ödülü olan 1983 Fair Play Trophy’sini kazandı (Olimpiyat Dünyası, 1, 1995: 38). İlerleyen yıllarda, Türkiye’nin aday gösterdiği bir çok sporcu ve spor adamı, davranışları ya da katkıları nedeniyle uluslararası Fair Play ödülleri kazandılar.

1993’te, Uluslararası Olimpiyat Komitesi statüsüne uygun bir Fair Play yönetmeliğinin hazırlanmasıyla, "ülke çapında Fair Play ruhunun yayılması, anlaşılması ve ödüllendirilmeye layık olanların belirlenmesi" görevlerini üstlenen TMOK Fair Play Konseyi kuruldu. Konsey, 1994’ten itibaren Fair Play ödülleri, "davranış", "kariyer" ve "tanıtım" dallarında ayrı ayrı vermeye başladı. Her dalda ödüller, Büyük Ödül (Fair Play heykeli ve diploma), Şeref Diploması (Fair Play gümüş plaketi ve diploma) ve Kutlama Ödülü (Fair Play bronz plaketi ve diploma) olarak detaylandırıldı (Olimpiyat Dünyası, 1, 1995: 38). Ödüllerin değişik dallarda verilmesiyle, davranış ve etkinlikleriyle dolaylı olarak spora ve Fair Play’e katkıda bulunanların değerlendirilmesinin ve toplumun bu yönde teşvik edilmesinin yolu açılmış oluyordu. Örneğin, 1995 yılı Türkiye Fair Play ödülleri Kariyer dalında Büyük Ödül, hayatı boyunca her alanda toplumu efendiliğe, iyiliğe ve centilmenliğe davet eden, sporu ve Fair Play anlayışını destekleyen, gerçekleşmesi olası büyük şiddet olaylarını örnek kişiliği ile önleyebilen bir din adamına, Naim Gölleroğlu’na verilmiş, toplumda çevre bilincinin yaygınlaşmasında gönüllü olarak çaba gösteren bir çevreci, Hayrettin Karaca da, Şeref diplomasına layık görülmüştü (Olimpiyat Dünyası, 4, 1996: 65). Naim Gölleroğlu, aynı yıl Uluslararası Fair Play Konseyi (CIFP) tarafından Dünya Şeref Diploması ile ödüllendirildi (Olimpiyat Dünyası, 4, 1996: 70).

TMOK Fair Play Konseyi, Fair Play’in sadece spora ilişkin bir kavram olmadığından hareketle, 1998’den itibaren, toplumsal olaylarda yer alan örnek kişi ve kurumları da Fair Play açısından değerlendirmeye başladı (Olimpiyat Dünyası, 14, 1999/2: 20-21). Ardından, 1999 Türkiye Fair Play ödülleri, Toplumsal ve Sportif Fair Play ödülleri olmak üzere iki ana başlık altında toplandı.

Medya alanındaki olumlu çabaların değerlendirilmesi kapsamında Konsey, tanıtım dalında 1997 Türkiye Fair Play Büyük Ödülü'nü Fan-Etik sayfasıyla Fanatik gazetesine vermiş (Aydın, 1998: 18), gazete aynı yıl, haber veriş tarzi, centilmenliği ön planda tutması ve sürekli Fan-Etik sayfası ile gençliğe sportmenlik yolunu göstermesi nedeniyle, Uluslararası Fair Play Konseyi tarafından Şeref Diploması ile ödüllendirilmiştir (Olimpiyat Dünyası, 10, 1998/2: 20). Bazı köşe yazarlarını Fair Play'i destekleyici az sayıdaki yazıları dışında, Türkiye'de medyanın Fair Play'e katkısının somut örneklerinden biri olarak da, 1988'de Milliyet Gazetesi ile Panasonic'in işbirliği ile düzenlenen ve son beş yılın en centilmen futbolcularını, takımını ve en centilmen karmasını belirleyerek ödüllendirmeyi amaçlayan "Türk Futbolu Fair Play Ödülleri" organizasyonu zikredilebilir (Bkz. Radikal Gazetesi, 29 Temmuz 1998).

TMOK Fair Play Konseyi, asli görevlerinden olan Fair Play idealinin anlaşılması ve yaygınlaştırılması çalışmaları çerçevesinde, çocuklara, gençliğe ve tüm topluma Fair Play'i anlatmanın iyi bir yolunun da karikatür olabileceği düşüncesiyle, 1996 yılında ulusal düzeyde bir karikatür yarışması düzenledi. Düşüncelerini çizgiyle ifade edebilme becerisiyle tanınmış Türk toplumunda aksiyonun olumlu yankı bulmasıyla Konsey, 1997'de yarışmanın kapsamını genişleterek, ilk, orta ve yükseköğretim öğrencilerini de yarışmaya dahil etti. Katılım formu gönderilen 65 bin okuldan gelen 1135 eser değerlendirmeye alındı (Olimpiyat Dünyası, 7, 1997: 30).

İlköğretim öğrencisinden profesyonel çizere kadar geniş bir yelpazeye açık olan Fair Play Karikatür Yarışmasında başarılı bulunan eserler, sergiler yoluyla halka sunulmakta ve bir albümde toplanmaktadır. Seçilmiş karikatürlerin 1999'dan itibaren çeşitli Avrupa ülkelerinde sergilenmesinin bu orijinal yöntem olan ilgiyi artırması sonucu, Konsey, yarışmayı uluslararası hale getirdi (Olimpiyat Dünyası, 20, 2001/1: 20-21). Karikatür yarışmaları, her kademedeki öğrencilerin Fair Play kavramıyla tanıştırılmasında ve Fair Play'e ilişkin davranışlar üzerine düşünmeye yönlendirilmesinde önemli rol oynayabilecek bir etkinlik konumundadır.

TMOK Fair Play Konseyi'nin çalışmaları, Konseyin uluslararası Fair Play kuruluşları arasında saygın bir yer edinmesine yol açmıştır. 1994'te, Zürih'te Avrupa ülkelerinin Fair Play temsilcilerinin katılımıyla kurulan, Türkiye'nin de kurucu üye olduğu ve 2. başkanlığa Türk üye Erdoğan Arıpınar'ın seçildiği Avrupa Fair Play Birliği (EFPM), Arıpınar'ı, Avrupa grubuna dahil olan Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Makedonya gibi Kafkas ve Balkan ülkelerinin Fair Play çalışmalarını yönlendirmek ve kurumsal yapılanmalarını sağlamakla görevlendirdi (Olimpiyat Dünyası, 1, 1995: 38). 1997'de Türkiye, Fair Play çalışmalarında Avrupa'da örnek ülke seçildi. EFPM, birliğin yayın organı olarak faaliyet gösterecek ve yılda 2 kez yayımlanacak olan "Play Fair" adlı gazetenin Türkiye'de yayımlanmasını ve Genel Yayın Müdürlüęünü TMOK Fair Play Konseyi Başkanı Erdoğan Arıpınar'ın yapmasını uygun buldu (Olimpiyat Dünyası, 6, 1997: 44-45). İki yıl sonra Paris'te toplanan EFPM Genel Kurulu'nda üyeler, Türkiye'de basılan "Play Fair" gazetesinin çok profesyonelce hazırlandığını,

kullanılan İngilizce'nin mükemmel olduğunu ve gazetenin, EFPM'nin en başarılı çalışması olduğunu vurguladılar (Olimpiyat Dünyası, 14, 1999/2: 26-27). Nihayet, Avrupa Olimpiyat Komiteleri Birliği (EOC) ve EFPM, 2000 yılı Fair Play Büyük Ödülü'ne, Fair Play'in anlatılmasında, gelişmesinde, ülke çapında duyurulmasında başarılı hizmetler üreten TMOK Fair Play Konseyi'ni layık gördü (Olimpiyat Dünyası, 19, 2000/4: 34).

Fair Play Ödülleri ve Bazı Problemler

Profesyonel sporda Fair Play'e uygun davranışları sergilemenin güçlüğü, başarının bizzat bireye, takımına, kulübüne ve ülkesine sağlayabileceği çıkarlar göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Fair Play ödülleri sporcunun göze aldığı riske göre verilmektedir. Lorenz (1988: 66)'e göre, karşılaşma ne kadar önemli, başarının ödülü ne kadar değerli ve kamuoyunun beklenti baskısı ne kadar yüksekse, kuralların öngördüğünün ötesinde gösterilmiş Fair Play davranışı o kadar saygın ve kıymetlidir. Ancak, Fair Play ödülüne esas teşkil eden davranışın sporcunun yerleşik bir tutumundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da oldukça önemlidir. Çünkü, "ahlaki bir davranış sonucu ödül alan birey, tüm yaşamı boyunca, her alanda Fair Play'e uygun davranmak zorundadır. Fair Play ödülü bir eğilime verilir." (Can ve Can, 1996). Bu, Fair Play ödülünün, sporcunun hem spor, hem de toplumsal yaşamında kesinlikle bir "milat" oluşturması gerektiği anlamına gelmektedir.

Ne yazık ki, Türk sporu son yıllarda bir eğilimi değil de, yerleşik bir tutuma dayanmayan anlık davranışları yeterli kriter oluşturmadan ödüllendirmenin sancısını yaşamıştır. Alpay Özalan ve Ercan Kol örnekleri, bu çelişik durumun çarpıcı görüntülerinden bazılarıdır ve ödüllerin prestijini sarsacak, beklenen toplumsal yararın önemli derecede azalmasına neden olabilecek niteliktedir.

11 Haziran 1996' da İngiltere'nin Nottingham kentinde oynanan Türkiye-Hırvatistan Avrupa Futbol Şampiyonası maçının sonlarına doğru gole giden rakibini faulle durdurmayan ve bu akın sonucu gelen golle ülkesi maçı 1-0 kaybeden milli futbolcu Alpay Özalan, Avrupa Fair Play Birliği'nin ilk büyük Fair Play ödülünü kazanıyor ve sporcu, "ömrüm boyu bana onur verecek bu ödülü almanın mutluluğunu yaşıyorum" diyordu (Olimpiyat Dünyası, 6, 1997: 43). İsviçre tarafından Dünya Fair Play ödülüne de aday gösterilen sporcu, Fair Play ruhu taşıyan bu davranışından dolayı, Uluslararası Fair Play Konseyi tarafından Kutlama Mektubu ile ödüllendiriliyordu (Olimpiyat Dünyası, 7, 1997: 28-29). Ulusal ve Uluslararası Fair Play ödülüne sahip sporcu, 1998'de oynanan bir müsabakada sadece Fair Play'e değil, genel ahlak kurallarına da aykırı bir davranış sergileyerek, müsabaka hakemine sözel ve fiziksel şiddet uyguluyor, oyundan ihraç ediliyordu. Çok geçmeden oynanan bir milli maçta oyuncunun yüksek performans göstermesi üzerine, Futbol Federasyonunun uygulayacağı yaptırım dışında, ayrıca mahkemeye de başvuracağını açıklayan müsabaka hakemi üzerine medyada baskı uygulanıyor ve hakem ikna ediliyordu (Bkz. Kumcu, 1998). Aynı oyuncu, 2002 Dünya kupasında oynanan Türkiye-Brezilya maçında, gole giden rakip oyuncuyu ceza sahasına girerken düşürerek penaltıya ve

takımın mağlubiyetine neden olmuş, basın ve kamuoyu tarafından faullü hareketi ceza sahası dışında yapmadığı için eleştirilmiştir.

Daha çok oynadığı sert futbol ve gördüğü sarı/kırmızı kartlarla tanınan bir sporcunun, belki kendisinin dahi "hata" olarak nitelendirildiği anlık bir davranışının Fair Play'e uygun olduğu gerekçesiyle ödüllendirilmesi olumlu bir yaklaşım değildir. Kaldı ki, Alpay Özalan'ın ödüllendirilen davranışı, nihayet bir formal Fair Play örneğidir ve sadece oyun kurallarına uymakla gerçekleşmiştir.

Benzer biçimde, 1994'te oynanan bir lig maçında hayatını tehlikeye atarak müsabaka hakemini saldırdan koruyan Ercan Kol, 1994 yılı Türkiye Fair Play ödülleri davranış dalında Şeref Diplomasına layık görülmüş, TMOK tarafından IOC Fair Play Konseyi'ne önerilen sporcu, Kutlama ödülü kazanmıştı (Olimpiyat Dünyası, 1, 1995: 41). Aynı sporcu 1999'da oynanan bir başka lig maçında, kurallara aykırı olarak topu elleriyle gol çizgisinden çıkartmış ve basında Fair Play ve ödülleri konusunda tartışma başlatmıştı. Pozisyonun penaltı olup olmadığı kendisine sorulduğunda: "Biz puanımızı almaya çalışıyoruz...Benim yerimde başkası olsa 'penaltı' diyecek miydi?" cevabını vermişti (Bkz. Can; Can, 1999).

Fair Play ödüllü sporcuların, takım menfaatleri söz konusu olduğunda rahatlıkla dürüstlükten uzaklaşmaları, ödülün onlarda herhangi bir tutum değişikliğine yol açmadığını göstermektedir. Oysa ki, bir davranışın ödüllendirilmesi, örnek davranışın topluma yansıtılması ve model oluşturması bakımından "eğitsel" bir anlam taşımaktadır. Çünkü, doğru ya da yanlış davranış biçimleri, çocuk ve gençler tarafından birebir kopyalanmakta, bu da, model alınan sporcuların izleyicilere doğru mesajlar veren bir davranış biçimini tutarlı olarak ortaya koymalarını zorunlu kılmaktadır (Altay, 1998). Bu nedenle, Fair Play ödülü aldıkları halde gerek sportif, gerekse toplumsal alanda sonradan Fair Play'e aykırı davranışları sabit görülenlere bir yaptırım uygulanabilmeli, ödül verilmeden önce aday sporcunun geçmişe yönelik "davranış kayıtları" incelenmelidir. Fair Play ödülünün sorumluluğunu taşıyamayan sporcular öncelikle TMOK Fair Play Konseyi tarafından yazılı olarak uyarılmalı, erdemsiz davranışların tekrarı halinde ise ödülün geri alındığı, gerekçeleriyle ve basın yoluyla kamuoyuna duyurulmalıdır. Zira, Fair Play ya vardır ve sürekli, ya da yoktur!

Fair Play Anlayışını Geliştirme Perspektifleri

Toplumsal beklentiler alanının merkezinde duran ve başarısızlık halinde ülkesini iyi temsil edemeyeceği, antrenörünün olumsuz etkileneceği, izleyiciler tarafından beğenilmeyeceği, sponsor bulamayacağı, kulübünün başarısız olacağı, basında yeterince yer alamayacağı gibi endişeler taşıyan sporcunun, Fair Play ilkelerini göz ardı etmesi bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu tür endişeler antrenör, yönetici, medya, hekim, sponsorlar ve izleyiciler için de, kendi beklentilerine uygun boyutlarda geçerlidir.

Fair Play anlayışı, bireyin doğuştan sahip olduğu donanımlarından değildir. Amaca uygun

bir eğitim süreci sonucu kazanılabilmektedir. Ancak, başarı odaklı spor ortamında, ne antrenmanlarda, ne antrenör eğitiminde, ne de benzeri eğitim ortamlarında Fair Play'i özendirici çabalar söz konusudur. Başarıda rol oynayabilecek her türlü kural dışı davranışın oyunun vazgeçilmez bir parçası olarak açık ya da gizli sergilenmesini sporcularına öğütleyen antrenörlerin, kulüplerle sözleşmeleri mutlak başarı şartına bağlandığı sürece, onların da sporcuları baskı altında tutmalarının ve Fair Play'e aykırı stratejiler geliştirmelerinin önüne geçilemeyecektir.

Kural ihlalleri artık normal kabul edilmektedir ve profesyonel spora özgü bir durum olmaktan çıkmıştır. Kulüpler, gençlerin sosyalleşmelerini sağlayacak kurumlardan biri olma özelliğini kaybetmektedirler. Pilz (1995: 174-5)'in kapsamlı araştırması, gençlerin, kulüplerde aktif spor yapma süreleri uzadıkça, kural ihlallerini, faullü oynamayı, haksız avantajlar sağlama çabalarını "akıllı bir taktik" olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu anlayışın okul sporu için de geçerli olduğunu, Alman milli futbol oyuncusu Paul Breitner (1980: 26), yaklaşık çeyrek asır önce şöyle ifade etmişti: "Gerek okul öğrencileri, gerekse profesyonel lig oyuncularını için geçerli olmak üzere, şurası açıktır ki; rakibin bir gol atmasına meydan vermemek için, onu her türlü araçla engellemek, eğer sportmence yollarla yapılamıyorsa, bunu mutlaka bir faulle yapmak gerekir. Bir serbest vuruş, her zaman bir gole tercih edilir."

Fair Play ideallerinin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engellerden biri de, sporun, uluslararası, ulusal veya yerel "prestij" aracı olarak algılanmasıdır. Uluslararası karşılaşmalarda elde edilen başarılar hiç şüphesiz ulusal bir haz yaratmakta, toplumsal özgüven gelişimine katkı sağlamaktadır. Uluslararası düzeyde artık normal karşılanmakta olan spor-prestij ilişkisi, ne yazık ki, çok daha küçük ölçekli birimlerde ön plana çıkartılmakta ve Fair Play açısından "patolojik" sonuçlar doğurmaktadır. Kasaba takımının maçı "kasabanın namusu", okul takımının maçı "okulun şerefi" ile özdeşleştirilmektedir. Sporun "namus", "şeref" gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi, sonuca ulaşmada, sürecin nasıl biçimlendirildiğinin önemini kaybetmesine yol açmakta, sporcularda, prestijin kazanılması ya da korunması için "her ne pahasına olursa olsun kazanmak" anlayışını geliştirmektedir.

Mevcut durum, Fair Play'e ilişkin bilinç oluşturma çalışmalarının sadece Fair Play kampanyalarıyla gerçekleştirilemeyeceğini, bunların yanında uzun vadeli, sistematik bir eğitim sürecinin zorunlu olduğunu göstermektedir. Fair Play kampanyaları, uygulamaya yardımcı yayınlar ve uygun antrenör seminerleri, profesyonelleşmiş yüksek performans sporunda görülen erdemsiz davranışların derecesi üzerinde hemen hemen doğrudan hiçbir etkide bulunmamaktadır. Profesyonel alan artık günümüzde kendi normları, rolleri ve değerleriyle görece bağımsız bir sistem haline gelmiştir (Messing, 1991: 31).

Fair Play çalışmalarının, sporcuları mutlak başarı baskısı altında tutan grupların etkisinde kalmayacak, etik donanımlara sahip bir genç kuşağın yetiştirilmesine yönelik olması gereklidir.

Bu nedenle, Fair Play aksiyonlarının yönü ilk ve orta öğretim çağı çocuk ve gençlerine çevrilmelidir. Bunun en geçerli gerekçesi, geleceğin sporcu, antrenör, spor adamı, hakem, yazar ve seyircisinin bu kitle içinden çıkacak olmasıdır.

Okul beden eğitimi dersleri ve okullararası karşılaşmalar, Fair Play'e uygun davranışların kazandırılması ve sergilenmesinde uygun bir ortam olarak kullanılmalıdır.19. yüzyıl İngiltere'si örneğinde olduğu gibi, okul beden eğitimi ve sor etkinlikleri, çocuk ve gençlerin karakter eğitimleri için bir araç konumuna getirilmeli, öğrencilerin günlük hayata transfer edebilecekleri uygun davranış biçimleri öğretmenler tarafından kasıtlı olarak uygulanmalı ve pekiştirilmelidir.

Ortaöğretim öğrencilerin beden eğitimi derslerinden beklentilerinin de halen ve her şeye rağmen bu doğrultuda olduğu görülmektedir. İlköğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programları'nda yer alan ve beden eğitimi derslerinde gerçekleşmesi beklenen 18 amaçtan en önemli ilk 5 amacın hangileri olduğunun araştırıldığı bir çalışmada, "Dostça oynama ve yarışma, kazananı takdir etme, kaybetmeyi kabullenme, hile ve haksızlığın karşısında olabilme" amacını, öğrenciler 4., veliler 1., beden eğitimi öğretmenleri 2. ve öğretmen eğitimcileri 3. en önemli amaç olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Yalın sportif erdemi, etik değerleri vurgulayan bu amacın tüm gruplarca en önemli amaçlar arasında ilk sıralarda gösterilmesi toplumsal bir beklenti ifadesi olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen, programda beden eğitimi dersinde fiziksel amaçların gerçekleştirilmesine yönelik davranışlar detaylıca gösterilirken, sosyal gelişimi sağlayacak davranışların nasıl kazandırılacağına ilişkin her hangi bir veri bulunmamaktadır (Yıldırım; Yetim, 1996: 39-43). Rahe (1987), temel ahlaki bir davranış olarak Fair Play'in beden eğitimi dersinde, üniteler formunda verilebilen diğer ders konuları gibi ele alınmasının güç olduğuna işaret etmekte ve dersin öğrencilerin kuralları öğrenmesini sağlayacak biçimde planlanmasının ve beden eğitimi öğretmenin davranışlarının Fair Play prensiplerine uygun olmasının önemini vurgulamaktadır (Rahe, 1987, 83). Kural bilinci eğitimi ise çocuk ve gençlerde, kuralları tanıma ve öğrenme, kuralları anlama, kuralları özümseme ve ahlaki bilinç oluşturma aşamalarıyla gerçekleştirilmektedir (Orhun, 1982: 187).

Beden eğitimi öğretmenleri de, öğrenimleri esnasında Fair Play anlayışının beden eğitimi dersleri ve spor karşılaşmalarında hangi yöntemlerle kazandırılacağına dair herhangi bir donanıma sahip olamadıklarından, öğrenci beklentileri tamamen karşılıksız kalmaktadır. Bu alandaki yetersizlik hiç şüphesiz Türkiye'ye has bir durum değildir. Nitekim, Avrupa Fair Play Birliği, 2. Genel Kurul Toplantısı'nda yayınladığı deklarasyonda bu eksikliğe değinmiş ve formal eğitim alanında görevli olanların Fair Play, hoşgörü ve karşılıklı saygı kavramlarının tanıtımından özellikle sorumlu olduklarını vurgulayarak, ulusal hükümetlere, Fair Play'in okul beden eğitiminin en önemli konusu olarak müfredata eklenmesini, öğretmen ve antrenörlerin Fair Play kapsamındaki çalışmalarını destekleyecek özel eğitim ve enformasyon malzemeleri hazırlamalarını önermiştir (Olimpiyat Dünyası, 5, 1996: 67).

Okul beden eğitimi ve sporu kapsamına Fair Play eğitiminin alınabilmesinin ön şartlarından olarak, öncelikle mevcut beden eğitimi öğretmenleri için hizmetiçi eğitimden geçirilmeleri, öğretmen adayları için de müfredat programlarında değişikliklere gidilmesi, eğitici programların hazırlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, Fair Play ve Olimpizm dersinin beden eğitimi ve spor öğrenimi veren tüm yükseköğretim kurumlarında zorunlu dersler kapsamına alınmasının sağlanması ve bu dersi verebilecek öğretim elemanlarının da kurs ve seminerlerle yetiştirilmesi, alana ilişkin ders kitabı hazırlanması öncelik arz etmektedir. "Önce Fair Play" aksiyonu çerçevesinde öğretici filmler ve broşürler hazırlanmalı, öğrencilerin istifadesine sunulmalıdır. Fair Play'e ilişkin seri seminerler düzenlenmelidir. Bu çerçevede, tanınmış sporcu, antrenör, hakem, kulüp yöneticisi, spor yazarı ve taraftar dernekleri idarecilerinin Fair Play hakkındaki görüş ve deneyimlerini aktarabilecekleri toplantılar düzenlenmeli ve öğrenciler tartışmaya katılmaya teşvik edilmelidir. Gruplar halinde çeşitli spor etkinlikleri ziyaret edilerek, Fair Play'e uygun olan – olmayan davranışların öğrenciler tarafından bizzat saptanmasını sağlamak ve bunları derslerde tartışmaya açmak, Fair Play bilincinin aşılmasında önemli rol oynayabilir. Öğrenciler arasında oluşturulacak Fair Play inisiyatif gruplarının, her okulda öğrencilerin Fair Play'e ilişkin görüşlerini ve basında çıkan olumlu-olumsuz örnekleri yansıtan bir Fair Play duvar gazetesi çıkarmalarını sağlamak da yararlı sonuçlar doğurabilecek etkinliklerdendir. Beden eğitimi ve spor öğrenimi veren kurumlarda, lisans bitirme tez ya da projelerinde Fair Play'in öncelikli araştırma alanı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- ALTAY, Ömer, "Fair Play Dersleri", Radikal Gazetesi, 9 Eylül 1998.
- ARIPINAR, Erdoğan, "Sözde Değil, Özde Fair Play", Radikal Gazetesi, 20 Aralık 1999.
- "Arıpınar'a Görev", Olimpiyat Dünyası, 1 (Temmuz 1995), s. 38.
- ATEŞOĞLU, Meliha (Çev.), Sporda Erdemlik: Fair Play. Ankara: GSB Yay. 29, 1974.
- "Avrupa Fair Play Birliği'nin İlk Ödülü Türkiye'ye, Beşiktaşlı Alpay Özalan'a Verildi", Olimpiyat Dünyası, 6 (Ocak 1997), s. 43.
- "Avrupa Fair Play Genel Kurulu'nun Fair Play, Spor ve Eğitim ile İlgili Deklarasyonu", Olimpiyat Dünyası, 5 (Ekim 1996), s. 67.
- AYDIN, Nurhan, "Türkiye'nin En Büyük Spor Ödülü", Olimpiyat Dünyası, 10 (1998/2), s.18.
- "1998 Fair Play Ödülleri", Olimpiyat Dünyası, 14 (1999/2), s. 20-21.
- BRASE, Georg, Bildung und Erziehung in den englischen Public Schools. Regensburg, 1967.
- BREITNER, Paul, Ich will kein Vorbild sein. München, 1980.
- CAN, Cem; CAN, Hakan, "Fair Play'in Dünü Yok!", Fanatik Gazetesi, 1 Mayıs 1999.
- CAN, Cem; CAN, Hakan, "Olmadı Ercan", Fanatik Gazetesi, 1 Mayıs 1999.
- "Centilmenler Geçidi", Radikal Gazetesi, 29 Temmuz 1998.
- "Dünya Fair Play Konseyi'nden Türkiye'ye 4 Fair Play Ödülü Daha", Olimpiyat Dünyası, 10 (1998/2), s. 20.
- "EFPM 5. Genel Kurulu Paris'te Toplandı", Olimpiyat Dünyası, 14 (1999/2), s. 26-27.
- ERDEMLİ, Atilla, "Fair Play ve Olimpizm", Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniv., Ankara), Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yay. No. 3, Ankara: Onlar Ajans, [1992], s. 180.
- GILLMEISTER, Heiner, "Fair Play: Ein Wort macht Geschichte", Fair geht vor-auch in Seoul, Ed.: DOG, [y.y], 1988, s. 12.
- GUTTMANN, Allen, "Ursprünge, Soziale Basis und Zukunft des Fair Play", Sportwissenschaft, 17, 1 (1987), s. 11.
- HEINILÄ, K., Ethics of Sports. University of Jyväskylä Research Reports, Nr. 4, Jyväskylä, 1974.
- "İki Türk Daha Dünya Fair Play Şeref Kürsüsünde", Olimpiyat Dünyası, 4 (Temmuz 1996), s. 70.
- "2. Ulusal Fair Play Karikatür Yarışmasına 1272 Eser Katıldı", Olimpiyat Dünyası, 7 (Temmuz 1997), s. 30.
- "İşte Fair Play Ödülleri", Olimpiyat Dünyası, 4 (Temmuz 1996), s. 65.
- KUMCU, Ercan, "Kurallar Uyulmak İçin Konulur", Yeni Yüzyıl, 10 Eylül 1998.
- KUNTER, Halim Baki, "Türk Güreşçiliği", Ülkü, III, 31 (Temmuz 1949), s. 2.
- LENK, Hans, Werte, Ziele, Wirklichkeit der modernen Olympischen Spiele. Schorndorf, 1964.
- LENK, Hans; Pilz, Gunter A., Das Prinzip Fairness. Osnabrück, 1989.
- LENK, Hans, "Zur Fairness unter Systemzwaengen", Leistungssport, 30, 6 (2000), s. 25.
- LORENZ, Hans E., "Fair Play aus der Sicht der Medien", In: Fair Play im Sport-Fairness im Leben, Ed.: LSB Rh. Pfalz, Mainz, 1988, s. 66.
- MESSING, Manfred, "Fairness und Unfairness: Eine Austauschtheoretische Erklärung", In: Beiträge zur Sportwissenschaft Festschrift zum 80. Geburtstag von Prof. Dr. Berno Wischmann, Red.: Helga Letzelter; Hans Günter Schöpe, 1. Aufl., Ahrensburg bei Hamburg: Czwalina, 1991, s. 30.
- MENZEL, R., Nachwort. In: R. Lebeck, Auf- und Rückschläge, Dortmund, 1982, s. 119.
- MORDTMANN, A. D., Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859). Hannover, 1925.

- MÜLLER, Norbert, "Historische, philosophische und paedagogische Dimensionen des Fair Play", Fair Play im Sport-Fainness im Leben, Ed.: LSB Rh. Pfalz, Mainz, 1988, s. 8.
- MÜLLER, Uwe; PILZ, Gunter A., Sei Sportlich-Sei Fair. Schorndorf: Hofmann, 1987.
- "Olimpizm ve Sporun En Önemli Unsuru: Fair Play", Olimpiyat Dünyası, 1 (Temmuz 1995), s. 38.
- ORHUN, Adnan, "Fair Play Okul Sporunda Bir Eğitim İlkesidir", Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniv., Ankara), Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yay. No. 3, Ankara: Onlar Ajans, [1992], s. 187.
- PILZ, Gunter A., "Zum Problem Struktureller Bedingungen für Unfairness. Eine Empirische Analyse", In: Fairness und Fair Play, Hrsg.: Volker Gerhardt; Manfred Laemmer, 2. Aufl., Sankt Augustin: Academia-Verlag, 1995, s. 174-175.
- RAHE, Burkhard, "Fair Play in Schule und Erziehung", Schulverwaltungsblatt Niedersachsen, 3 (1987), s. 78.
- ŞAHİN, H. Murat, Türk Spor Kültüründe Aba Güreşi. Ankara, 1999.
- "TMOK Fair Play Karikatür Yarışması Artık Uluslararası", Olimpiyat Dünyası, 20 (2001/1), s. 20-21.
- "Türkiye 5 Dünya Ödülüne Layık Görüldü", Olimpiyat Dünyası, 7 (Temmuz 1997), s. 28-29.
- "Türkiye Fair Play Çalışmalarında Örnek Ülke Seçildi", Olimpiyat Dünyası, 6 (Ocak 1997), s. 44-45.
- "Türkiye Fair Play Konseyi 'Avrupa Başarı Ödülü'ne Değer Görüldü", Olimpiyat Dünyası, 19 (2000/4), s. 34.
- YILDIRAN, İbrahim, "Sporda Fair Play Kavramının Tarihsel Boyutları", Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniv., Ankara), Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yay. No. 3, Ankara: Onlar Ajans, [1992], s. 174-9.
- YILDIRAN, İbrahim; YETİM, Azmi, "Orta Öğretimde Beden Eğitimi Dersinin Öncelikli Amaçları Üzerine Bir Araştırma", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, I, 3 (1996), s. 39-43.
- YÜCEL, Ünsal, Türk Okçuluğu. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başk., 1999.

BASKETBOLCULARDA ALGILANAN FİZİKSEL YETERLİK

Fatma ÇEPIKKURT *
Şefik TIRYAKI *

ÖZET

Bu çalışmanın amacı genç ve yıldız yaş gruplarında oynayan kız ve erkek basketbolcuların kendini fiziksel algılama düzeyleri arasında bir fark olup olmadığını belirlemektir. Çalışmamıza yaşları 17-18 olan 42 genç erkek basketbolcu ($x=17.19$; $s.s.=\pm.39$) ve yine yaşları 17-18 olan 25 genç bayan basketbolcu ($x=17.20$; $s.s.=\pm.40$) ile yaşları 14-16 arasında değişen 40 yıldız erkek basketbolcu ($x=15.57$; $s.s.=\pm.54$) ve yine yaşları 14-16 arasında olan 30 yıldız bayan basketbolcu ($x=15.43$; $s.s.=\pm.50$) olmak üzere toplam 137 basketbolcu katılmıştır. Çalışmamızda sportif yeterlik, fiziksel kondisyon, vücut çekiciliği, kuvvet ve genel fiziksel yeterlik olmak üzere beş boyuttan oluşan "Kendini Fiziksel Algılama Envanteri" kullanılmıştır. Elde edilen veriler kategorilerdeki sporcu sayıları göz önüne alınarak Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiştir. Kendini fiziksel algılama düzeyi cinsiyet açısından ele alındığında "sportif yeterlik" alt boyutunda genç kızların genç erkeklerden; "vücut çekiciliği" alt boyutunda ise genç erkeklerin genç kızlardan daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Yıldız kız ve yıldız erkeklerin kendini fiziksel algılama envanteri alt boyutlarından elde ettikleri puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kendini fiziksel algılama düzeyi oynanan yaş grubu açısından ele alındığında ise "sportif yeterlik" alt boyutunda genç kızların yıldız kızlardan; "vücut çekiciliği" ve "genel fiziksel yeterlik" alt boyutlarında ise yıldız kızların genç kızlardan daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Genç erkek ve yıldız erkeklerin kendini fiziksel algılama envanteri alt boyutlarından elde ettikleri puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Anahtar kelimeler: Algılanan fiziksel yeterlik, Basketbol

Geliş tarihi: 24.10.2004; Yayına kabul tarihi: 02.05.2005

* Mersin Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, MERSİN

PERCEIVED PHYSICAL COMPETENCE OF BASKETBALL PLAYERS

ABSTRACT

The aim of this study was to determine if there was a difference in the physical self perception level between the boy and the girl basketball players who play in youth and junior age group.

137 athletes who were 42 junior male aged (17,19 ± .39), 25 junior female aged (17,20± .40) and 40 youth male aged (15,57±.54) and 30 female aged (15,43± .50) totally participated in our study. When Physical Self Perception Profile (PSPP) was considered according to the gender, sport competence levels of junior female players were higher than junior male players; body attractiveness levels of junior male players were higher than junior female players. Besides, there wasn't any significant differences between youth females and males' scores of subscales PSPP. When PSPP level is considered according to the age group, sport competence levels of junior female players were found higher than youth female players; body attractiveness and general physical competence levels of youth female players were higher than junior female players. Besides, there wasn't found any significant differences between youth males and junior males' scores of subscales PSPP.

Key Words: Perceived Physical Competence, Basketball.

GİRİŞ

Spor psikolojisi boyutlarında, bireylerin başarı ortamındaki motivasyonları arasındaki farklılığı anlamak için bir çok kuramsal model geliştirilmiştir^(1, 15). Bu kuramlar temelde farklı olsalar da, hepsi, başarı motivasyonu ve davranışının belirleyicisi olarak algılanan yeterlik veya algılanan yetenek kavramlarına odaklanmışlardır⁽²³⁾. Algılanan fiziksel yeterlik veya fiziksel benlik algısı aslında benlik kavramının bir alt bileşenidir ve bireyin psikomotor öğelerinde (kuvvet, dayanıklılık ve fiziksel görünüş) kendini algılayışını içerir⁽¹⁷⁾. Diğer bir ifade ile fiziksel yeterlik, spordaki başarı için gerekli olan becerilerini yeterli algılama ve becerileri hakkında olumlu düşüncelere sahip olma şeklinde tanımlanmıştır⁽⁴⁾.

Yeterlik algılarının, bireylerin spor ortamındaki düşünce, davranış, heyecan ve motivasyonlarını etkilediği varsayılır⁽¹¹⁾. Yeterlik algıları aktivitenin seçimi, aktivitede harcanan çaba miktarı, başarısızlıkla veya engelle karşılaşıldığında gösterilen sebat aracılığıyla davranışı etkilemektedir⁽¹¹⁾. Örneğin, belirli bir davranışsal alanda kendi yetenek ve becerilerine inanan bireyler, yeterliklerini daha az algılayan bireylere nazaran daha fazla çaba ve sebat gösterirler.

Davranışları etkilemesine ek olarak yeterlik algıları bireylerin heyecanlarını ve motivasyonlarını da etkilemektedir. Ebbeck ve Weiss⁽¹⁴⁾ yaptıkları çalışmada, heyecanların, algılanan yeterlik ve benlik saygısı arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini bulmuşlardır. Belirli başarı alanlarında yüksek yeterliğe sahip bireylerin diğerlerine göre daha pozitif heyecanlar yaşadıkları (haz, gurur, zevk), daha yüksek motivasyon gösterdikleri ve başarılı sonuçları içsel nedenlere yüklemledikleri bulunmuştur^(11, 19). Diğer taraftan, kendi yetenek ve yeterliklerini düşük algılayan bireylerin stresli durumlarla karşılaştıklarında görevi bıraktıkları, başarısızlıklarını içsel nedenlere yüklemledikleri belirlenmiştir⁽⁹⁾.

Kendine yeterlik verilen bir görevi yerine getirmek için gerekli olan eylemi organize etme veya başarmada, kişinin kendi yetenek ve becerilerine ilişkin algı ve inançları olarak tanımlanır⁽⁷⁾. Kendine yeterlik bütüncül kendine güvenin tersine duruma özgü kendine güveni ifade eder ve bu nedenle de alana özgü benlik saygısıyla eşit tutulabilir⁽¹⁹⁾. Bandura'nın kendine yeterlik kuramına^(7, 8) göre, kendine yeterlik inançlarının oluşması için dört faktörün ortaya çıkması gerekir. Bunlar; performans başarıları (ustalık girişimleri), başkalarının deneyimi, sözel inandırıcılık ve duygusal uyarılmışlıktır (fizyolojik ve heyecansal durum).

Performans başarıları kişinin başarılı performanslarından çıkarılan sonuçtur. Performans başarıları eylemi başarılı olarak yerine getirmede bireyin yeteneğine doğrudan katkı sağladığından dolayı kendine yeterlik üzerinde en güçlü etkiyi yaratan faktördür. Eğer bireyin geçmişteki performans denemeleri pozitif ise yeterlik beklentileri de pozitif olacaktır^(11, 19). Özellikle öğrenmenin ilk aşamalarında bir görevin bağımsız olarak başarılması, basit görevlerin başkasının yardımı ile başarılmasına oranla daha büyük kendine yeterlikle sonuçlanmaktadır^(8, 16).

Başkalarının deneyimi, diğerlerinin sorunu çözme şekillerini ya da uygulamalarını gözleyerek, onlardan çıkarılan bilgiyi ifade eder. Bu faktörün kendine yeterliği etkileme büyüklüğü, bireyin kendini alınan model ile ne denli benzer algıladığına bağlıdır. Yani model daha benzer algılandığında kendine yeterlik daha fazla etkilenmiş olacaktır.

Sözel inandırıcılık, kişinin kendisi veya diğerleri tarafından, genellikle davranışları manipüle etmek için kullanılan inandırıcı teknikleri ifade eder. Bu teknikler sözel teşviği ve geribildirimleri içerir.

Duygusal uyarılmışlık, ya da fizyolojik ve heyecansal durum kendine yeterlik üzerinde en az etkiye sahip olan belirleyicidir. Bu faktör bireye somatik bilgiler sağlayarak, bireyin kendi duygusal uyarılmışlığını bilişsel olarak değerlendirmesini ifade eder. Örneğin, bir basketbolcunun serbest atış sırasında kalp atım sayısının ve sınırlılık halinin fazla olması, bireyin başarılı bir atış yapmada yetersiz olacağına göstergesidir.

Bu bağlamda, çalışmamızda Mersin ilinde genç ve yıldız yaş gruplarında oynayan kız ve erkek basketbolcuların kendini fiziksel algılama düzeyleri arasında bir fark olup olmadığı test edilmek istenmiştir. Erkek basketbolcuların kendilerini fiziksel algılama düzeylerinin bayan basketbolcularınkinden ve genç basketbolcuların kendilerini fiziksel algılama düzeylerinin de yıldız basketbolcularınkinden yüksek olacağı düşüncesi bu araştırmanın hipotezlerini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Çalışma, dört farklı yaş grubunu (yıldız kız, yıldız erkek, genç kız, genç erkek) kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Bu gruplar Türkiye Basketbol Federasyonunun (TBF) belirlediği yaş sınırlarına göre oluşturulmuştur.

Çalışmaya Mersin ilinde basketbol oynayan ve yaşları 17-18 arasında değişen 42 genç erkek ($x=17.19$; $S.D.= \pm.39$) ve yine yaşları 17-18 olan 25 genç bayan basketbolcu ($x=17.20$; $s.s.= \pm.40$) ile yaşları 14-16 arasında değişen 40 yıldız erkek basketbolcu ($x=15.57$; $s.s.=\pm.54$) ve yine yaşları 14-16 arasında olan 30 yıldız bayan basketbolcu ($x=15.43$; $s.s.=\pm.50$) olmak üzere toplam 137 basketbolcu katılmıştır.

Çalışmamızda Fox ve Corbin⁽¹⁸⁾ tarafından geliştirilen ve Türkiye'ye uyarlaması Aşçı ve Ark.⁽⁶⁾ tarafından yapılan Kendini Fiziksel Algılama Envanteri (Physical Self- Perception Profile) kullanılmıştır. Envanter kişinin dört alt boyut ile (sportif yeterlik, fiziksel kondisyon, vücut çekiciliği, kuvvet), genel fiziksel yeterlik alt boyutu olmak üzere beş alt boyutta fiziksel olarak bireyin kendini algılamasını ölçmektedir. Envanter her alt ölçekte 6 madde olmak üzere toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Envanter her madde için kişiye iki farklı insanı betimleyen ifadeler sunmakta ve kişiden bu iki farklı grup insandan öncelikle hangisine daha çok benzediğine karar vermesi, daha sonra bu benzerliğin derecesini "tam bana uygun" veya "bana kısmen uygun" ifadelerini kullanarak yapması istenmiştir. Maddelerin puanlaması "1" ile "4" arasındadır ve "4" yüksek yeterliği "1" ise düşük yeterliği ifade etmektedir (Koca ve Ark., 2003). Envanterin iç tutarlık katsayısı erkekler için .77 ile .82 ve bayanlar için .72 ile .86 arasında değişirken test-tekrar test güvenilirliği erkekler için .75 ile .82 ve kızlar için .73 ile .84 arasındadır. Uygulanan zero order ve kısmi korelasyon analizinin envanterin hiyerarşik yapısını desteklediği ve faktör yapısı ve faktör örüntülerinin envanterin orijinali ile benzerlik gösterdiği bulunmuştur⁽⁶⁾.

Envanter, basketbolcuların tamamına yüzyüze görüşme yoluyla uygulanmıştır. Sporculara envanteri uygulandıktan önce araştırmanın amacı, yapısı hakkında bilgi verilmiş ve sporcuların envanteri yanıtlaması sırasında sorulabilecek sorulara yanıt vermek için yanlarında bulunulmuştur.

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analizler, her kategorideki sporcu sayıları göz önünde bulundurularak Mann Whitney U Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1'de çalışmaya katılan kız ve erkek basketbolcuların envanter alt ölçeklerinden aldığı puanlar görülmektedir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Basketbolcuların Envanter Alt Ölçeklerine İlişkin Betimsel İstatistikleri

	YILDIZ (14-16 yaş)				GENÇ (17-18 yaş)			
	KIZ (n=30)		ERKEK (n=40)		KIZ (n=25)		ERKEK (n=42)	
	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.
Sportif Yeterlik	17.20	4.34	18.10	2.77	19.28	2.85	17.73	3.23
Fiziksel Kondisyon	17.10	3.73	16.92	2.61	17.16	2.91	18.23	7.61
Vücut Çekiciliği	16.16	3.23	16.00	3.13	14.14	2.58	15.92	2.47
Genel Fiziksel Yeterlik	18.20	7.85	16.32	2.14	15.52	2.95	16.11	2.49
Kuvvet	16.73	3.73	16.07	2.83	17.20	2.69	17.19	2.93

Tablo 2'de görüldüğü gibi kendini fiziksel algılama düzeyi cinsiyet açısından ele alındığında "sportif yeterlik" alt boyutunda genç kızların genç erkeklerden ($Z=-2,100$; $P< .05$); "vücut çekiciliği" alt boyutunda ise genç erkeklerin genç kızlardan ($Z=-2.370$; $P< .05$) daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Bununla birlikte yıldız kız ve yıldız erkeklerin kendini fiziksel algılama envanteri alt boyutlarından elde ettikleri puanlara göre aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 2. Genç Kız ve Genç Erkeklerin Sportif Yeterlik ve Vücut Çekiciliği Alt Boyutlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Tablosu

		n	Ort. Sıra	U	Z
Sportif Yeterlik	Genç Kız	25	40.44	364.00	-2.100*
	Genç Erkek	42	30.17		
Vücut Çekiciliği	Genç Kız	25	26.74	343.500	-2.370*
	Genç Erkek	42	38.32		

* $p< .05$

Tablo 3'te de görüldüğü gibi kendini fiziksel algılama düzeyi yaş grubu (yıldız veya gençler kategorisinde oynama durumu) açısından ele alındığında ise "sportif yeterlik" alt boyutunda genç kızlar yıldız kızlardan ($Z= -2.013$; $P< .05$); "vücut çekiciliği" alt boyutunda yıldız kızlar genç kızlardan ($Z= -2.024$; $P< .05$); ve "genel fiziksel yeterlik" alt boyutunda ise yıldız kızlar genç kızlardan ($Z= -1.980$; $P< .05$) daha yüksek puan almışlardır. Bununla birlikte genç erkek ve yıldız erkeklerin kendini fiziksel algılama envanteri alt boyutlarından elde ettikleri puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 3. Genç Kız ve Yıldız Kızların Sportif Yeterlik, Vücut Çekiciliği ve Genel Fiziksel Yeterlik Alt Boyutlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Tablosu

		n	Ort. Sıra	U	Z
Sportif Yeterlik	Genç Kız	25	32.74	256.50	-2.100*
	Yıldız Kız	30	24.05		
Vücut Çekiciliği	Genç Kız	25	23.24	256.00	-2.370*
	Yıldız Kız	30	31.97		
Genel Fiziksel Yeterlik	Genç Kız	25	23.34	258.50	-2.370*
	Yıldız Kız	30	31.88		

* $p< .05$

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada genç ve yıldız yaş gruplarında (oylanan kategori) oynayan kız ve erkek basketbolcuların kendini fiziksel algılama düzeyleri arasındaki farklılığın belirlenmesi amaçlanmıştır. Kendini fiziksel algılama envanterinin her bir alt boyutunda alınan puanlara bakıldığında genç kız ve yıldız erkek yaş gruplarında kendini fiziksel algılamanın en yüksek alt boyutu "sportif yeterlik"; çalışmaya katılan tüm yaş gruplarında kendini fiziksel algılamanın en düşük alt boyutu "vücut çekiciliği" olarak bulunmuştur (Tablo 1). Elde edilen bulgular Çağlar⁽¹²⁾; Aşçı ve Kin⁽⁶⁾; Aşçı⁽²⁾; Kin ve Ark.⁽²⁴⁾ in bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Kendini fiziksel algılama düzeyi cinsiyet açısından ele alındığında yıldız kız ve yıldız erkekler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgular daha önceki bazı araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir^(24, 25).

Diğer taraftan, yapılan bu çalışmada genç kız ve genç erkekler "vücut çekiciliği" alt boyutunda karşılaştırıldığında genç erkeklerin kendilerini daha çekici buldukları ortaya çıkmıştır ($Z=-2.370$; $P < .05$). Bu sonuçlar daha önceki birçok çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir^(3, 21, 27). Ancak, diğer benzer çalışmalarda sportif yeterlik, fiziksel kondisyon, kuvvet ve genel fiziksel yeterlik alt boyutlarında erkeklerin; vücut çekiciliği alt boyutunda ise kızların daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur^(9, 28, 22). Ladd ve Price'e⁽²⁶⁾ göre erkeklerin vücut çekiciliği de dahil olmak üzere diğer bazı alt boyutlarda kızlardan daha yüksek puan almaları aslında gerçeği yansıtmamaktadır. Onlara göre, aslında her iki grubun sportif yeterlikleri benzer olsa da kızların bunu ifade ederken daha mütevazı, erkeklerin ise daha abartılı ifadeler kullanmaları sonucun bu yönde çıkmasına neden olmaktadır. Diğer bir anlatımla, erkeklerin kendilerini daha çekici buldukları şeklinde çıkan bu sonuç; bu yaş grubundaki kızların spor yapıyor olmalarından dolayı, yaşlarına göre daha erkeksi bir görünüme sahip oldukları ve karşı cins tarafından çekici bulunmayacakları düşüncesi kendilerini bu anlamda daha az çekici bulmalarına neden olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Genç erkek ve genç kızlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farkın çıktığı diğer bir alt boyut "sportif yeterlik" alt boyutudur ve kızların erkeklere oranla kendilerini sportif açıdan daha yeterli algıladıkları bulunmuştur ($Z=-2,100$; $P < .05$). Bu bulgu, Daley ve Hunter'ın⁽¹³⁾ kız ve erkekleri fiziksel benlik algısı ve vücut imajı açısından karşılaştırdıkları çalışmalarında elde edilen bulgularla benzerlik gösterse de daha önceki birçok çalışmanın bulgularıyla çelişmektedir. Yapılan benzer çalışmalarda erkeklerin fiziksel olarak kendilerini daha aktif, daha kuvvetli ve daha yüksek sportif yeterliğe sahip olarak algıladıkları bulunmuştur^(20, 27, 10). Beklenenin tersine böyle bir sonuç çıkmasının nedeni; kızların kendi yeteneklerine karar vermede kişisel performanslarını esas almaları, erkeklerin ise kendi yeteneklerine karar vermede hem kendi hem de rakiplerinin performanslarıyla ilgili algıları olabilir. Bayanların branşa özgü becerilere sahip olmalarıyla birlikte böyle bir algı geliştirmiş olmaları olasıdır.

Kendini fiziksel algılama düzeyi yaş grubu (oynanan kategori) açısından ele alındığında ise kendini fiziksel algılamanın "sportif yeterlik" alt boyutunda genç kızların yıldız kızlara oranla kendilerini daha yeterli algıladıkları bulunmuştur ($Z = -2.013$; $P < .05$). Zamanla, öğrenilen ve geliştirilen becerilerin sportif yeterliği arttırdığı düşünülürse yaşça daha büyük olan sporcuların bu boyutta daha yüksek puan almaları doğaldır. "Vücut çekiciliği" ($Z = -2.024$; $P < .05$); ve "genel fiziksel yeterlik" alt boyutunda ise yıldız kızların genç kızlardan ($Z = -1.980$; $P < .05$) daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Yaş gruplarına bakıldığında 17-18 yaşın genç adolesan ve 14-16 yaşın adolesan dönemi olduğu düşünülürse, adolesanların karşı cinsin ilgisini çekmek için kendilerine daha çok dikkat ettikleri bu nedenle bu iki alt boyutta yüksek puanlara sahip oldukları düşünülebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, kendini fiziksel algılama envanteri alt boyutlarından elde edilen puanların bütünüyle, yaşa ve cinsiyete göre değişmediğini göstermiştir. Bazı alt boyutlarda erkeklerin, bazı boyutlarda ise kızların daha yüksek puan aldıkları; benzer şekilde bazı boyutlarda yıldızların, bazı boyutlarda ise gençlerin daha yüksek puan aldıkları bulunmakla birlikte bulgular, öne sürdüğümüz hipotezleri desteklememektedir.

Bu çalışmanın örneklem grubunu oluşturan bireylerin yaşlarının ve deneyimlerinin birbirine oldukça yakın olması araştırmanın sonucunu etkilemiş olabilir. Daha sonraki çalışmalarda örneklem grubunun daha heterojen biçimde seçilmesi daha açıklayıcı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Ames, C. (1992). Achievement Goals Motivational Climate and Motivational Processes. G. C. Roberts (Ed.). Motivation in Sport and Exercise. Champaign, IL: Human Kinetics.
2. Aşçı, H. (1996). Genç Erkek Milli Basketbolcuların Kendini Fiziksel Algılama ve Beden İmgelerinden Hoşnut Olma Profilleri. 4. Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri, Ankara, 77.
3. Aşçı, H. (2002). An Investigation of Age and Gender Differences in Physical Self-Concept Among Turkish Late Adolescents. Adolescence, 37 (146), 365- 371.
4. Aşçı, F. H., Gökmen, H. (1995). Bayan Hentbolcularda Yarışma Kaygısı, Başarı, Spor Deneyimi ve Atletik Yeterlik İlişkisi. Spor Bilimleri Dergisi, 6 (2), 38- 47.
5. Aşçı, H., Kin, A. (1998). Bayan Futbolcularda Kaygı ve Kendini Fiziksel Algılama Düzeyi. 5. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri. Ankara: Onlar Ajans ve Matbaacılık, 247.
6. Aşçı, F.H., Aşçı, A., Zorba, E. (1999). Cross- Cultural Validity and Reliability of Physical Self Perception Profile. International Journal of Sport Psychology, 30, 399-406.
7. Bandura, A. (1977). Self- Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. Psychological Review, 84, 191-215.
8. Bandura, A. (1982). Self- Efficacy Mechanism in Human Agency. American Psychologist, 37, 122-147.
9. Brustad R. S. (1993). Who will go out and play? Parental and Psychological Influences on Childrens' Attraction to physical activity. Pediatric Exercise Science, 5, 210-223.

10. Crocker, P.R., Eklund, R.C., Kowalski K.C. (2000). Children's Physical Activity and Physical Self Perceptions. *Journal of Sport Science*, 18 (6), 383-394.
11. Cules-Reed, S.N., Gyurcsik, N. C., Brawley, L.R. (2001). Using Theories of Motivated Behavior to Understand Physical Activity. In R. N. Singer, H. A. Hausenblas, C. M. Janelle(Ed.).*Handbook of Sport Psychology*. Joney Wiley & Sons, Inc.
12. Çağlar, E. (1998). Erkek Hentbolcularda Kendini Fiziksel Algılama ve Kaygı Düzeyi. 5. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri. Ankara:Onlar Ajans ve Matbaacılık, 248.
13. Daley, A.J. ve Hunter, B. (2001). Comprasion of Male and Famele Junior Athletes' Self Perceptions and Body Image. *Perceptual and Motor Skills*, 93 (3), 626-631.
14. Ebbeck, V., Weiss, M.R. (1998). Determinants of Children's Self Esteem: An Examination of Perceived Competence and Affect in Sport. *Pediatric Exercise Science*, 10, 285-298.
15. Eccles, J.S., Harold, R. D. (1991). Gender Differences in Sport Involvement: Applying the Eccles' Expectancy-Value Model.*Journal of Applied Sport Psychology*, 3,7-35.
16. Feltz, D. L. (1988). Self- Confidence and Sports Performance. *Exercise and Sports Science Reviews*, 16, 423-457.
17. Fox, K. R. (1990). Physical Education and Development of Self Esteem in Children. In N.Armstrong (Ed.). *New directions in physical education toward a national curriculum*. Champaign: Human Kinetics.
18. Fox, K.R., Corbin, C. B. (1989). The Physical Self Perception Profile: Development and Preliminary Validation. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 11(4), 408-430.
19. Hardy, L., Jones, G. , Gould, D. (1997). *Understanding Psychological Preparation for Sport: Theory and Practice of Elite Performans*, Chichester; John Wiley & Sons.
20. Harter, S. (1982). The Perceived Competence Scale for Children. *Child Development*, 53, 87-97.
21. Hayes, S.D., Crocker, P. R. E., Kowalski, K. C. (1999). Gender Differences in Physical Self-Perceptions, Global Self Esteem and Physical Activity: Evaluation of the Physical Self- Perception Profile Model. *Journal of Sport Behavior*, 22 (1). 1- 14.
22. Hegger, M., Ashford, B., Stambulova, N. (1998). Russian and British Children's Physical Self- Perceptions and Physical Activity Participation. *Pediatric Exercise Science*, 10, 137-152.
23. Horn, T.S., Amorose, A.J. (1998). Sources of Competence Information. In J. Duda (Ed.). *Advances in Sport and Exercise Psychology Measurement*. Morgantown, WV. Fitness Information Technology, Inc.
24. Kin, A., Koşar, Ş.N., Aşçı, H. (2001). 10 Haftalık Step Programına Katılımın Kız ve Erkek Öğrencilerin Fiziksel Uygunluğuna Etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 12(4), 18-25.
25. Koca, C., Aşçı, F. H., Oyar, Z. B. (2003). Elit Sporcuların Denetim Odağı ve Fiziksel Benlik Algısının Cinsiyete, Yapılan Spor Branşına ve Spor Deneyimine Göre Karşılaştırılması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8 (4), 3-12.
26. Ladd, G. W., Price, J. M. (1986). Promoting Children's Cognitive and Social Competence: The Relation Between Parents' and Children's Perceived and Actual Competence. *Child Development*, 57, 446- 460.
27. Mullan, E., Albinson J., Markland, D. (1997). Children's Perceived Physical Competence at Different Categories of Physical Activity. *Pediatric Exercise Science*, 9, 237-242.
28. Raudsepp, L., Liblik, R. ve Hannus, A. (2002). Children's and Adolescent's Physical Self Perceptions as Related to Moderate to Vigarious Physical Activity and Physical Fitness. *Pediatric Exercise Science*, 14, 97- 106.

FARKLI BRANŞLARDA GÖREV YAPAN FAAL HAKEMLERİN MAÇ ÖNCESİ DURUMLUK KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE BAZI DEĞİŞKENLERİN DURUMLUK KAYGILARINA ETKİLERİ

M. Yalçın TAŞMEKTEPLİĞİL *
İlkay AYDIN **
Seydi Ahmet AĞAOĞLU *
Nurullah ÖĞRETEN *

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Basketbol, Futbol, Hentbol hakemlerinin maç öncesi kaygı düzeylerinin ölçülmesi ve bazı değişkenlerle karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın evrenini bu üç branş federasyonuna bağlı lisanslı hakemler, örneklemini ise, Samsun ilinde oynanan deplasmanlı lig maçlarını yönetmek için gelen hakemlerle, Samsun bölgesi hakemleri oluşturmaktadır.

Araştırmaya, 45 Futbol, 45 Basketbol ve 42 Hentbol olmak üzere toplam 132 hakem katılmış ve bunların her klasman grubundan olmasına dikkat edilmiştir. Hakemlere, Spielberger'in geliştirdiği durumluk kaygı envanteri ile kişisel bilgileri sorgulayan bir anket uygulanmıştır. Bilgilerin istatistiksel değerlendirmesinde varyans analizi ve "t" testi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, branşlar arasında maç öncesi kaygı düzeyleri bakımından bir fark yoktur ($P > 0.05$). Fakat hakemlerin kaygı puanları ile klasman grupları arasında istatistiksel anlamlılık vardır ($P < 0.01$). Buna göre hakemler klasman gruplarında yükseldikçe maç öncesi kaygı puanlarında düşüş gözlenmektedir. Bunun yanında hakemlerin, hakemlik öncesi spor hayatları istatistiksel olarak karşılaştırıldığında anlamlı bulunmuştur ($P < 0.05$). Burada hakemlerin yönetimlerindeki maçların yorumlarında geçmişteki oyunculuk tecrübelerinden yararlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca hakemlerin maçı zorluk derecesine göre algılamaları açısından da "durumluk kaygı" puanları arasında anlamlılık vardır ($P < 0.05$). Bu konudaki bir diğer fark ise; hakemlerin klasmandaki yerlerinin arttıkça maçları algılama düzeylerinin de artmasıdır ($P < 0.05$).

Anahtar Kelimeler: Hakem, Kaygı, Durumluk Kaygı

Geliş tarihi: 19.09.2003; Yayına kabul tarihi: 07.08.2004

* O.M.Ü. Yaşar Doğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, SAMSUN

** Çarşamba Merkez İlköğretim Okulu Beden Eğitimi Öğretmeni

THE COMPARISION OF THE STATE ANXIETY LEVELS OF REFEREES IN DIFFERENT BEFORE MATCH AND THE EFFECTS OF SOME VARIABLES TO THEIR STATE ANXIETIES

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the pre-match anxiety levels of basketball, football and Handball referees and to compare those measurements with other variables. The space of the study is limited with the licanced referees of these three branches and sample of the study is composed of referees from Samsun region. 132 referees (45 football, 45 basketball and 42 handball) participated to this investigation and they were carefully selected from all class groups. They were aplyed in anxiety inventory which was developed by Spielberger and asked a questionarie about personal information. In the statistical evaluation period of the data, variance analayse and 't' test were used.

According to the results of the investigation there is no differences between branches in term of pre-match anxiety levels ($P>0.05$). But there is a statistical meaningful between anxiety points and class groups of the referees. According the study pre-match anxiety points decrease as the referees' levels increase in the class groups. Furthermore, it is found that sports activities of referees before their referee career have meningful affect in the statistical comparisons ($P<0.05$). It is understood that referees benefited from their player experiences in the past during the interpreting period of their matches.

In addition, there is meaningful differences between state anxiety points of referees from stand point of diffuculy levels of matches ($P<0.05$). There is also another differences about this topic is that, referees' level of perceptions of matches increase as their places increase in the class group.

Key Words: Referee, Anxiety, State Anxiety

GİRİŞ

Son yıllarda, spor etkinliklerine katılım ve egzersizin, kişilerin ruh sağlığı üzerine olumlu etkileri olduğu sıkça bildirilmektedir⁽¹⁾. Burada spor öncelikle sosyal bir ihtiyaç olarak ele alınmaktadır⁽¹⁸⁾. Bu bağlamda, çeşitli insan ve meslek grupları arasında, spor ve sporcu kavramları çok sık telaffuz edilen kavramlar olarak dikkat çekmektedir. Gerçekten günümüzde, önemli bir spor yarışması için binlerce insan şehir ve ülkeler arasında dolaşmakta, bunu yapamayanlar ise, televizyonlarının başında aynı yarışmayı anında ve canlı olarak izleyebilmektedir⁽²³⁾. Böyle bir hareketliliğin neticesi olarak, spor organizasyonlarını yönetme etkinlikleri de ciddi bir önem kazanmıştır.

Bugün spor olgusunu oluşturan unsurlar genel olarak, sporcular, seyirciler ve yönetenler (hakemler) biçiminde üç ana başlıkta ele alınabilir. Burada belirtilen her bir faktör şüphesiz çok önemlidir. Özellikle sporcularla beraber sahada mücadele veren ve o müsabakaların kaderini elinde bulunduran hakemler sporun en temel ögesidir⁽¹⁹⁾.

"Hakem" terimi, sözlükte; "bir anlaşmayı çözmek, bir tartışmayı yatıştırmak için taraflarca seçilmiş kimse" olarak tanımlanır. Bu sözcük daha geniş anlamıyla sporda, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, alınan puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri, cezaları belirleyen kişi şeklinde açıklanır⁽⁶⁾. Başka bir deyişle hakem; takım ve oyuncular arasında farklılık gözetmeden karar veren, özel seçilmiş kişi anlamındadır. Aslında hakem, tam olarak jüri anlamına gelmez. Fakat, hareketlere şahit olan kişi olarak tanımlanabilir⁽²²⁾.

Hakemlikte kuralların herkese aynı derecede, tarafsız ve adil uygulanması öncelik taşır. Oyun kurallarının eksiksiz olarak yarışmalara yansması ve sporun toplum gözünde sevilir bir duruma gelebilmesi insan faktörünün ön plana çıkması açısından çok önemlidir⁽⁶⁾.

Çağımızdaki gelişmeler; spora hız, tempo ve hepsinden önemlisi heyecan katmakta, iletişim sistemlerinin izleyicilere sunduğu hizmetler ise hayal sınırlarını aşmaktadır⁽⁶⁾. Bütün bu gelişme ve değişim içerisinde hakemlere düşen görev, kuşkusuz bu hız ve tempoyu daha da artırmaktır. Bu döngü içerisinde hakemler elbette hatalarıyla da göz önüne gelen kişilerdir. Zira maç yönetme olgusunun insan faktörüne bağlı olması hatayı da beraberinde getirecektir. Özellikle çağımızda sporun büyük bir endüstri halini alması hakemin de birey olarak üzerindeki yük ve sorumluluğu artırmaktadır.

İnsan olarak hakemlerin tutum ve davranışlarında farklıklar görülebilir. Çünkü her birey biyolojik manada tek ve eşsizdir. Dolayısıyla benzer durumlarda farklı bir davranış sergilenabilmektedir. Belki sporu daha zengin ve zevkli hale getiren de bu farklılıktır. Esasen kararlardaki çeşitlilik; bireyin farklı algısı, seçiciliği, sosyal görüşü ve kuralları yorumlamadaki farklılığından kaynaklanır. Burada önemli olan, söz konusu çeşitliliğin iyi niyet çerçevesinde kalması ve mümkün olduğunca az sayıda olmasıdır.

Bu sebeple ülkedeki hakemlerin başarısı veya başarısızlığı ve toplumun spora karşı takındığı yumuşak veya gergin tavırlar ile toplumun genel olarak sosyal dokusu arasında bir ilişki aramak gerekir⁽⁶⁾.

Aslında karar organlarına karşı eleştiriler, dünyanın her yerinde ve en sert şekilde yapılmaktadır⁽¹⁹⁾. Karar veren kişi; algıların, güdülerin, tutumların, geçmiş deneyimlerin, beklentilerin, gurupla olan ilişkilerin etkisi altında hareket eder. Psikolojik bir süreç olarak da görülen karar verme sürecinin merkezindeki kişi, karşılaşılan bir duruma karşı uygun bir tepki vermek için düşünen, değerlendiren ve iradesiyle harekete geçen kimsedir⁽¹⁷⁾.

Müsabakanın skor ve gidişatında büyük etkisi olduğuna inanılan hakemlerin fizyolojik ve psikolojik durumlarının verdikleri kararlar üzerindeki etkisi büyük önem kazanmaktadır. Hakemin fiziksel yeterliliğinin yanı sıra psikolojik açıdan hazır bulunmuşluğu da hayati değerdedir. Bu nedenle hakemlerin kaygı, korku ve stres gibi psikolojik faktörleri kontrol altına alarak, müsabakalarda doğru karar verme özellikleri olmalıdır. Aslında kaygı, her insanda var olan ve

eğitimle kontrol altına alınabilen önemli bir etmendir. Fakat yüksek kaygı seviyesi hakemler için hatalı kararların artmasına sebep olabilir⁽²¹⁾.

Diğer yandan, çağdaş dünyada teknolojinin her alanda ilerlemesi spor oyun kurallarının da gelişmesini sağlamıştır. Böylece her spor dalının daha hızlı oynanması ve güzelleşmesi için her gün yenilikler sunulurken bu değişimler de yarışmalara girmektedir. Bütün bunlar, oyun kurallarının uygulayıcısı olarak hakeme ilave görevler yüklemekte ve gittikçe artan bir baskıyla işini daha da güçleştirmektedir.

Futbol, basketbol ve hentbol branşlarında görev yapan hakemlerin müsabaka öncesi durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması ve durumluk kaygı düzeylerine etki eden değişkenlerin saptanması bu araştırmanın amacını teşkil etmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın evrenini futbol, basketbol ve hentbol federasyonlarına bağlı lisanslı hakemler, örneklemini ise, aynı branşlarda oynanan deplasmanlı lig maçlarını Samsun'da yönetmek için gelen hakemler ile Samsun bölgesi hakemleri oluşturmaktadır (132 hakem).

Veri toplama aracı olarak, Spielberger ve arkadaşları'nın (1970) geliştirdiği, Öner ve Le Compe tarafından 1983 yılında Türkiye şartlarına uyarlanan "Durumluk Kaygı Envanteri" ile araştırmacılar tarafından hazırlanan ve toplam 21 sorudan oluşan "Anket Formu" kullanılmıştır.

Her biri 1 ile 4 arasında değerlere sahip toplam 20 maddeden oluşan envanter, bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirlemektedir. Envanterin geçerliliği, "ölçüt-bağımlı ve "yapı geçerliliği" olarak iki teknikle saptanmıştır. Diğer yandan envanterin test-tekrar güvenilirliğinde pearson momentler çarpımı korelasyonu ile hesaplanan değişmezlik kat sayıları .26 ile .68 arasında bulunmuştur. Kuder-Richardson formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alfa korelasyonları ile saptanan iç tutarlılık ve homojenlik katsayıları .94 ile .96 arasında değişmektedir. Madde toplam puan güvenilirliğinde ise .42 ile .85 arasındadır. Envanterde yanıtlanmamış soru olduğunda anket değerlendirmeye alınmamıştır. Envanter ve anket, hakemlere, maça çıkmadan 20-60 dakika önce uygulanmış ve yalnızca o an neler hissettiğine göre cevap vermeleri istenmiştir.

Elde edilen verilerin istatistiksel değerlendirmesinde "varyans analizi" ve "t" testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1: Hakemlerin Branşlara Göre Yaş, Cinsiyet, Klasman ve Kaygı Puan Düzeyleri

Spor türü	Kişisel bilgiler	Basketbol			Hentbol			Futbol		
		f	%	Toplam	f	%	Toplam	f	%	Toplam
Cinsiyet	Kadın	10	22,2	45	5	11,9	42	2	4,4	45
	Erkek	35	77,8		37	88,1		43	95,6	
Yaş	23 ve altı	30	66,7	45	10	23,8	42	12	26,7	45
	24-30	11	24,4		11	26,2		16	35,6	
	31 ve üstü	4	8,9		21	50		17	37,8	
Klasman	İl ve Bölge	25	55,6	45	8	19	42	25	55,6	45
	Milli, B ve C Klasman	16	35,6		26	62		14	31,1	
	Üst Klas. ve Uluslararası	4	8,9		8	19		6	13,3	
Kaygı puanı	Düşük Dur. Kay.	16	35,6	45	18	42,9	42	22	48,9	45
	Orta Dur. Kay.	20	44,4		18	42,9		13	28,9	
	Yüksek Dur.Kay	9	20		6	14,2		10	22,2	

Ankete katılan hakemlerin, büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır (115 kişi, %87.1). Bayan hakemler ise, 17 kişidir (%12.9).

Çalışmamızda 23 yaş altını oluşturan genç hakemler, 52 kişi (%39.4) ile çoğunluktadır. Araştırmada, 24-30 yaşları arasındaki orta grup, 38 (%28.8), 31 yaş üzeri de 42 kişi ile (%31.8) temsil edilmektedir. Diğer yandan çalışmada hakemlerin, klasmanlarına göre de sınıflandırılması yapılmıştır. Anketimize katılan hakemlerden 3 branşta olmak üzere toplam, il ve bölge bazında maç yönetenler 58 (%44), ülke bazında maç yöneten üst klasmana yakın hakemler ile üst klasmanda ve uluslar arası alanda maç yöneten hakemlerin sayısı da sırasıyla; 56 (%42.4) ve 18 (%13.6) kişiyi bulmaktadır.

Hakemlerin maç öncesi kaygı düzeyleri, almış oldukları puanlara göre, düşük (20-26 puan), orta (27-33) ve yüksek kaygı (34 ve üzeri) biçiminde üç kategoride gruplandırılmıştır. 3 branşta çalışmamıza katılan hakemlerimizin 56'sı maç öncesi düşük kaygı seviyesine sahiptir (%42.4). Bunun yanı sıra orta kaygı düzeyinde maça çıkan hakemler 51 (%38.6), maç öncesi, yüksek kaygı düzeyindeki hakemler ise 25 kişi (%19) olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: Hakemlerin Hakemlik Öncesi Sporculuk Durumlarının Dağılımı

Branşlar	N	Evet	Hayır	%	S.S	p
Basketbol	45	35	10	77,7	,4346	.003*
Hentbol	42	42	-	100	,0000	
Futbol	45	36	9	80	,3866	

Anketimize katılan deneklerin daha önce sporculuk yaptıktan sonra hakemliğe başlama durumlarında oransal farklılıklar vardır. Bu, basketbol için %77.7, futbol için %80, hentbol hakemleri içinse % 100 nispetini bulmaktadır. Bu durum hakemlik ile yapmış oldukları sporculuk arasında anlamlı bir ilişkiyi ifade etmektedir ($p<0.05$).

Tablo 3: Hakemlerin Yaptıkları Branşların Kaygı Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Branşlar	N	Ortalama	S.S	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p
Basketbol	45	29,4222	6,4155					
Hentbol	42	28,7619	7,4304					
Futbol	45	28,6889	7,0512					
Branşlar arası	-			2	14,569	7,285	.150	.861
Branşlar içi	-			129	6262,241	48,545		
Toplam	-			131	6276,811			

Tablo 3' de hakemlerin yaptıkları branşların kaygı puanlarına göre anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve varyans analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre maç öncesi kaygı düzeyi puanları; Basketbol; 29,4222 (n=45), Hentbol; 28,7619 (n=42), Futbol; 28,6889 (n=45) olarak elde edilmiştir. Branşlar arasındaki bu farklılık, kaygı yönünden, istatistiksel seviyede anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4: Hakemlerin Cinsiyetlerine Göre Kaygı Puan Ortalaması

Cinsiyet	N	Ortalama	S.S
Erkek	115	28,8087	6,7368
Bayan	17	30,0000	8,2234
Toplam	132	28,9621	6,9220

Yukarıdaki tabloda ankete katılan hakemlerin, cinsiyetlerine göre kaygı puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması gösterilmektedir.

Tablo 5: Hakemlerin Yaşları ile Kaygı Puanlarının Karşılaştırılması

Yaş	N	Ortalama	S.S					
23 ve altı	52	29,7308	6,8546	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p
24-30	38	29,1053	7,4934					
31 üstü	42	27,8810	6,4815					
Yaşlar arası				2	80,596	40,298	.839	.434
Yaşlar içi				129	6196,214	48,033		
Toplam	132			131	6276,811			

Tablo 5'te hakemlerin yaşlarına göre kaygı puanlarının, aritmetik ortalaması ve standart sapması karşılaştırılmıştır. Buna göre üç yaş grubunun da maç öncesi kaygı durumları birbirlerine yakındır. Ancak sadece 31 yaş ve üstü grubunun kaygı durumu diğerlerine nazaran daha düşük bulunmuştur (27.8810). Fakat bu oran hakemlerin yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 6: Hakemlerin Durumluk Kaygı Düzeyleri ile Maçları Algılama Düzeylerinin Karşılaştırılması

Zorluk Derecesi	N	Ortalama	S.S					
Çok Kolay	21	26,4762	5,1732	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p
Biraz Kolay	19	29,5263	6,1767					
Orta Kolay	47	31,1064	8,0115					
Zor	36	27,6667	6,4807					
Çok Zor	9	27,5556	5,0277					
Yaşlar arası				4	430,145	107,536	2.336	.05*
Yaşlar içi				27	5846,665	46,037		
Toplam	132			131	6276,811			

Diğer yandan, hakemlerin durumluk kaygı düzeyleri ile maç algılama düzeylerinin(anketle belirlenmiştir) arasında (Tablo 6), varyans analizi sonuçlarına göre, anlamlı bir fark vardır ($p < 0.05$). Yapılan t testi karşılaştırmalarında 21 kişi maçı "çok kolay", 19 kişi "biraz kolay", 47 kişi "orta", 36 kişi "daha zor" ve nihayet 9 kişi de "çok zor" olarak algılamıştır. Böylece "çok kolay" seçeneğini işaretleyenlerin kaygı puanları en düşük (26.4762), "orta" derecede algılayanların kaygı puanları (31.1064) ise en yüksek bulunmuştur.

Tablo 7: Hakemlerin Klasmanları ile Kaygı Puanlarının Karşılaştırılması

Klasman Grubu	N	Ortalama	S.S	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p
İl ve Bölge	58	31,6034	7,5717					
Milli, B ve C Klasman	56	27,0000	5,6761					
Üst Klasman ve Uluslararası	18	26,5556	5,4903					
Klasmanlar arası	-	-	-	2	724,487	362,243		
Klasmanlar içi	-	-	-	129	5552,324	43,041	8,416	.001*
Toplam	132	28,9621	6,9220	131	6276,811			

Tablo 7’ de hakemlerin klasman gruplarındaki durumları ile kaygı puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı karşılaştırılmıştır. Klasman grubu il ve bölge olan hakemlerin maç öncesi kaygı durumları (31.6034) diğer gruplara göre daha yüksek çıkmıştır. Milli ve üst düzey hakemlerin ise maç öncesi kaygı puanları birbirlerine yakındır. Bu üç grup arasındaki fark ise anlamlıdır ($p < 0.01$).

Tablo 8: Hakemlerin Klasmanlarına Göre Maçı Algılama Derecelerinin Karşılaştırılması

Klasman Türleri	N	S.S	Kolay	%	Orta	%	Zor	%	P
İl, Bölge	58	1.0273	15	25.9	30	51.7	13	19.4	.001*
Milli, B ve C Klasman	56	1.2751	25	44.6	13	23.2	18	32.1	
Üst Klasman ve Uluslararası	18	.5830	0	0	4	22.2	14	77.8	
Toplam	132	-	40	-	47	-	45	-	

Tablo 8 hakemlerin klasmanları ile çıktıkları maçlar arasındaki algılama değerlerini göstermektedir. Buradan anlaşılacağı gibi, İl ve bölge hakemlerinin çoğunluğu (45 kişi %77.6) yönettikleri maçları kolay ve orta derece olarak nitelendirmekte fakat bunlardan sadece %19.4’ü (13 kişi) bu maçları zor biçiminde değerlendirmektedir. Diğer yandan milli, B ve C klasman hakemlerinin %67.8’i de (38 kişi) kendilerine verilen maçları kolay ve orta dereceli olarak görmektedir. Bu kategorilerde maçları zor olarak algılayanlar ise, %32.1 (18 kişi) oranında gerçekleşmiştir. Bunun yanında üst klasman ve uluslar arası hakemlerin pek çoğu hiç kolay maça çıkmadıklarını belirtirken (%77.8), bunların yalnız %22.2’si (4 kişi) çıktıkları maçları orta derecede güç maçlar olarak değerlendirmektedir.

Tablo 9: Hakemlerin Durumluk Kaygı Puanları İle Yaşam Yeri, Medeni Hal, Eğitim Düzeyi ve Meslek Karşılaştırılması

Kişisel Bilgiler		N	Ortalama	S.S.	p
İkamet	İlçe	15	29,2000	6,6030	.888
	İl ve Büyükşehir	117	28,9316	6,9886	
Medeni hal	Bekar	78	29,1795	6,9912	.690
	Evli	50	28,9400	6,9881	
	Dul	3	25,6667	4,9329	
Eğitim	Lise	27	29,5926	7,7323	.474
	B.E.S.Y.O	35	29,8571	7,1131	
	Diğer Fak. Veya YO.	70	28,2714	6,5162	
Meslek	Öğrenci	47	29,4255	7,3861	.158
	Öğretmen	31	30,8387	7,2115	
	Serbest	20	26,9500	6,8785	
	Memur ve Subay	33	27,7273	5,7460	

Araştırmada hakemlerin maç öncesi durumluk kaygı puanları ile ikamet ettikleri yer, medeni hal, öğrenim durumu ve meslekleri arasında istatistiksel bir anlamlılık bulunamamıştır (Tablo 9).

Tablo 10: Hakemlerin Durumluk Kaygı Puanları ile Bazı Kişisel Bilgilerin Karşılaştırılması

Sorular	Cevaplar	N	Ortalama	S.S	p
Ciddi bir olayla karşılaştınız mı?	Evet	66	28,0152	6,3476	.116
	Hayır	66	29,9091	7,3792	
Hakemliğe haftada toplam kaç saat ayırıyorsunuz? (maç,antrenman,kurs, vb.)	1-12 saat	49	29,9796	7,1487	.434
	13-30 saat	49	28,3469	5,7357	
	30 saat ve üstü	34	28,3824	8,0979	
Lisanslı olarak spor yaptınız mı?	Evet	113	28,6637	7,1297	.228
	Hayır	19	30,7368	5,3421	
Hakemlikle uğraşma nedeniniz?	Maddi destek	7	24,1429	3,5322	.095
	Kariyer edinmek	14	30,5000	8,0455	
	Hobi ve spor için	67	29,8657	6,8177	
	Diğer	44	27,8636	6,8015	

Tablo 10'da hakemlerin kaygı puanları ile hakemlikte karşılaşılan ciddi olaylar ilişkilendirilmiş ve anlamlı bir fark elde edilememiştir (0.116). Bunun gibi, deneklerin kaygı puanları ile hakemliğe ayırdığı süre (0.434) ve sporculuk yapmaları (0.228) türünden sebepler de istatistiksel olarak anlamlı değildir. Öte yandan deneklerin, hakemlikle uğraşma nedenleri; "maddi destek" (7), "kariyer edinmek" (14), "hobi ve spor" (67), "sosyal çevre edinmek", "arkadaşlıklar kurmak", "sporun içinde olmak" (44) biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu nedenler de kaygı puanları yönünden bir anlamlılık ifade etmemektedir (0.095).

Tablo 11: Hakemlerin Spor Yaşamları ile Sahada Yaşadıkları Ciddi Olayların Karşılaştırılması

Denekler	N	Evet	Hayır	%	S.S	p
Sporculuk yapanlar	113	57	56	50,4	.8184	.001*
Sporculuk yapmayanlar	19	9	10	47,3	.7393	
Toplam	142	66	66	-	-	

Tablo 11'de Sporculuk yapmış olanlarla, yapmamış olanların ciddi bir olayla karşılaşp karşılaşmadıkları arasında bir anlamlılık tespit edilmiştir. Buna göre, sporculuk yapanların % 50.4 'ü, sporculuk yapmayanların ise %47.3'ü hakemlikte ciddi bir olayla karşılaştıklarını belirtmektedir.

TARTIŞMA

Genel psikoloji ile ilgili pek çok araştırmada sporcuların davranışlarını yönlendiren değişkenler (motivasyon, stres, kaygı) ile performansları arasında deneysel bir bağlantı kurulduğu gözlenmektedir. Ancak bu çalışmalarda sporcu ve antrenör merkezli incelemeler sıkça yapılmasına karşın hakemlerle ilgili olanlar yeteri kadar araştırılmamış ve bu husus ihmal edilmiştir.

Spor faaliyetlerinde sıkça görülen sinirlilik ve huzursuzluk halleri, maç öncesi kaygı ve psikolojik stres unsurlarına bağlanabilir. Bugünlerde, oyunun bir parçası olan oyuncular, seyirciler, yöneticiler ve teknik adamların her spor dalında hakemlere karşı negatif reaksiyonları bulunmakta, ayrıca bu durumu gazete ve magazin makaleleri ile TV yorumlarındaki anlayış da giderek kuvvetlendirmektedir.

Sporde ortak olan görüş; psikolojik uyarılar yüksek olduğunda performansın etkileneceği biçimindedir. Eğer maç öncesi ve sırasında oluşan negatif davranışlar artarsa, vücutta çeşitli davranış bozuklukları gerçekleşebilir. Nitekim, Bandura insanların bu psikolojik durumlarını öz yetkinliğe bağlamış, Schunk ise, bu uyarıların kaygı artışının sinyali olduğunu belirtmiştir⁽⁴⁾.

Buradan hareketle, hakemlerin performansını etkileyen kaygının, maç öncesi ne kadar olduğunu saptamak eldeki çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ölçümleri kaygıdan en fazla etkilenebileceği düşünülen Basketbol, Futbol ve Hentbol hakemleri arasında yapılmış, böylece branşlar arasındaki kaygı farkları da ortaya konmak istenmiştir.

Araştırmamızdaki örnek bireylerin, hakemlikten önceki spor hayatları ile yapılan karşılaştırma anlamlı sonuçlar vermiştir ($P<0.05$). Bu durum, deneklerin daha önce yapmış oldukları sporculuk ile yapmakta oldukları hakemlik görevi arasında anlamlı bir ilişkiyi ifade etmektedir. Birçok sporunun belirli bir dönem spor yaptıktan sonra hakem, yönetici ve teknik adam olarak spor yaşantılarını devam ettirdiği bilinmektedir. Nitekim, Basketbol, Hentbol ve Voleybol hakemleri üzerinde yapılan bir araştırmada hakemlik tercih sebepleri olarak; o branşı, sevmek ve daha önce bu dalda sporculuk yapmak (%88) seçenekleri gösterilmektedir⁽¹⁰⁾. Bizim çalışmamızda da hakemlerin büyük çoğunluğunun sporculuktan geldiği ortaya konmuştur. Hakemler için oyun kurallarını anında yorumlayıp karar verebilme çok önemlidir. Bu konuda yeterli beceriye sahip olabilme nispeten geçmişteki oyunculuk deneyimleri ile de ilişkilendirilebilir. Gerçekten, 52 Futbol hakemi arasında yapılan bir çalışmada, 36 kişinin geçmişte lisanslı olarak spor yaptığı ve kararlarla ilgili yorumlarında geçmişteki oyunculuk tecrübelerinden yararlandıkları belirtilmektedir⁽¹⁹⁾. Fakat buna rağmen araştırmamızda, deneklerin kaygı puanları ile önceden sporculuk yapmış olmaları arasında istatistiksel bir anlamlılık bulunamamıştır.

Diğer yandan, araştırmamıza esas olan branşlardaki hakemlerin kaygı puanları arasında da anlamlı bir fark yoktur. Branşlar arası durumluk kaygı puanlarında farklılık olmayışı, her branşta hakemlerin aynı kaygıyı hissettiği anlamına gelir. Esasen kaygı hali, hakemler kadar sporcular için de geçerlidir. O yüzden, müsabaka öncesi akut rahatsızlıklar yaşayan sporcuların yüksek derecede durumluk kaygıya sahip oldukları söylenebilir⁽²¹⁾. Aslında sorumluluğun kişinin tamamen kendisinde olduğu bireysel sporlar ile, sorumluluğun paylaşıldığı takım sporlarında durumluk kaygı ve stresin farklı farklı yaşanması söz konusudur. Özbekçi, "farklı spor dallarında yaşanan müsabaka stres düzeylerinin araştırılması" adlı çalışmasında; Atletizm sporcularının Basketbol ve Voleybolculara göre, müsabaka stresini daha yoğun olarak yaşadıklarını ortaya koymuştur⁽¹⁶⁾. Bireysel sporlarda sonuç her şeyi ile kişinin kendi çabasına bağlıdır. Burada kişiler başarı ve başarısızlığın bütün sonuçlarını kendileri üstlenmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla bu durum bireysel sporları yapanların, kaygı ve stresi daha yoğun hissetmelerinin nedeni sayılabilir.

Aynı çerçevede hakemler de birer fert olarak düşünüldüğünde, bireysel sporla uğraşan sporcuların kaygılarının, onlar için de geçerli olduğu söylenebilir. Hülasa, durumluk kaygıda farklılaşmalar, sporcudan sporcuya değişebileceği gibi, spordan spora ya da uygulanan beceri çeşidine göre de farklılaşabilir⁽¹²⁾.

Diğer yandan eldeki çalışma, hakemlik mesleğinde, cinsiyet farkının kaygıya olan etkisinin de anlamlı olduğunu göstermiştir ($P<0.01$). İkizler, bir çalışmasında, bayan sporcuların başarı beklenti düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğunu, yarışma öncesinde erkeklere oranla şahsi yeteneklerine daha az güvendiklerini, dolayısıyla, kazanılan ya da kaybedilen bir müsabakada daha az memnun veya memnuniyetsiz olduklarını belirtmektedir⁽⁹⁾.

Yine Segal ve Weinberg de, bayanların erkeklerden daha yüksek yarışma kaygısına sahip olduklarını ifade etmekte ve bu durumu, bayanların yarışma ile ilgili şartları daha tehdit edici algıladıkları sonucuna bağlamaktadır. Bütün bunlar, bayanların yarışma ortamlarında daha yüksek durumluk kaygı ile tepki verdikleri biçiminde değerlendirilebilir⁽¹²⁾. Eldeki çalışmada 17 bayan deneğin kaygı ortalaması da erkek deneklere göre yüksektir. Fakat bu çalışmadaki bayan ve erkek deneklerin dağılımı homojen değildir. Ayrıca, sporcular arasında yapılan bir araştırmada, Türkiye’de değişik spor branşları üzerinde müsabıklık yaşına göre kız sporcular ile erkek sporcuların kaygı puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır⁽²⁾. Öte yandan hakemlerin kaygı puanlarının yaş faktörü açısından anlamlılığına bakıldığında önemli bir farkın ortaya çıkmadığı görülmektedir. Bu sonuç, Özbekçinin farklı spor dallarında yapmış olduğu araştırmada ortaya koyduğu, sporcunun yaşları ile müsabaka stres düzeylerinin ilişkili olmadığı⁽¹⁶⁾ sonucunu desteklemekte, fakat Filiz’in, sporcuların müsabaka öncesi anksiyete düzeylerinin tespiti çalışmasıyla farklılık göstermektedir. Filiz’in sonucuna göre, yaşları büyük olan sporcuların, anksiyete düzeyleri düşüktür⁽⁷⁾.

Hakemlerin, maçları algılamaları ile kaygı puanları arasında, istatistiksel anlamlılık vardır ($P<0.05$). Anket sonuçlarına göre "Kolay" ve "Zor" şıklarını işaretleyen hakemlerin kaygı puanları düşük, "Orta" olarak algılayanların kaygı puanları ise yüksek bulunmuştur.

Huband ve Mc Kelvie (1986), müsabaka öncesinde sporcularda durumluk kaygısının arttığını bildirmektedir. Ancak, sporcular için kaygı oluşturacak kadar önemli olmayan bir müsabakada kaygı da ortaya çıkmayabilir⁽⁵⁾. Bunun yanı sıra sporcu, içinde bulunduğu durumu daha önemli olarak algıladıkça, kaygı düzeyi de yükselecektir. Dothwaite ve Armstrong, yapılacak karşılaşmanın önemini yüksekliği oranında, karşılaşma öncesi durumluk kaygının da artacağını bildirmiştir. Bu nedenle, sporcuların karşılaşmayı önem yönünden algılama seviyeleri onların motivasyonlarını ve durumluk kaygı düzeylerini de artıracaktır⁽¹²⁾. Çalışmamızda maçı "kolay" algılayanların kaygı puanlarının düşük çıkması bu açıklamalar ile paraleldir. Fakat "zor" olarak algılayanların puanlarının düşük olması onların tecrübelerinden kaynaklanabilir.

Hakemlerin kaygı puanları ile klasman grupları arasında da istatistiksel anlamlılık görülmektedir ($P<0.01$). Buna göre hakemler klasman gruplarında yükseldikçe maç öncesi kaygı puanlarında düşüş gözlenmiştir.

Bugünkü şartlarda konsantrasyonu bozan uyarıları elimine etme gibi önemli özelliklere sahip bir hakem, gergin ortamlarda soğukkanlılığını koruyup oyunun tüm kontrolünü elinde tutma becerisine sahip olacaktır. Oyunları yöneten hakemler oyun alanına çıkmadan önce hakemlik hakkında pek çok gözlem yapsalar bile, yaşanan maç anı olayları alt klasman hakemler üzerinde her gün yeni bir öğrenme süreci ve bilinmezliği oluşturmaktadır. Hakemlikte yıllar ilerledikçe hakemler arasındaki farklılık, spesifik konular hariç, azalmakta ve bu fark ancak detaylarda gözlenebilir olmaktadır⁽²¹⁾.

Esasen tecrübeli ve tecrübesiz hakemler antrenör, oyuncu ve seyirci unsurlarından değişik seviyede etkilenir. Tecrübesiz hakemler, antrenör, oyuncu ve seyircilerin davranışlarını daha negatif algılamaktadır⁽²⁰⁾. Bu tespit bizim araştırmamızla da benzerdir. Fakat Aşçı ve Gökmen'e göre, spor deneyimi fazla olan hentbolcülerle spor deneyimi az olan hentbolcüler arasında kaygı düzeyi bakımından bir fark yoktur⁽²⁾. Ayrıca aynı araştırma, yüksek düzeyde sürekli yarışma kaygısına sahip olan sporcuların daha düşük düzeyde sürekli yarışma kaygısına sahip bulunan sporculardan genellikle daha yüksek durumluk yarışma kaygısı gösterdiklerini belirtmektedir. Ona göre bu farklılık, sporcu ile hakem arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Bu konudaki bir diğer fark ise; hakemlerin klasmandaki yerlerinin arttıkça maçları algılama düzeylerinin de artmasıdır ($P < 0.05$). Diğer taraftan spor deneyimi ve atletik yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki bulamayan Aşçı ve Gökmen, spor deneyiminin sporcuları yeteneklerini algılama yönünden farklılaşmadığını göstermiştir⁽²⁾. Bu sonuç araştırmamızla örtüşmektedir. Buna göre sporda başarılı olmak, kişinin yeteneklerini olumlu algılaması ile ilişkilidir. Doğal olarak başarılı kişi, yeteneklerinin yeterli olduğunu hisseder, kendine güveni arttırır ve bu manada kaygısı da azalır. Müsabaka öncesi sahip olunan sağlık ve sosyal durumlar; sporcuları en çok etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin eğitim düzeyi yeterli olmayan sporcularda, anksiyeti yüksek çıkarken, yüksek öğrenim görmüş olanlarda daha düşüktür⁽⁷⁾.

Araştırmamızda hakemlerin sosyal durumları ile maç öncesi kaygı puanları karşılaştırılmış ve anlamlı bir fark bulunamamıştır. Aynı şekilde ikamet durumu, medeni hal, eğitim düzeyi ve meslek gibi unsurlar da hakemlerin kaygı durumlarını etkilememektedir. Fakat bununla beraber, hakemlikle uğraşanların birçoğunun diğer bir mesleği olması ve bunun sporla ilişkili bulunması onların kaygı düzeylerinin düşmesinde etki yapacağı söylenebilir.

Araştırmamızda sosyal, sağlık ve eğitim durumları gibi, hakemlerin kaygı durumlarını etkileyebilecek olan bazı kişisel özellikler de kaygı puanları ile karşılaştırıldığında anlamlı değildir. Ancak Morgan'a göre, yüksek sürekli ve yüksek durumluk kaygıya sahip olmanın nedeni, geçmişte yaşanan korkularla ilişkili olabilir. O nedenle, daha yüksek kaygı düzeyine sahip olan kişiler karşılaştıkları durumları daha tehlikeli veya tehdit edici mahiyette algılayarak, karşılaştıkları bu tehdit edici veya tehlikeli şartlara daha yoğun durumluk kaygı düzeyleri ile tepki gösterebilirler⁽¹²⁾. Bu husus bizim çalışmamızda hakemlerin geçmişten etkilendiklerini gösterir mahiyette bulunmamıştır.

Kaygının ortaya çıkmasında etkili olduğuna inanılan faktörlerden birisi de kuşkusuz hakemlerin sahip bulunduğu fiziksel performanslarıdır. Nitekim bir araştırmada haftada bir ya da iki antrenman yapanların "durumluk", beşten çok antrenman yapanların ise "sürekli" kaygı puanlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu netice, daha az sayıda antrenman yapanların, daha düşük beklentilere bağlı olarak daha az performans kaygısı gösterecekleri, dolayısıyla bunun da, durumluk kaygı puanlarına yansımış olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir⁽¹⁾.

Araştırmamızda, antrenman, maç ve seminerlerin toplam saati maç öncesi durumluk kaygı puanlarıyla karşılaştırıldığında bir fark gözlenmemiştir. Fakat buna rağmen, haftada 3-5 sıklıkta antrenman yapanlarda hem durumluk hem de sürekli kaygı puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu ile ilgili futbolcular üzerinde yapılan bir araştırma, çok sık yapılan antrenmanların ne yazık ki sporcuların müsabaka öncesi kendilerine ve fiziksel yeterliliklerine güven sağlamada yeterli olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır⁽⁴⁾.

Çalışmamızda hakemlerin beklentileri ile kaygı puanları arasında da istatistiksel bir anlamlılık yoktur. Futbol hakemlerinin beklentileri ile ilgili yapılan bir çalışmada, beklentilerin, ilk olarak, üst klasman grubunda maç yönetmek, sonra ise, boş zamanları olumlu değerlendirmek biçiminde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır⁽¹⁹⁾. Nitekim Ferstle (1978), sporcuların ilk başlarda hakemliğe katılımcı olarak girdiklerini, Morris (1981) ise futbol hakemlerinin benliklerinde bulunan yöneticilik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu alana yöneldiklerini belirtmektedir⁽¹³⁾. Bütün bu açıklamalar araştırmamızla benzerlik göstermektedir.

Konuya sporculuk geçmişi olan ve olmayan hakemlerin karşılaştıkları ciddi olaylar açısından bakıldığında, istatistiksel yönden bir anlamlılık gözlenmektedir ($P<0.01$). Fisher ve Zwart algılanan kaygıyla ilgili, tespit edilen unsur olarak "ego'yu tehdit edici" faktöre de işaret etmektedir. Kişilerin davranışlarından çok benliklerine, kişiliklerine yöneltilen saldırılar onların durumluk kaygı düzeylerinin çok daha yukarılara çekilmesinde etkili olurlar. Bu yüzden kişiler kötü bir şekilde eleştirildiğinde bu faktörle karşılaşılır⁽¹²⁾. Charbajian (1978) erkeklerin psikolojik olarak içine kapanıklılık, cesaret ve oto kontrollük unsurlarının, modern iş dünyasına utangaçlık olarak yansıdığını belirtmiştir. Dolayısıyla spor seyirciliği, maçlarda hakemlere karşı bu psikolojik ihtiyaçları karşılamak ve hapsedilmiş duyguları açığa vurmak için bir fırsat sağlar. Bu durumda, hakemler hedef olarak gösterilebilir ve böylece hakemler, seyirci, antrenör ve oyuncular arasında bir huzursuzluk kaynağı olarak düşünülebilir⁽⁴⁾. Fakat bu konuda yapılan bir araştırma, söz konusu durumun Türk hakemler için bir olumsuzluk oluşturmadığını ifade etmektedir. Buna göre; Türkiye'de hakemlerin, seyircilerin olumsuz tezahüratlarından etkilenmediği, geçmişteki oyunculuk tecrübelerinin maç yönetiminde kendilerine katkı sağladığı, genel olarak sahada oyun kurallarını uygulamada kendi yorumlarını kattıkları, yardımcı hakemle sürekli ilişki içinde oldukları ve nihayet gözlemcinin kendileri hakkında olumsuz düşüncelerinden endişe duymadıkları anlaşılmaktadır⁽¹⁹⁾.

SONUÇ

Sporla psikolojik yaklaşımlar sadece oyuncular için değil antrenörler ve hakemler için de geçerlidir. Spor olgusu içerisinde psikoloji, maç öncesi ve maç sonrası kapsamaktadır. Maç öncesi psikolojik durumun bir etmeni olan kaygı branşlar arasında farklılık göstermemiştir. Hakemlerin üç branşta ölçülen maç öncesi kaygı durumları birbirlerine yakındır. Bu sonuç hakemlikte, branştan ziyade kişiliğin önemli olduğunu yansıtmaktadır.

Tüm hakemlerin yaşları ele alındığında kaygının yaşla bağlantılı olmadığı anlaşılmakta, fakat, klasman yükseldikçe veya hakemlik yaşı arttıkça kaygının düştüğü görülmektedir. Maçın önemi, hakemlikte kaygıyı arttıran diğer bir faktördür. Kaygı düzeyi; bayanlarda, erkeklere oranla daha yüksek çıkmaktadır. Bu durum bayanların erkeklere oranla psikolojik yönden daha duygusal olmaları ile açıklanabilir.

Türkiye normlarında 17 - 71 yaş arası durumluk kaygı ortalaması; $34 \pm 8.6'$ olarak gerçekleşmektedir. Bu ortalamaya göre hakemlerin kaygı ortalamalarının Türkiye standardının altında olması Türk sporu açısından sevindiricidir.

KAYNAKLAR

1. Aslan, S.H., Aslan, R.O. , Alparslan, N.Z. (1998). Bir Grup Amatör Futbolcuda Bazı Değişkenlerle Benlik Saygısı, Depresyon ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. Spor Hekimliği Dergisi, 33 (3), 110.
2. Aşçı, F.H., Gökmen,H. (1995). Bayan Hentbolcülerde Yarışma Kaygısı, Başarı, Spor Deneyimi ve Atletik Yeterlilik İlişkisi, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6 (2), 39-44.
3. Biçer, T. (1998). Beyin Dilinin Gizemine Yolculuk, Futbol Eğitim Dergisi, T.F.F Yayını, 8 (5), 4.
4. Carol, L. P. (1985). Sport Group Behaviour and Officials Perceptions, International Journal of Sport Psychology, 16, 1-11.
5. Çağlar, E., Koruç, Z. (1997). Müsabaka Kaygısının Dinlenik Kalp Atım Hızı Üzerine Etkisi. H.Ü Spor Bilimleri Dergisi, 8 (3), 19-29
6. EPAK, (1999). Gelişen Futbol ve Hakem, Futbol Eğitim Dergisi, T.F.F. Yayını, Tayf Basımevi, 12 (1), 26.
7. Filiz, K. (1992). Sporcuların Müsabaka Öncesi Anksiyete Düzeylerinin Tespiti, Atatürk Üniversitesi BESYO BES Bilimleri Dergisi, 34
8. Gökdemir, K., Karaküçük, S. (1996). Güreş Hakemlerinin Boş Zaman Anlayışları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi. 4 (1), 65-66
9. İkişler, C., Karagözoğlu, C. (1997). Sporda Başarının Psikolojisi, İstanbul Alfa Basım Yayınevi, 3.Baskı, 43-48, 68, 74
10. Karaküçük, S., Ermihan, N. (1996). Boş Zamanları Değerlendirme Açısından Voleybol, Basketbol ve Hentbol Hakemlerinin Hakemlik Anlayışları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 59
11. Keysan, H. (1998). Sporda Etik Kaygılar ve Aydınlanma, Türkiye A.S.K.F. Dergisi, Sayı:85
12. Konter, E. (1996). Spor Psikolojisi ve Futbol, İzmir, Saray Kitapevi Yayıncılık, 1.Baskı, 1-3, 14, 26-28, 56.
13. Kowlowsky, M., Maoz, O. (1988). Commitment and Personality Variables as Discriminators Among Sports Referees. Journal of Sport and Exercise Psychology., 10, 262-269
14. Mellick, M. (1999). The Little Referee That Could "The Influence of Self-Efficacy on Refereeing Performance: strategies for the referee and referee's coach". <http://cpa.uwic.ac.uk/pages>
15. Öner, N., Le Comte, A. Durumluk- Sürekli Kaygı Envanterleri El Kitabı. İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 333, 1-2
16. Özbekçi, F. (1989). Farklı Spor Dalarında Yaşanan Müsabaka Stres Düzeylerinin Araştırılması. M.Ü. S.B.E. Beden eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Tezi.
17. Özcan, K. (1999). Yöneticilerde Karar Verme İle Kaygı İlişkileri, M.Ü. F.B.E. Teknoloji Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

18. Özer, T. (1998). Türk Futbol Hakemlerinin Müsabaka Süresince Hareket Analizleri, Sakarya Üniversitesi S.B.E. Beden eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Tezi. Sakarya.
19. Pepe, H., Filiz K., Pepe, K., Can, S. (1992). Futbol Hakemlerinin Hakemlik Geçmişleri ve Sporculuk Geçmişlerinin Tutarlı Karar Vermedeki Etkisinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi BESYO, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 26-33
20. Rodafinos, A.K., Anshel, M.H., Sideridis, G. (1998). Sources, Intensity and Responses to Stress in Grek and Australian Basketball Referees. International Journal of Sport Psychology, 29, 303-323.
21. Satman, C., Öğülmüş, S., Müniroğlu, S. (2001). Ankara İlindeki Futbol Hakemlerinin Hakemlik Seviyelerine Göre Sürekli Kaygı Durumlarının İncelenmesi, 2.Uluslar Arası Spor Psikolojisi Sempozyumu Özet Kitabı, İzmir.
22. Schwinte, P. (1990), The Referee and The World of Football, Sports Illustrated, Los Angeles, 44-48
23. Syer, J., Connolly, C. (1998). Sporcular İçin Zihinsel Antrenman Rehberi, Çev: Erkan, F., Birinci Baskı, Bağırğan Yayımevi, Ankara.
24. Tokat, M. (2001). Siz Hala Hata mı Yapıyorsunuz? Hakemin Sesi Dergisi, 2, 15.

DÜZENLİ EGZERSİZ YAPAN ERKEKLERİN MENTAL REAKSİYON ZAMANI DÜZEYLERİNİN SEDANTERLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Gürbüz BÜYÜKYAZI *

Arkun TATAR **

ÖZET

Yaşları 41 ile 76 arasında değişen, 38'i ortalama 28.47 yıldır düzenli egzersiz yapan, 37 'si sedanter olmak üzere toplam 75 erkeğin, yaş, boy, vücut ağırlığı gibi ilgili değişkenler dengelendikten sonra Genel Mesleki Yetenek Testi ile mental reaksiyon zaman ortalamaları karşılaştırılmıştır. Yaşamlarında düzenli egzersiz yapan kişilerin, sedanterlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha kısa mental reaksiyon zamanı ortalamasına sahip oldukları görülmüştür ($t(73) = -3.033; p < 0.01$).

Anahtar Kelimeler: Mental Reaksiyon Zamanı, Düzenli Egzersiz, Genel Mesleki Yetenek Testi

Geliş tarihi: 11.08.2003; Yayına kabul tarihi: 28.02.2005

* Celal Bayar Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, MANİSA.

** Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İZMİR.

COMPARISION OF MENTAL REACTION TIME LEVELS OF MEN WHO HAVE REGULAR EXERCISE WITH SEDANTERS

ABSTRACT

Mean mental reaction time of totally 75 men (age 41-76), 38 of whom have been performing regular exercise training for 28.47 years, and 37 of whom are sedentary individuals, was compared via General Occupational Ability Test after the adjustment of variables such as age, height, and weight. Individuals performing regular exercise training in their lives were found to have significantly shorter mental reaction time than sedentary people ($t(73) = -3.033; p < 0.01$).

Key Words: *Mental Reaction Time, Regular Exercise Training, General Occupational Ability Test*

GİRİŞ

Reaksiyon zamanı, uyarının verilmesiyle başlar ve hareket tepkisinin başlamasıyla son bulur. Yani uyarının başlama zamanı ile tepkinin başladığı zaman arasında geçen süre olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle reaksiyon zamanı, uyarının tanımlanması, tepkinin seçilmesi ve tepkinin programlanması işlem basamaklarını kapsar. Reaksiyon zamanı, bu üç aşamada geçen süre ve işlemleri kapsadığı için her üç aşamada bir veya birden fazlasını uzatan her faktör reaksiyon zamanını da uzatır (Scmidth, 1991a, Auxter, et al., 1993, Tamer, 2000, Oxendine, 1982, Erdinç, ve ark., 1993, Tamer, 1991, Toker, 1993, Guyton, 1972, Guckstein, Walter, 1972).

Nörolojik açıdan, bir uyarının taşınmasında sinaps sayısı ne kadar az ise duyu sinirleri bilgiyi uygun supraspinal merkeze o kadar hızlı taşırlar. Uyarının taşınması süreci de daha önce belirtildiği gibi reaksiyon zamanı ölçümlerinde üç aşamadan birini oluşturmaktadır. Dokunsal reaksiyon zamanı, dokunsal uyarının alınmasından, somatosensory kortekse kadar olan taşıma işlemindeki sinapsların azlığı nedeniyle, görsel ve işitsel reaksiyon zamanlarına oranla daha kısadır (Beehler, Kamen, 1986). Tüm yaş gruplarında işitsel reaksiyon zamanının, görsel reaksiyon zamanından daha kısa olduğu bulunmuştur, (Bompa, 1998, Oxendine, 1982). Değişik çalışmalarda farklı değerler elde edilmiş olsa da bir birinden çok farklı görünmeyen ortalama reaksiyon zamanı değerleri şu şekildedir; Görsel 250 msn., işitsel 170 msn., dokunsal 150 msn.'dir, (Singer, 1980).

Reaksiyon zamanı, bazı kaynaklarda basit reaksiyon zamanı ve seçmeli reaksiyon zamanı olarak ikiye; bazı kaynaklarda ise basit reaksiyon zamanı, seçmeli reaksiyon zamanı ve ayırdedici reaksiyon zamanı olarak üçe ayrılmaktadır. Aradaki farklılık, seçmeli reaksiyon zamanının ayırdedici reaksiyon zamanını içerecek şekilde tek tür olarak veya içermeyecek şekilde ikiye ayrılmış olarak alınmasından kaynaklanmaktadır (Mağil, 1989, Winnick, 1985, Auxter, et al., 1993, Haywood, 1993, Scmidth, 1991a, Rudisill, et al., 1992).

Basit reaksiyon zamanı, bireye verilen tek bir uyarana karşısında, onun bu uyarana verdiği tek cevap arasında geçen süre şeklinde tanımlanırken, kişinin uyarana karşı, daha önceden bildirilen bir hareketi yapması istenir. Yani tek bir uyarıcı ve tek bir cevap bulunmaktadır ve kişi bunları önceden bilmektedir. Uyarıcı ve cevap hep aynıdır ve bu reaksiyon zamanı ölçümlerinde uyarıcının algılanması ve daha önceden hazırlanmış olan motor programın başlatılarak hareketin yapılması süreçleri vardır. Bu nedenle de basit reaksiyon zamanı, seçmeli reaksiyon zamanından daha kısadır. Seçmeli reaksiyon zamanında ise dört algısal süreç vardır ve bunlar uyarıcının alınması, uyarıcının ayırt edilmesi, uygun cevabın seçilmesi ve motor cevabın oluşması şeklindedir. Seçmeli reaksiyon zamanı ölçümlerinde uyarıcının seçilmesi ve hep aynı yanıtın verilmesi istenebilir yada değişik uyarıcılara değişik yanıtların verilmesi şeklinde olabilir (Scmidth, 1991b, Auxter, et al., 1993, Haywood, 1993, Winnick, 1985, Rudisill, et al., 1992). Seçmeli reaksiyon zamanı ölçümlerinde, uyarıcıların birbirlerine benzer olduğu durumda, uyarıcıların birbirinden çok farklı olduğu durumdan daha uzun bir tepki zamanı gerekmektedir. Çünkü birbirine benzer uyarıcıların birbirinden ayrılması ve doğru uyarıcının belirlenmesi zorunluluğu vardır (Schweitzer, 1991, Sciearretta 1990). Ayrıca uyarıcıya verilecek tepki seçenekleri arttıkça, reaksiyon zamanı da artmaktadır (Magil, 1989).

Reaksiyon zamanını etkileyen faktörlerin neler olduğu konusunda çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bütün bu çalışmalar derlendiğinde, reaksiyon zamanını etkileyen faktörleri üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, fiziksel etmenler (uyarıcının türü, tepkinin türü, çevre koşulları vb.) (Almirall, 1987, Winnick, 1985, Oxendine, 1982), fizyolojik ve organik etmenler (alkol, kahve, sigara gibi maddelerin etkisi, günün hangi saatinde ölçümün yapıldığı vb.) (Almirall, 1987, Winnick, 1985, Morris, 1997, Morris, et al., 1994, Mc. Konney, 1985) ve bireysel etkenlerdir (yaş, cinsiyet, kişilik, eğitim durumu, antrenman durumu, sağlık durumu, motivasyon, konsantrasyon vb.) (Almirall, 1987, Winnick, 1985, Çolakoğlu, ve ark., 1993, Maidikow, et al., 1986, Ottoson, 1983). Bütün bu faktörlerin etkileri belirtilen çalışmalarla gösterilmiştir.

Reaksiyon zamanının gelişme çağı boyunca çok hızlı bir şekilde arttığı 15-20 yaş arasında en yüksek seviyesine ulaştığı (Oxendine, 1982), 30 yaş üstünde yaş ilerledikçe reaksiyon zamanında yavaşlama olduğu (Era, et al., 1986, Gündüz, 1995) 60 yaş ve üstü ile 10 yaş ve altına bulunanların, 18-50 yaş arasındaki yetişkinlerden daha yavaş reaksiyon zamanına sahip oldukları ve ancak yinede bütün yaş gruplarının birbirlerinden belirgin derecede farklı olmadıkları (Sciearretta, 1990) araştırmalarda gösterilmiştir.

Antrenman etkisiyle reaksiyon zamanındaki en büyük gelişme, 9-12 yaşları arasında görülmektedir. Reaksiyon zamanının kısalması organizmanın gelişmesine paraleldir ve 13-14 yaşlarında tek tek hareketler için geçerli reaksiyon süreleri yetişkinlere yaklaşmaktadır (Agopyan, 1993). Ancak elit sporcuların algılama yeteneklerinin gelişmiş olmasından dolayı elit olmayan sporculardan daha kısa reaksiyon zamanına sahip oldukları görülmektedir.

(Kioumourtzoglou, et al. 1998). Aktivite düzeyleri yüksek olan bireylerin de fiziksel aktivite düzeyleri düşük bireylerden daha kısa reaksiyon zamanı ile tepki verdikleri gösterilmiştir (Lupinacci, et al., 1993). Haftada beş gün ve sekiz hafta süreyle egzersiz yaptırılan deneklerin, işitsel ve görsel reaksiyon sürelerinin egzersizlere başlamadan önceki döneme göre önemli derecede kıaldığı saptanmıştır. Bu araştırmada, araştırma süresince egzersiz yaptırılmayan kontrol grubunda reaksiyon zamanlarında önceki ve sonraki ölçümlerde farklılık elde edilememiştir (Haşçelik, et al., 1989).

Çocuklarda yapılan bir başka araştırmada Standart Progressive Matrices testi ile yapılan zeka ölçümleri ile hem basit hem de hem de seçmeli reaksiyon zamanı arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir (Chan, et al., 1991). Zekanın reaksiyon zamanında önemli yeri olduğunu gösteren bir başka çalışmada da zihinsel engelli, otistik ve down sendromlu yetişkinlerin normal gruptan daha uzun reaksiyon zamanı süresine sahip olmaları ile gösterilmiştir (Inui, et al., 1995). Benzer bir konudaki başka bir araştırmada da 59-65 yaşları arasındaki erkeklerde, haftada en az iki kez aerobik egzersiz yapanların, yapmayanlardan hatırlama düzeyi açısından belleklerinin daha güçlü olduğu sonucu elde edilmiştir (James, Coyle, 1998).

Reaksiyon zamanı ölçümü basit tanımına rağmen oldukça karmaşıktır. Reaksiyon zamanı ölçümü için, ön denemelerin, hazır işaretinin uyarıcı verilmeden ne kadar süre önce verildiğinin, dikkatin, motivasyonun dikkate alınması gereklidir. Bu nedenle ölçümler, ses izolasyonunun sağlanmadığı, kişilerin uykusuz ve yorgun olduğu durumlarda yapılmamalıdır (Edwards, et al., 1981).

YÖNTEM VE GEREÇ

Bu araştırmada literatürdeki bilgiler doğrultusunda, düzenli egzersiz yapan erkeklerin mental reaksiyon zamanı düzeylerinin sedanterlerle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Literatürde reaksiyon zamanını etkileyen pek çok değişken olduğu görülmekte ise de bu çalışma açısından sonucu etkileyebilecek ve gruplarının arasında farklılığa yol açabilecek tek değişken olarak yaş görülmektedir. Bu nedenle yaş değişkeni gruplarda dengelenmiştir. Ancak yaş değişkeni dışında gruplar arasında reaksiyon zamanını etkileyebilecek ve yanlılığa yol açabileceği düşünülen boy ve vücut ağırlığı değişkenleri de her iki grupta dengelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca denekler, sigara içmeyen, alkol kullanmayan, herhangi bir madde bağımlılığı olmayan ve aynı zamanda herhangi bir biyolojik ve psikolojik hastalık geçirmemiş kişiler olması koşullarına dikkat edilerek seçilmişlerdir. Çalışma, İzmir'de yaşayan 38'i düzenli egzersiz yapan, 37'si sedanter, 75 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, uzun süreli ve düzenli egzersiz yapan kadın denek bulma güçlüğünden dolayı sadece erkekler alınmıştır.

Yaşları 41 ile 76 arasında ($= 56.61 \pm 8.54$ yıl) olan düzenli egzersiz yapan kişilerin, haftada 3 ile 30 saat arasında egzersiz yaptıkları ($= 8.58 \pm 6.22$ saat) belirlenmiştir. Bu kişiler haftada 2 ile 7 gün arasında egzersiz yapmaktadırlar ($= 4.26 \pm 1.73$ gün). Grubun 7 ile 62 yıl arasında

değişen süreyle ve ortalama 28.47 ± 14.98 yıldır egzersiz yaptıkları görülmektedir. Sedanter grubun ise 42 ile 75 yaş arasında ve yaş ortalamasının 56.30 ± 7.82 yıl olduğu görülmüştür.

Literatürdeki bilgiler doğrultusunda reaksiyon zamanını etkileyen değişkenler göz önünde bulundurularak, tüm denekler için ölçümler, sabah saat 8 ile 9 arasında ve deneklerin uykusuz, yorgun, gergin ve stresli olmamaları durumunda gerçekleştirilmiştir. Bir denek için ayrılan süre yaklaşık 10 dak. kadar olmuş ve tüm denekler için ölçümler 15 gün sürmüştür.

Araştırmada, Pursuit of Humanpotialities, Takei Scientific Instruments Co., Ltd. tarafından geliştirilen Genel Mesleki Yetenek Testi-B'nin (General Vocational Aptitude Tester-B) mental reaksiyonu ölçmeye yarayan alt testi kullanılmıştır. Test aletinde, üste on pencere, altında on şekil ve onun altında da on butonun bulunduğu bir düzenek vardır. Ölçümün başlatıldığı andan itibaren, penceredeki şekiller değişmekte ve on pencere içindeki şekillerden sadece bir tanesi altındaki şekille aynı olacak şekilde eşleşmektedir. Diğer dokuz pencere ve altındakiler eşleşmemektedir. Eşleşen şekillerin altındaki butona basılınca penceredeki şekiller değişmekte ve on pencere içerisindeki başka bir şekil altındaki ile eşleşmektedir. Eşleşmemiş iki şeklin altındaki butona basınca veya birden fazla butona aynı anda basınca pencere içerisindeki şekiller değişmemekte ve eşleşmenin bulunamadığı anlaşılmaktadır. Deneyci bu durumda ölçümü kesmek ve sonlandırmak durumundadır. İşlemler deneycinin kontrolünde yapılmaktadır ve denekler butonlara sırayla basma yoluyla da eşleşeni bulmaya çalışmamaktadır (General Vocational Aptitude Tester-B Operational Manual).

Araştırmada, deneklere önce aletin nasıl kullanılacağına gösterildiği ön denemeler yapılmış ve denek durumu anladıktan sonra ölçümlere geçilmiştir. Denekten istenen, üsteki penceredeki ve altındaki şekillerden alt alta gelenlerden aynı olanını bulup uygun olan butona basmasıdır. Butona bastıktan sonra penceredeki şekillerin değişmesiyle yeniden oluşan diğer eşleşmenin bulunması; yine butona basılması ve bu şekilde ölçümün sürdürülmesidir. Bu şekilde bir set içerisinde bir çok eşleştirme yapılmakta ve bütünü için süre tutulmaktadır. Bu araştırmada da ölçümün başlamasında itibaren eşleştirme setinin bitimine kadar kronometre ile süre tutulmuş ve bu işlem tüm denekler için kaydedilmiştir.

Mental reaksiyon testinden sonra, düzenli egzersiz yapanların, sedanterlerden egzersiz yapmaktan ileri gelen biyolojik ve fizyolojik farklarını belirtmek amacıyla vücut yağ oranları (VYO) ve indirekt maksimal oksijen tüketim düzeyleri de (VO_2max) ölçülmüştür. Kişilerin vücut yağ oranları deri kıvrım kaliperi ile dört bölgeden yapılmış ve Yuhasz (Yuhasz, 1966) formülüyle değerlendirilmiştir. İndirekt maksimal oksijen tüketim düzeyleri ise Astrand-Ryhming testi (Astrand, Rodahl, 1986) ile ölçülmüştür.

SONUÇLAR

Düzenli egzersiz yapanlarla, sedanterlerin reaksiyon zamanlarının karşılaştırılmasından önce grupların reaksiyon zamanını etkileyebilecek olası değişkenler açısından farklı düzeyde olup olmadıkları test edilmiştir. Bu değişkenler örneklem seçilirken dengelenmeye çalışılmış ise de, bu dengelemenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin de görülmesi amacıyla grupların yaş, boy ve vücut ağırlığı ortalamaları, farklı gruplar için t-testi ile karşılaştırılmış ve dört değişken açısından da iki grubun ortalama değerleri arasında farklılık olmadığı görülmüştür (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Grupların Yaş, Boy, Vücut Ağırlığı Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Değişkenler	Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t
Yaş (yıl)	Düzenli egzersiz yapanlar	38	56.61	8.54	73	.163
	Sedanterler	37	56.30	7.82		
Boy (cm)	Düzenli egzersiz yapanlar	38	168.61	7.33	73	1.820
	Sedanterler	37	165.15	9.06		
Vücut ağırlığı (kg)	Düzenli egzersiz yapanlar	38	73.58	9.44	73	-1.431
	Sedanterler	37	77.30	12.77		

p<0.05

Düzenli egzersiz yapanların ve sedanterlerin birbirleriyle vücut yağ oranları ve maksimal oksijen tüketim düzeyleri her iki değişken içinde t-testi ile karşılaştırılmıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Grupların Vücut Yağ Oranı ve Maksimal Oksijen Tüketim Düzeyi Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Değişkenler	Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t
VYO (%)	Düzenli egzersiz yapanlar	38	14,8042	2,815	73	-7,02*
	Sedanterler	37	19,8670	3,413		
VO ₂ max(ml.kg ⁻¹ .dk ⁻¹)	Düzenli egzersiz yapanlar	38	32,4008	7,874	73	6,00*
	Sedanterler	37	22,4446	6,395		

*p<0.01

Elde edilen sonuçlara göre düzenli egzersiz yapan grup, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde sedanterlerden vücut yağ oranları (VYO) açısından daha düşük, maksimal oksijen tüketim düzeyleri (VO₂max) açısından da daha yüksek ortalama sahip bulunmuşlardır (bkz. Tablo 2).

Düzenli egzersiz yapan grubun ve sedanterlerin mental reaksiyon testini bitirme süre ortalamaları t-testi ile karşılaştırılmıştır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Grupların Mental Reaksiyon Zamanı Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Gruplar	n	Ortalama (sn)	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t
Düzenli egzersiz yapanlar	38	103.26	20.12	73	-3.033*
Sedanterler	37	123.95	36.76		

*p<0.01

Yaşamlarında düzenli egzersiz yapan kişilerin, sedanterlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha kısa mental reaksiyon zamanı ortalamasına sahip oldukları görülmüştür; t(73)=-3,033; p<0.01. Yaşamları boyunca düzenli egzersiz yapan grubun mental reaksiyon zamanı ortalaması 103.26 ± 20.12 sn. iken, sedanterlerin mental reaksiyon zamanı ortalaması 123.95 ± 36.76 sn.'dir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, reaksiyon zamanını etkileyebilecek ilgili değişkenlerin denetlenmesi ya grupların dengelenmesi yoluyla (yaş, boy, vücut ağırlığı) ya da kontrol altına alınarak (cinsiyet, kaygı, ölçüm saati, alkol ve sigara kullanımı, madde bağımlılığı vb.) yapılmıştır. Bu yolla elde edilen sonucun düzenli egzersizden kaynaklandığının gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Yaş, boy ve vücut ağırlığı değişkenleri açısından gruplar arasında farklılık bulunmaması bu açıdan önemlidir. Yani gruplar bu değişkenler açısından birbirlerine denk görünmektedirler. Cinsiyet, günün aynı saatinde ölçümün yapıldığı gibi diğer bir kısım değişken ise kontrol altına alınmıştır. Bu nedenle her iki grup içinde aynı koşullar geçerlidir.

Düzenli egzersiz yapan kişilerin, sedanterlerden farklarını ortaya koyma açısından vücut yağ oranlarının ve maksimal oksijen tüketim düzeylerinin karşılaştırılması da anlamlıdır. Bu yolla düzenli egzersizin vücutta yarattığı biyolojik ve fizyolojik farklılıklarda ortaya konulmuştur. Gruplar yani, düzenli egzersiz yapanlarla, sedanterler birbirinden bu değişkenler açısından farklıdır. Sedanterlerin vücut yağ oranları daha fazladır. Bir başka değişkende maksimal oksijen tüketimidir. Sedanterler daha az oranda oksijen tüketmektedirler. Her iki değişkende bir birlerini doğrular niteliktedir. Elde edilen istatistiksel sonuçlarda belirgin farklılığa işaret etmektedirler.

Bütün bu bulgular gözönünde bulundurulduğunda grupları mental reaksiyon zamanı açısından karşılaştırmak için uygun koşulların sağlandığı düşünülebilir. Grupların reaksiyon zamanı ortalamaları arasında istatistiksel açıdan belirgin farklılık vardır. Sedanterlerin reaksiyon zamanı ortalamaları daha uzundur, yani düzenli egzersiz yapanlardan daha yavaş kalmaktadırlar. Elde edilen sonuç doğrultusunda düzenli ve uzun süre boyunca egzersiz yapmanın mental

reaksiyon süresini kısalttığını yada mental tepki hızını artırdığını söyleyebiliriz. Bu sonuç literatürdeki bilgilerle örtüşmektedir.

Agopyan (1993) farklı yaş gruplarında antrenman etkisiyle reaksiyon zamanının kılalmasını göstermiştir. Kioumourtzoglou ve arkadaşları (1998) elit sporcuların elit olmayanlardan, Lupinacci, ve arkadaşları (1993) ise aktivite düzeyi yüksek olanların aktivite düzeyi düşük olanlardan daha kısa reaksiyon zamanına sahip olduklarını bulmuşlardır. Hasçelik ve arkadaşları (1989) ise sekiz hafta süre ile düzenli egzersiz yapmanın reaksiyon zamanını kısalttığını bulmuşlardır.

Chan ve arkadaşları (1991) zekanın reaksiyon zamanını etkilediğini, Inui ve arkadaşları (1995) zeka geriliğinin reaksiyon zamanını uzattığı bulmuşlardır. James ve Coyle (1998) ise yaşlı erkeklerde, düzenli aerobik egzersiz yapmanın onların hatırlama belleklerinde egzersiz yapmayanlara göre olumlu yönde farklılık oluşturduğunu ortaya koymuşlardır.

Bütün bu bilgiler düzenli ve en azından bir süre egzersiz yapmanın reaksiyon zamanını egzersiz yapmayan kişilere oranla kısalttığını göstermektedir. Bir başka nokta ise egzersiz yapmanın sadece tepki hızını artırmadığını, zihinsel süreçlere de olumlu katkısının olduğunu göstermektedir. Yada başka bir deyişle düzenli egzersiz yapma, zihinsel süreçleri içeren bir iş yada görev yerine getirilirken de reaksiyon zamanını kısaltmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Agopyan, A., (1993). Ritmik Sportif Cimnastikte Morfolojik Özelliklerin Performansa Etkileri. Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi; 66-82.
2. Almirall, H., (1987). Auditory and Visual Reaction Time in Adults During Long Performance. *Perceptual and Motor Skills*; 65, 543-552.
3. Astrand, P. O., Rodahl, K., (1986). *Textbook of Physiology*, McGraw Hill Co, New York.
4. Auxter, D., (1993). *Adapted Physical Education and Recreation*, 7th ed. U.S.A., Mosby.
5. Beehler, P. J. H., Kamen, G., (1986). Fractional Reaction Time Response to Auditory and Electrocutaneous Stimuli. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, Vol. 57, No, 4, 298-307.
6. Bompa, T. O., (1998). *Antrenman Kuramı ve Yöntemi* (çev. Keskin, İ., Tuner, B.). 431-441, Bağırhan Yayinevi, Ankara.
7. Chan, J. W. C., Eysenck, H. J., Lynn R., (1991). Reactions Times and Intelligence Among Hong Kong Children. *Perceptual and Motor Skills* 72, 427-433.
8. Çolakoğlu, M., Tiryaki, Ş., Morali, S., (1993). Konsantrasyon Çalışmalarının Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, (4) 4, 32-47.
9. Edwards, H. et al., (1981). Postoperative Deterioration in Psychomotor Function, *Jama*, 245 (13);1342.
10. Era, P., Jokela, J., Helkinen, E., (1986). Reaction and Movement Times in Men of Different Ages. *Perceptual and Motor Skills*, 63; 111-130.
11. Erdiç, T. ve ark. (1993). Egzersiz Alışkanlığının Yaşlılarda Fizyolojik Parametrelere Etkileri. IV. Milli Spor Hekimliği Kongresi; 200-2007; İzmir.
12. General Vocational Aptitude Tester-B Operational Manual, Pursuit of Humanpotialities, Takei Scientific Instruments Co., Ltd. No. 6-18, Hatanodai 1-Chome, Shinagawa-Ku, Tokyo 142, Japan.
13. Guckstein, M., Walter, S.,(1972). Brain Mechanizme in Reaction Time, *Brain Res.* Vol. 40-1.
14. Guyton, A. C., (1972). *Structure and Function of the Nervous System*, W.B. Saunders Company.
15. Gündüz, N., (1995). *Antrenman Bilgisi*, 100-200, Saray Medical Yayıncılık San. Ve Tic. Ltd. Şti., İzmir.
16. Hasçelik, Z., Başgöze, O., Türker, K., Narman, S., Özker, R., (1989). The Effect of Physical Training on Physical Fitness Tests and Auditory and Visual Reaction Times of Volleyball Players. *The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, Vol.29, No. 3, 234-239.
17. Haywood, K.M., (1993). *Life Span Motor Development*, 2nd Ed., Human Kinetics; 289, Champaign, Illinois.
18. Inui, N., Yamanishi, M., Tada, S., (1995). Simple Reaction Times And Timing of Serial Reactions of Adolescents With Mental Retardation, Autism, and Down Syndrome. *Perceptual and Motor Skills*, 81(2), 739-745.
19. James, D. Coyle, C., (1998). Physical Exercise, IQ Scores and Working Memory in Older Adult Men. *Education and Ageing*, Vol. 13, No.1, 37-48.
20. Kioumourtoglou, E., Kourtessiz, T., Michalopoulou, M., Deri, V., (1998). Differences in Several Perceptual Abilities Between Experts a Novices in Basketball, Volleyball and Water Polo, *Perceptual Motor Skills*, 86 (3p-1), 899-912.
21. Lupinacci, N. S., Rikli, Jones, C. J., Ross, D. (1993). Age and Physical Activity Effects on Reaction Time and Digit Symbol Substitution Performance in Cognitively Active Adults. *Research Quarterly for Exercise and Sport*. Vol. 64, No. 2, 144-150.
22. Magil, A. R., (1989). *Motor Learning: Concepts And Applications*. 3rd Ed., 17-35, WCH Publishers, Iowa.
23. Maidikow, I. L., Makerenko, N.V., Kol, C.N.V., (1986). Human Higer Nervous Activity During Adaptation to Moderate Altitude, *Zh. Vyssh. Derv. Deiat* , 36 (1), 12-19.

23. Mc. Konney, E.D., (1985). Motor Learning. North Caroline Movement Publications, 17-18.
24. Morris, A. F., (1977). Effect of Fatiguing Isometric and Isotonic Exercise an Resisted and Unresisted Reaction time Compents. *Europen Journal of Applied Physiology*, 37; 1-11.
25. Morris, A. F., Keen, P., (1994). Effect of Exercise on Simple Reaction Times of Reacreationl Athletes. *Perceptual And Motor Skills*. 78, 123-130.
26. Ottoson, D., (1983). *Psychology of the Nervous System*. Sweden M.C. Millan Press. Ltd. 164-173.
27. Oxendine, J.B. (1982). *Psychology of Motor Learning II*. Newyork 317-325.
28. Rudisill, M. E., Thoole, T., (1992). The Effect of Physical Activity Programme on Reaction Time an Movement Time for Older Adult. *Journal of Human Mow. Stu.* 22; 205-212.
29. Schweitzer, L. R., (1991). Binary Choise Decision Time Depends Upon Cerebral Hemisphere and Nature of Task, *Percept Motor Skills*, 73(1), 147-161.
30. Sciearretta, D., (1990). Comperation of Stretch Reflex. Activities and Reaction Times in Two Separate Age Groups of Human Subjects. *Elect. Cli. Neur.*, 30(6); 345-347.
31. Scmidth, R. A., (1991b). *Motor Control Learning*. Human Kinetics Books, Illinois.
32. Scmidth, R.A., (1991a). *Motor Learning and Performance*. Human Kinetics Books, 18-24, Illinois.
33. Singer, M.R., (1980). *Motor Learning and Human Performance*, McMillan Publishing, Newyork.
34. Tamer, K., (1991). *Fiziksel Performansın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*, Ankara. Gökçe Ofset Matbaacılık.
35. Tamer, K., (2000). *Sporda Fiziksel Fizyolojik Performansın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*, 52-154; Türker Kitabevi, Ankara.
36. Toker, F., (1993). *Basketbolda Gürültünün Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkileri*. IV. Milli Spor Hekimliği Kongresi; 213-217; İzmir.
37. Winnick, J. P., (1985). *Short FX Physical Fitness, Testing of the Disabled*. Champaing, Human Kinetics; 31-43.
38. Yuhasz, M. S., (1966). *The Effect of Sports Training on Body Fat in Men With Predication of Optimal Body Weight*. Doctoral thesis, Urbana, Illinois.

15-17 YAŞ GRUBU ERKEK BASKETBOLCULARA UYGULANAN FARKLI ÇABUK KUVVET ÇALIŞMALARININ BAZI FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK PARAMETRELERE ETKİSİ

Zekeriya ÇELİK *
Atilla PULUR **

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; 8 hafta farklı türde uygulanan çabuk kuvvet antrenmanlarının 15-17 yaş erkek basketbolcuların bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelerine etkilerini tespit etmektir. Araştırmaya 12 ek ağırlık ile, 12 kendi vücut ağırlığı ile çalışan ve 12 kontrol grubu olmak üzere 36 kişi katılmıştır. Deney grupları 8 hafta süresince haftada 3 gün çabuk kuvvet ile birlikte teknik antrenman yapmışlardır. Kontrol grubu ise haftada 3 gün teknik antrenman yapmıştır. Deneklerden elde edilen veriler; ön ve son testlerin aritmetik ortalamaları (x), standart sapmaları (SS), yüzde değişimleri (%) tek yönlü varyans analizi testi ile SPSS 10.0 paket programında istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, vücut yağ yüzdesi kendi vücut ağırlığı ile çalışan grupta kontrol grubuna göre anlamlı derecede değişim göstermiştir ($p<0.05$). Kendi vücut ağırlığıyla ve ek ağırlık kullanarak çalışan gruplar arasında dikey sıçrama ve durarak çift ayak uzun atlama değerleri açısından anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Dikey sıçrama performansı ek ağırlıkla çalışan grupta, kontrol grubuna göre anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Durarak uzun atlama testinde hem kendi vücut ağırlığı ile hem de ek ağırlıkla çalışan grubun değerleri kontrol grubuna göre anlamlı değişim göstermiştir ($p<0.05$). Sağlık topunu çift elle öne atma test sonuçlarına göre ek ağırlık kullanılarak çalışan grubun değerlerindeki değişim, kendi vücut ağırlığı ve kontrol grubuna göre anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). İstirahat kalp atım sayısı, çift ayak kasaya sıçrama, 30 m sürat ve 30 sn mekik değerlerindeki değişimlerde anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Anahtar Kelimeler: Basketbol, Çabuk kuvvet, Fiziksel özellikler.

Geliş tarihi: 01.09.2004; Yayına kabul tarihi: 02.05.2005

* Beden Eğitimi Öğretmeni, ANKARA

** Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

THE EFFECTS OF DIFFERENT EXPLOSIVE POWER TRAININGS ON THE PHYSICAL AND PHYSIOLOGICAL PARAMETERS OF MALE BASKETBALL PLAYERS IN 15-17 AGES GROUP

SUMMARY

The purpose of this study was to compare 8 weeks different explosive strength training program on some physiological and physical parameters of 15- 17 years old male basketball players. 36 players, as experimental group 12 players trained with loading, 12 players trained with their own body weight , 12 players as control group have contributed to this research. The experimental groups performed both explosive strength training and technical training for a period of 3 days a week for 8 weeks. However, control group only performed the technical training during this time. In order to evaluate the results, the arithmetic average of the pre and post training tests (X) and standard deviation, percentage variation and ANOVA tests were made by using S.P.S.S 10.0 statistic program.

At the end of the training, according to the result of body fat percentage the significant difference was found between the own body weight group and the control group ($p<0.05$). Between experimental groups, there were no significant differences according to vertical jump and horizontal jump ($p>0.05$). But, their values were significantly higher than control group ($p<0.05$). However; in respect to vertical jump only loading group significantly performed higher values than control group ($p<0.05$). Moreover, loading group performed significantly higher scores than own body weight group and the control group according to medicine ball test ($p<0.05$). But, there were not significant differences among groups in respect to RHR (resting heart rate), box jumps by both legs, 30 m sprint and 30 s shuttle tests ($p>0.05$).

Key Words: Basketball, Explosive Power, Physical Qualities.

GİRİŞ VE AMAÇ

Basketbol, dünyada ve ülkemizde her geçen gün büyük bir hızla gelişen ve yayılan, popüleritesini daha da artıran ve her yaşta insanın gönlünde taht kuran, seyir zevki çok fazla olan spor dallarından biridir. Basketbolun eğitici olmasının yanında, mücadeleyi gerektirmesi, skorun çok kısa zaman dilimlerinde değişebilirliği bu spora duyulan ilginin her geçen gün artmasına neden olmuştur⁽¹⁴⁾.

Basketbol; sürat, kuvvet, dayanıklılık gibi fizik gücüne dayalı özellikleri gerektirmenin yanında, daha küçük yaşlardan itibaren düzenli bir şekilde teknik ve taktik çalışmayı da gerektirir. Teknik ve taktik elementlerin oyun içerisinde değişen ve ani oluşan pozisyonlarda uygulama zorunluluğu, koordinasyon ve reaksiyon gibi özelliklerin gelişiminde büyük bir etkidir. Kondisyonel özelliklerden çabuk kuvvet basketbol performansında önemli belirleyicilerdendir. Birçok çabuk kuvvet geliştirme çalışmalarında kastaki gerilme kısalma döngüsünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu tip çalışmalarda amaç daha ekonomik ve etkili bir egzantrik evrenin sağlanmasıdır. Ancak, çabuk kuvvetin geliştirilmesinde kullanılan antrenman yaklaşımları arasında kapsam ve etki bakımından farklılıklar olabilmektedir⁽⁴⁾.

Bu araştırmanın amacı, 15-17 yaş arası erkek basketbolcularda farklı metotlarla (ek ağırlık kullanılarak ve kendi vücut ağırlıkları ile) uygulanan 8 haftalık çabuk kuvvet çalışmalarının bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelere etkisinin belirlenmesidir.

MATERYAL ve METOD

Araştırma Gurubu Özellikleri

Araştırmaya katılan 3 grup (Deney 1, Deney 2 ve Kontrol) 36 sporcudan oluşmuştur. Sporcular, TED Ankara Koleji basketbolcularından gönüllülük esasına göre oluşturulmuş ve gruplara konu hakkında bilgi verilerek motive edilmiştir.

Deney Grubu 1 (Ek Ağırlık kullanılarak) ile yapılan çalışmaya katılanların yaş ortalaması 15.75 yıl, boy uzunluğu ortalaması 186.67 cm, vücut ağırlığı ortalaması 78.17 kg.'dır. Sporcular düzenli olarak 5 yıldır basketbol oynamaktadırlar.

Deney Grubu 2 (Kendi Vücut Ağırlığı) ile yapılan çalışmaya katılanların yaş ortalaması 15.42 yıl, boy uzunluğu ortalaması 181.17 cm, vücut ağırlığı ortalaması 71.33 kg.'dır. Sporcular 5 yıldır düzenli basketbol oynamaktadırlar.

Kontrol grubu ile yapılan çalışmaya katılanların yaş ortalaması 15.75 yıl, boy uzunluğu ortalaması 176.67 cm, vücut ağırlığı ortalaması 68.50 kg.'dır. Kontrol grubundaki sporcular bu süre içerisinde kendi basketbol antrenmanlarına devam etmişler ve bu gruba özel bir antrenman metodu uygulanmamıştır.

Deney gruplarına 8 hafta boyunca, haftada 3 gün çabuk kuvvet çalışmalarını içeren antrenman programı ile beraber teknik antrenman programı, kontrol grubuna ise, 8 hafta süresince haftada 3 gün teknik antrenman programı uygulanmıştır.

Alan testleri ve laboratuvar testleri yapılmadan önce deneklere bilgi verilerek motivasyon sağlanmıştır.

Ölçüm Metotları

Laboratuvar Ölçüm Metotları

Boy ve Ağırlık Ölçümü

Deney ve kontrol grubuna ait sporcuların boy uzunlukları, çıplak ayak ile Holtain marka stadiometre boy ölçüm aleti kullanılarak; vücut ağırlıkları ise, üzerlerinde sadece şortla TANITA marka tartı ile ölçülmüştür.

İstirahat Kalp Atım Sayısının Ölçülmesi (İKAS)

Deneklerin kalp atım sayıları, yatar pozisyonda 10 dk dinlenmeden sonra steteskop kullanılarak dinleme metodu ile kaydedilmiştir. Test, 09.00 – 10.00 saatleri arasında uygulanmış ve 1 dk süresince ölçülmüştür.

Vücut Yağ Yüzdesi Ölçümü

Deri altı yağ ölçümü 0-60 mm kalınlığı ölçen Holtain marka skinfold kaliper ile test edilmiştir. Ölçümlerde, subscapula ve üst bacaklar olmak üzere 2 bölgeden deri kıvrım kalınlıkları (DKK) alınmıştır. Ölçümlerin hesaplanmasında, Sloan ve Weir'in erkekler için vücut yoğunluğu, vücut yağ yüzdesi formülleri kullanılmıştır⁽¹⁷⁾.

Vücut Yoğunluğu, gm/ml = 1.1043 – 0.00133 (bacak DKK) – 0.00131 (subscapular DKK)

Yağ %'si = (4.57/yoğunluk – 4.142) . 100

Motorik Spor Testleri Ölçüm Metotları

Dikey Sıçrama Testi

Deneklerin, işaretlenmiş duvarda ulaşabildikleri yükseklik ile çift ayak sıçrayarak ulaşabildikleri yükseklik arasındaki fark cm cinsinden hesaplanmış ve iki ölçüm yapılarak en iyi değer kaydedilmiştir.

Durarak Uzun Atlama Testi

Denekler işaretlenmiş çizginin gerisinde, çift ayak ile en uzak mesafeye atlamaya çalışmışlardır. Başlangıç çizgisi ile sporcunun çizgiye en yakın bıraktığı iz arasındaki mesafe cm cinsinden ölçülmüş, iki ölçüm yapılarak en iyi değer kaydedilmiştir.

30 m Sürat Testi

Denekler, spor salonunda 30 m.lik belirlenmiş mesafeyi başlama komutu verilmeksizin koşmuşlardır. Süre PRO SPORT TIMER (Tümer Elektronik) fotoselle saniye cinsinden tespit edilmiş ve sporcuya iki hak verilerek en iyi zamanı kaydedilmiştir.

Sağlık Topunu Çift Elle Öne Atma Testi

Denek sağlık topunu, sabit bir mesafede, ayaklar aynı hizada olarak, kolları geriye götürmek sureti ile kuvvet alıp öne doğru çift elle atar. Sonuç cm cinsinden tespit edilir⁽¹⁵⁾. Ölçümler iki kez yapılarak en iyi değer kaydedilmiştir.

Mekik Testi

Denek, sırt üstü yatar ve eller ensede kilitlenir. Bacakların yerde sabitlenmesine yardımcı olunur. 30 sn süre ile göğüs bacaklara yaklaştırılır ve açılır. Her hareket bir puan olarak değerlendirilir^(9,15).

Çift Ayak Kasa Sıçraması Ölçümü

50 cm yüksekliğindeki kasa sabit bir yere dayanmış durumdadır. Bu kasaya sporcu 30 sn süre ile sürekli sıçrayarak iner ve çıkar. Her sıçrama bir puandır.

İstatistiksel Analiz

Bu çalışmada Deney 1, Deney 2 ve Kontrol gruplarının antrenman öncesi ve sonrası test değerlerinin aritmetik ortalamaları (\bar{x}), standart sapmaları (SS) ve ayrıca gelişim yüzdeleri hesaplanmıştır. Grupların gelişim farklılıklarının tespiti için antrenman öncesi ve sonrası verilerinin fark değerlerinin ortalamasına tek yönlü varyans analizi testi uygulanmıştır. Farklı grubun belirlenmesinde Tukey HSD testi kullanılmıştır. Sonuçların 0.01 ve 0.05 önem seviyesinde anlamlı olup olmadığı araştırılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS 10.0 paket programı ile yapılmıştır.

Antrenman Programları

Ek Ağırlık ile Çabuk Kuvvet Antrenman Programı

Ek Ağırlık kullanan çalışma grubuna uygulanan tekrar metodu ile yapılan istasyon çalışması ve uygulanış şekli aşağıda gösterilmiştir:

Uygulama Grupları	: 12 Erkek
Uygulama Süresi	: 8 hafta
Haftalık Antrenman sayısı	: 3
Toplam Antrenman sayısı	: 24
Tempo	: Patlayıcı
Yüklenme Süresi	:30 sn
Setler Arası Dinlenme	: yaklaşık 2-5 dk tam dinlenme ilkesi
Hareketler Arası Dinlenme	: 30 sn
Set Sayısı	: 2-3
Ağırlık Yüklenme Şiddeti	: Max % 30-50
Tekrar Sayısı	: yaklaşık 15 tekrar

Çalışmalar öncesi ve sonrası sporculara 20 dakika ısınma ve germe-yumuşatma jimnastiği yaptırılmıştır.

Alıştırma 1: halter omuzda tam oturup kalkma. (Squat)

Alıştırma 2: bankta sırtüstü yatar durumda ağırlıklarla kolları ortadan aşağı yukarı germe. (Pull- Over)

Alıştırma 3: Sehpaya Çıkış; ağırlıklar omuzda tek ayak sehpaya çıkarak diğer ayağı karna doğru çekme.

Alıştırma 4: bank üzerinde sırtüstü yatar durumda, halterle kolları dikey bükme germe. (Bench- Press)

Alıştırma 5: halter omuzda 90-100 derece oturup kalkma.

Alıştırma 6: bankta oturma durumunda, halter ense arkasında kolları bükme germe. (Ense- Press)

Alıştırma 7: ayakta omuzda ağırlıkla, dizleri koşu pozisyonunda kanna doğru çekme. (Skipping)

Alıştırma 8: ayakta halter göğüs üzerinde, çapraz adım alarak halteri yukarı aşağı germe. (Göğüs- Pres)

Kendi Vücut Ağırlığı ile Çabuk Kuvvet Antrenman Programı

Kendi Vücut Ağırlığı ile antrenman yapan çalışma grubuna uygulanan tekrar metodu ile yapılan istasyon çalışması ve uygulanış şekli aşağıda gösterilmiştir:

Uygulama Grupları	: 12 Erkek
Uygulama Süresi	: 8 hafta
Haftalık Antrenman sayısı	: 3
Toplam Antrenman sayısı	: 24
Tempo	: Patlayıcı
Yüklenme Süresi	: 30 sn
Setler Arası Dinlenme	: yaklaşık 2-5 dk tam dinlenme ilkesi
Hareketler Arası Dinlenme	: 30 sn
Set Sayısı	: 2-3
Tekrar Sayısı	: yaklaşık 15 tekrar

Çalışmalar öncesi ve sonrası sporculara 20 dakika ısınma ve germe-yumuşatma jimnastiği yaptırılmıştır.

Alıştırma 1: Slalom Dribbling; engeller arasında slalom yaparak ve el değiştirerek dribbling çalışması.

Alıştırma 2: Sprint Skipping; savunma pozisyonunda, kollar yanda açık ayak ucunda çabuk ve kısa sekmeler (kekeleme).

Alıştırma 3: Engel Sıçrama; 50 cm yüksekliğindeki engellerin üzerinden dizleri göğse çekerek sıçrama.

Alıştırma 4: Dribling + Sağ – Sol Turnike; Üç sayı çizgisinin iki tarafındaki basket topları ile dribling + turnike atışı yapma.

Alıştırma 5: Dizleri Göğse Çekme; Dizleri göğse doğru çekerek bulunduğu yerde sıçrama.

Alıştırma 6: Şınav; Yerde şınav çalışması yapma.

Alıştırma 7: Süperman Drill; Topu panyanın bir tarafından diğer tarafına atarak rebound alma ve aynı hareketi ters taraftan yapma.

Alıştırma 8: Mekik; Minder üzerinde sırtüstü yatarak mekik hareketi yapma.

Alıştırma 9: İp Atlama; Komutla çift ayak tek ayak ip atlama.

Alıştırma 10: Kayma Adımı ile Orta Sahaya Git-Gel; Savunma pozisyonunda orta sahaya kayma adımı ile gidip gelme.

Alıştırma 11: Sırt Pozisyonunda Basket Topunu Duvara Atma; Yüzüstü yatar pozisyonda çift elle basket topunu duvara atıp yakalama.

Alıştırma 12: Tümlleşik; Yerde şınav pozisyonu alma ve dizleri bükerek yerden yukarı doğru sıçrama.

BULGULAR

Ek ağırlıklı ve kendi vücut ağırlığı ile yapılan çabuk kuvvet antrenmanlarının fiziksel ve fizyolojik parametrelere etkisini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, elde edilen veriler tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Deneklerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Ölçümler	DENEY GRUBU 1 (n=12) $\bar{x} \pm SS$			DENEY GRUBU 2 (n=12) $\bar{x} \pm SS$			KONTROL GRUBU (n=12) $\bar{x} \pm SS$		
	Ant.Önc.	Ant.Son.	t	Ant.Önc.	Ant.Son.	t	Ant.Önc.	Ant.Son.	t
YAŞ (Yıl)	15.75 ± 0.75			15.42 ± 0.79			5.75 ± 0.75		
BOY (cm)	186.67	187.08	-2,803**	181.17	182.42	-4.103**	176.67	177.08	-2.159
UZUNLUĞU	±9.38	±9.35		±9.26	±8.66		±10.59	±10.21	
VÜCUT	78.17	79.33	-4.311**	71.33	72.50	-2.382*	68.50	70.92	-6.071**
AĞIRLIĞI (kg)	±6.52	±6.58		±12.61	±13.08		±12.59	±12.38	

*P<0.05,

**P<0.01

Deneklerin demografik ölçümleri incelendiğinde; boy uzunluğu ortalamaları deney grubu 1 ve 2'de anlamlı artarken ($p<0,01$), kontrol grubundaki artış anlamlı bulunmamıştır. Vücut ağırlığı ortalamalarında ise; deney grubu 1, kontrol grubu ($p<0,01$) ve deney grubu 2'de ($p<0,05$) anlamlı artışlar tespit edilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Deneklerin Antrenman Öncesi ve Sonrası Fizyolojik Ölçümlerinin Aritmetik Ortalamaları ve Standard Sapmalarının Dağılımı

Ölçümler	DENEY GRUBU 1 (n=12) $\bar{x} \pm SS$		DENEY GRUBU 2 (n=12) $\bar{x} \pm SS$		KONTROL GRUBU (n=12) $\bar{x} \pm SS$	
	A.Ö	A.S	A.Ö	A.S	A.Ö	A.S
ÖLÇÜMLER						
VYY (%)	8.58	8.15	8.26	7.21	9.36	9.42
	± 1.18	± 1.22	± 0.73	± 0.90	± 3.74	± 3.03
İKAS (atm/dk)	70.33	67.67	70.33	69.25	70.83	70.17
	± 5.18	± 3.20	± 2.67	± 4.20	± 9.77	± 6.86
DİKEY SÇR (cm)	56.25	59.42	52.00	54.00	46.75	47.33
	± 7.16	± 6.95	± 6.42	± 5.80	± 9.55	± 9.40
UZUN ATL (cm)	198.75	203.67	189.58	194.33	188.00	189.83
	± 21.94	± 20.12	± 11.38	± 11.56	± 15.24	± 14.76
ÇİFT AYAK KASA S. (cm)	29.50	30.58	30.00	30.33	29.58	29.58
	± 2.84	± 2.71	± 4.00	± 3.52	± 6.01	± 5.90
30 m SÜRAT (sn)	4.30	4.26	4.54	4.53	5.22	5.22
	± 0.20	± 0.26	± 0.24	± 0.25	± 0.38	± 0.45
SAĞ.TOP (cm)	7.65	7.96	7.56	7.71	7.23	7.26
	± 0.58	± 0.60	± 0.76	± 0.70	± 1.24	± 1.27
30 sn MEKİK (adet)	27.75	30.00	27.67	29.17	24.58	25.42
	± 2.42	± 2.17	± 2.84	± 2.76	± 3.34	± 4.58

Tablo 3: Antrenman Öncesi ve Sonrası Ölçümlerinin Fark Değerleri için Tek Yönlü Varyans Analizi Testi Sonuçlarının Dağılımı

ÖLÇÜMLER	DEĞİŞİM KAYNAĞI	KT	SD	KO	F	P
VYY (%)	Gruplar Arası	7.587	2	3.794	6.80**	0.003
	Grup İçi	18.409	33	0.558		
	Genel	25.996	35			
İKAS (atım/dak.)	Gruplar Arası	26.722	2	13.361	0.864	0.431
	Grup İçi	510.250	33	15.462		
	Genel	536.972	35			
DİKEY SÇR. (cm)	Gruplar Arası	40.167	2	20.083	5.68**	0.008
	Grup İçi	116.583	33	3.533		
	Genel	156.750	35			
UZUN ATL. (cm)	Gruplar Arası	72.167	2	36.083	4.824*	0.015
	Grup İçi	246.833	33	7.480		
	Genel	319.000	35			
ÇİFT AYAK KASA SÇR. (adet)	Gruplar Arası	7.389	2	3.694	1.859	0.172
	Grup İçi	65.583	33	1.987		
	Genel	72.972	35			
30m SÜRAT (sn)	Gruplar Arası	0.0105	2	0.0052	0.226	0.799
	Grup İçi	0.766	33	0.0232		
	Genel	0.777	35			
SAĞLIK TOPU ATM (cm)	Gruplar Arası	0.469	2	0.235	10.48*	0.001
	Grup İçi	0.739	33	0.0223		
	Genel	1.208	35			
30sn MEKİK (adet)	Gruplar Arası	12.056	2	6.028	2.237	0.123
	Grup İçi	88.917	33	2.694		
	Genel	100.972	35			

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Deneklerin Antrenman Öncesi ve Antrenman Sonrası Ölçümlerinin Farklarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları, % Olarak Gelişimleri ve Tukey HSD Testi Sonuçlarının Dağılımı

ÖLÇÜMLER	DENEY GRUBU 1 (n=12)			DENEY GRUBU 2 (n=12)			KONTROL GRUBU (n=12)			P
	X	SdS	%	X	SdS	%	X	SdS	%	
VYY (%)	0.43	0.36	-5.00	1.05	0.72	-12.66	-0.07	1.00	2.90	*b
İKAS (Atım/dak)	2.67	4.05	-3.50	1.08	3.40	-1.53	0.67	4.29	-0.45	
DIKEY SÇR (cm)	-3.17	2.29	5.82	-2.00	1.60	4.07	-0.58	1.68	1.27	*a
UZUN ATL (cm)	-4.92	2.68	2.60	-4.75	2.99	2.52	-1.83	2.52	1.01	*a, *b
ÇİFTYAKKSÇR.(adet)	-1.08	1.78	3.92	-0.33	1.15	1.39	0.00	1.21	0.26	
30m SÜRAT (sn)	0.038	0.11	-0.93	0.01	0.14	-0.19	-0.003	0.194	0.007	
SAĞ.TOP. ATM. (cm)	-0.30	0.06	4.04	-0.15	0.09	2.14	-0.03	0.24	0.40	*a, *c
30s MEKİK (adet)	-2.25	0.75	8.26	-1.50	1.17	5.57	-0.83	2.48	3.30	

*P<0.05,

a. deney grubu 1, kontrol grubundan anlamlı düzeyde farklıdır.

b. deney grubu 2, kontrol grubundan anlamlı düzeyde farklıdır.

c. deney grubu 1, deney grubu 2'den anlamlı düzeyde farklıdır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışma, yaşları 15-17 olan basketbolculara 8 hafta süre ile haftada 3 gün uygulanan ek ağırlıklı ve kendi vücut ağırlığı ile yapılan çabuk kuvvet antrenmanlarının fiziksel ve fizyolojik parametrelere etkisini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. 8 hafta sonucunda sporcuların antrenman öncesi ve sonrası vücut ağırlığı ortalamaları deney grubu 1'de ($p<0.01$), deney grubu 2'de ($p<0.05$) ve kontrol grubunda ($p<0.01$) anlamlıdır. Araştırma sonuçları bu yaş dönemindeki çocukların büyüme ve gelişmelerine paralel olarak, vücut ağırlıklarında artış olduğunu göstermektedir⁽¹²⁾.

Vücut yağ yüzdesi için anlamlı fark sadece deney grubu 2 ile kontrol grubu arasında tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu fark çabuk kuvvet antrenmanlarının özelliğinden kaynaklanabilir. Diğer iki grupta anlamlı değişikliğe rastlanmamıştır. Yapılan bir çalışmada kuvvet sporcularında derialtı yağ tabakasının azaltılmasına yönelik antrenmanlarda tekrar sayısının fazla olması gerektiği bildirilmiştir⁽⁹⁾.

Georon⁽¹⁰⁾, 1987 yılında kuvvet çalışmasının vücut kompozisyonuna etkisini araştırmıştır. 8 haftalık çalışma sonucunda yağsız vücut kütlelerinde ($p<0.05$) değişmeyi anlamlı bulmuştur. Önder⁽¹³⁾, çabuk kuvvete yönelik istasyon çalışmalarının, 18-19 yaş grubu erkek öğrencilerin vücut ağırlığına anlamlı olarak etki ettiğini saptamıştır. Çimen⁽⁷⁾, 16-18 yaş grubu masa teniştirilere uyguladığı çabuk kuvvet çalışmaları sonucunda sporcuların vücut yağ yüzdesinde anlamlı

($p<0.01$) azalma meydana geldiğini saptamıştır. Anıl⁽²⁾, 14-16 yaş grubu bayan basketbolculara uyguladığı pliometrik çalışma sonucunda vücut yoğunluğu, vücut yağ yüzdesi ve yağsız vücut ağırlığı değerlerindeki değişiklikleri ($p<0.01$) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Erol⁽⁸⁾, 16-18 yaş grubu basketbolculara yaptırdığı çabuk kuvvet çalışmaları sonucunda, antrenman öncesi vücut yağ yüzdesi değerlerini 10.96, antrenman sonrasında ise 9.69 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, araştırmamızla paralellik göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde antrenman öncesi ve sonrası dikey sıçrama ölçümlerindeki farklılığın deney grubu 1 ile kontrol grubu arasında olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Sonuçlar değerlendirildiğinde ek ağırlıklı çabuk kuvvet antrenmanının dikey sıçrama parametresine etkili olduğu, kendi vücut ağırlığı ile yapılan çabuk kuvvet antrenmanında ise ek ağırlıklı çalışma kadar olmasa bile aynı yönde bir eğilim gösterdiği söylenebilir.

Brown⁽⁶⁾ ve arkadaşları yaş ortalamaları 15 olan 26 erkek öğrenciye haftada 3 gün, 3x10 tekrar ile 12 hafta süre ile uyguladıkları pliometrik antrenman sonucunda, dikey sıçrama değerlerinde 7.3 cm artış tespit etmiş ve sonuç $p<0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Al-Ahmad⁽⁴⁾, 14-16 yaş grubu basketbolcular ile yaptığı 6 haftalık pliometrik antrenman sonucunda, dikey sıçrama değerlerini deney grubunda, kontrol grubuna göre anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Çimen⁽⁷⁾, yaptığı çabuk kuvvet çalışmasında, dikey sıçrama gelişimini anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur ($p<0.01$). Önder⁽¹³⁾, 18-19 yaş grubu askeri öğrenciler üzerinde yapmış olduğu, 8 hafta ve haftada 3 gün uygulanan çabuk kuvvet antrenmanı sonrası dikey sıçrama açısından anlamlı gelişme tespit etmiştir ($p<0.01$). Bu sonuçları çalışmamız desteklemiştir.

Durarak uzun atlama ve Çift Elle Sağlık Topunu Öne Atma gelişim farklılıklarına ilişkin tablo 3 incelendiğinde gruplar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Tablo 4'de ise bu farkın Durarak Uzun Atlama testinde ek ağırlıklı çabuk kuvvet antrenman grubu ve kendi vücut ağırlığıyla çabuk kuvvet antrenman grubu ile kontrol grubu arasında olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Çift Elle Sağlık Topunu Öne Atma testinde ise anlamlı fark sadece ek ağırlıklı çabuk kuvvet antrenman grubu ile kendi vücut ağırlığıyla çabuk kuvvet antrenman grubu ve kontrol grubu arasında tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Cicioğlu⁽⁶⁾, 14-15 yaş grubu erkek basketbolculara uyguladığı pliometrik antrenman sonucunda durarak uzun atlama değerindeki gelişimi istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$). Gemar⁽¹¹⁾, 8 hafta süre ile 3 gruba yaptığı çalışmada, durarak uzun atlama değerlerinde ağırlık çalışması grubu için 11.2 cm, pliometri grubu için 9.5 cm, kontrol grubu için 5.0 cm.lik artış tespit etmiştir. Bu artışlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Şenel⁽¹⁶⁾, 13-16 yaş grubu erkek öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada antrenman gruplarının durarak uzun atlama kabiliyetlerinde anlamlı şekilde antrenman sonrasında yükselme bulunmuştur ($p<0.01$). Bu sonuçlar araştırmamızla paralellik göstermektedir.

İstirahat Kalp Atım Sayısı (İKAS), 30 sn Mekik Testi, 30 m Sürat, Çift Ayak Kasaya Sıçrama test verilerine bakıldığında gruplar da bir gelişimden söz edilmesine rağmen bu gelişmenin istatistiksel olarak anlamlılık seviyesinde olmadığı tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Sonuç olarak; kendi vücut ağırlığı ve ek ağırlık kullanılarak yapılan 8 haftalık çabuk kuvvet antrenmanları, basketbolcuların incelenen fiziksel ve fizyolojik parametreleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca antrenmanlarda ek ağırlıklara yer verilmesi durumunda, bazı çabuk kuvvet parametrelerindeki gelişimin daha da artacağı gözlemlenmiştir.

KAYNAKLAR

1. AL-AHMAD, A. : The Effects of Plyometrics on Selected Physiological And Physical Fitness Parameters Associated With High School Basketball Players, The Florida State University, 125 pp. Dissertation Abstracts International 51: (2), 446-A, (1990).
2. ANIL, F.: Pliometrik Çalışmaların 14-16 Yaş Grubu Bayan Basketbolcuların Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, (1997).
3. BOMPA, T.O.: Theory and Methodology of Training, Kendall Hunt Publishing Company, (1994).
4. BOMPA, T.O.: Sporda Çabuk Kuvvet Antrenmanı, Bağırhan Yayınevi, Ankara, (2001).
5. BROWN, M. E., MAYHEW, Y. L., BOLEACH, L. W.: "Effect of Plyometric Training on Vertical Jump Performance in High School Basketball Players." The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness, Vol:26, Issue:1, s.1,2,3, March, (1986).
6. CİCİOĞLU, İ.: Pliometrik Antrenmanın 14-15 Yaş Grubu Basketbolcularının Dikey Sıçrama İle Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, G.Ü.Sağ. Bil. Ens. Bed. Eğt. ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, (1995).
7. ÇİMEN, O. : Çabuk Kuvvet Çalışmalarının 16-18 Yaş Grubu Erkek Masa Tenisçilerin Bazı Motorik Özelliklerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, (1994).
8. EROL, E.: Çabuk Kuvvet Çalışmalarının 16-18 Yaş Grubu Genç Basketbolcuların Performansı Üzerine Etkisinin Deneysel Olarak İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (1992).
9. FOX, E.L., BOWERS, R.W., FOSS, M.L.: The Physiological Basis for Exercise and Sport, Dubuque IOWA, Brown and Benchmark Publishers, (1993).
10. GEARON, J.P.: Effects of Weight Training on The Body Composition and Strength of Preadolescent Boys, Boston University, Vol.47, No.12, June, (1987).
11. GEMAR, J.: The Effects of Weight Training and Plyometric Training on Vertical Jumps, Standing Long Jump and 40 m Sprint, Brigham Young University, Dissertation Abstracts International, Vol:48, No:8, 2944, February, (1987).
12. MALİNA, M.R.: Growth, Maturation and Physical Activity, Human Kinetics Books, Champaign, Illinois, (1991).
13. ÖNDER, O.: Çabuk Kuvvete Yönelik İstasyon Çalışmasının 18-19 Yaş Grubu Erkek Öğrencilerin Bazı Kondisyonel Özellikleri Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (1993).
15. SEVİM, Y.: Basketbol, Gazi Büro Kitabevi.1-8, (1991).
15. SEVİM, Y., ŞENGÜL, E.: Sağlık Topu ile Güç Geliştirme Alıştırmaları, G.S.G.M. Spor Eğitim Dairesi Başk., Yayın No:89, Ankara, (1989).
16. ŞENEL, Ö.: Aerobik ve Anaerobik Antrenman Programlarının 13-16 Yaş Grubu Erkek Öğrencilerin Bazı Fizyolojik Parametreleri Üzerindeki Etkileri, Doktora Tezi, G.Ü. Sağ. Bil. Ens. Bed. Eğt. ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, (1995).
17. TAMER, K.: Sporda Fiziksel-Fizyolojik Performansın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi, Türkerler Kitabevi, Ankara, (1995).

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN DERSLERDE SORU YÖNELTME ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ*

Mustafa Levent İNCE **

Şeref ÇİÇEK **

Leyla Saraç YILMAZ **

ÖZET

Bu çalışmanın amacı beden eğitimi öğretmenlerinin derslerinde yönelttikleri soruları incelemektir. Çalışmada öğretmenlerin derslerinde öğrencilere yönelttikleri sorular miktar ve düzey olarak incelenirken, cinsiyet ve çalışılan okul tipinin (devlet yada özel) soru yöneltme davranışlarına olan etkileri de araştırılmıştır. Bu amaçla, 24 ilköğretim 2. kademe (6-8. sınıflar) ve ortaöğretim düzeyinde eğitim veren öğretmen seçilmiştir. Her öğretmenin ikişer ders saati video kamera ile kaydedilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sesleri kablosuz bir mikrofonla kaydedilmiştir. Kayıtlar tamamen çözümlendikten sonra öğretmenler tarafından öğrencilere ders süresince yöneltilen sorular ayrılmıştır. Sorular Bloom'un "Eğitim Hedefleri Sınıflamasına" göre iki kişi tarafından ayrı ayrı olarak kodlanarak sınıflandırılmıştır. Kodlama yapanlar arası güvenilirlik % 84 olarak tesbit edilmiştir. Bulgulara göre öğretmenler tarafından yöneltilen soruların % 64,2'si bilgi düzeyindedir. Kalan % 27,3'ü kavrama, % 7,7'si uygulama, % 0,8'i ise analiz düzeyinde yöneltilen sorular olarak tesbit edilmiştir. Sentez ve değerlendirme düzeyinde soru yöneltilmemiştir. Öğretmenlerin cinsiyetleri ve öğretmenlik yaptıkları okul tipinin yönelttikleri soru miktarında farklılığa neden olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$). Sonuç olarak beden eğitimi öğretmenlerinin özellikle öğrencilerin üst bilişsel becerilerini uyaran soru yöneltme davranışlarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür. Hizmetçi eğitim programlarında soru yöneltme becerilerini geliştirecek uygulamalar yapılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Beden eğitimi dersi, beden eğitimi öğretmeni, soru yöneltme becerisi

Geliş tarihi: 02.02.2005; Yayına kabul tarihi: 01.06.2005

* Bu çalışmanın bir bölümü 17-21 Kasım 2004 tarihinde Antalya/Kemer'de yapılan 10. ICHPER-SD Avrupa Kongresi'nde sunulmuştur.

** Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, ANKARA

THE EVALUTION OF ASKING QUESTIONS HABITS IN LESSONS OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER'S

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine questioning behaviors of physical education teachers in teaching. In particular, specific questions addressed in this study were the amount and level of questioning in physical education classes, and the effects of gender of the teachers and the school type (public or private) on the amount of asked questions. For this purpose, 24 physical education teachers from elementary (6-8 grade level) and secondary schools were selected. Each teacher's two class hours were videotaped. In addition, their voice were recorded by using cordless microphone. All recorded data were fully transcribed, and questions asked to students by teachers during the lessons were captured from the text. Questions were classified according to the Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Two researchers independently coded the questions. Interobserver reliability was 84 percent. Findings indicated that 64,2 percent of all questions asked by the teachers were at the knowledge level. 27,3 percent, 7,7 percent, and 0,8 percent of the questions were at comprehension, application and analysis levels, respectively. None of the questions were either at the synthesis or at the evaluation levels. There were no significant differences in neither gender of teachers nor the worked school type on the amount of questions asked by the teachers ($p > 0.05$). In conclusion, there is a need to develop physical education teachers' questioning skills in their teaching. Professional development programs for the physical education teachers should focus on this aspect of teaching.

Key words: physical education, teachers, questioning skills

GİRİŞ

Öğretmenlerin dersleri sırasında öğrencilerine yönelttikleri soruların niteliği, öğrenmeyi kolaylaştırıcı önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir⁽¹⁾. Özellikle eleştirel düşünmenin geliştirilmesinde ve derinlemesine öğrenmenin sağlanmasında, Bloom'un⁽²⁾ (1956) eğitim hedefleri sınıflamasında üst bilişsel düşünme basamaklarını (analiz, sentez, değerlendirme) hedefleyen soruların önemli rolü olduğu kabul edilmektedir⁽³⁾. Ayrıca, bu tip soruların öğrencilerin ders amacına dönük davranış gösterme düzeylerini, derse gönüllü katılımlarını, birbirleri ile olan etkileşimlerini ve yeni sorular üretme becerilerini olumlu etkilediği saptanmıştır⁽⁴⁾. Üst bilişsel düşünme basamaklarını hedefleyen soruların önemini destekleyen bulgulara rağmen, genel eğitim ve fen-matematik alanında yapılan bazı çalışmalarda öğretmenlerin genelde ezbere, tekrara ve hatırlamaya dönük bilgi ve kavrama gibi alt bilişsel düşünme basamaklarını hedefleyen sorulardan daha fazla yararlandıkları gösterilmiştir^(4, 5, 6).

Genel eğitimde üst bilişsel becerilere, derinlemesine öğrenmeye ve eleştirel düşünmeye önem veren eğitim paradigmalarının beden eğitimi alanını da etkilediği görülmektedir. Bu doğrultuda, Daniel ve Bergman Drewe⁽⁷⁾ (1998) çağdaş eğitim anlayışı içinde okul beden eğitiminin yalnız devinışsel becerilere odaklı olamayacağını, üst bilişsel hedefleri de içermesi gerektiğini vurgulamıştır. McBride⁽⁸⁾ (1999) eleştirel düşünmenin geliştirilmesinde beden

eğitiminin etkin bir araç olarak kullanılabilceğini belirtmiştir. Üst bilişsel becerilere dönük soru yönelme becerisi beden eğitimi öğretmenlerinin eleştirel düşünmeyi geliştirme amacı ile kullanabilecekleri en önemli araçlardan birisi olabilir⁽⁹⁾.

Eğitimin diğer alanlarında öğretmenlerin soru yönelme becerileri detaylı bir şekilde inceleniyor ve sorgulanıyor olmakla birlikte^(3, 4, 5, 6), beden eğitimi alanında bu konuda yeterli bilgi birikimi bulunmamaktadır. Kuzey Amerika örneğinde beden eğitimi alanında yapılan bir çalışmada, öğretmenlerin "Anlamayı Sağlamak İçin Oyun Öğretimi" (Teaching Games for Understanding) modelini kullandıkları derslerinde, öğrencilerine daha fazla üst bilişsel becerilere dönük soru sordukları gösterilmiştir⁽¹⁾. Bir başka çalışmada ise, eleştirel düşünmeyi geliştirme için beden eğitimi uygulamalarının öğretmenlere öğretildiği bir eğitim programının (soru yönelme becerisi bir parçası), öğretmenlerin ilgili becerilerinin gelişmesinde etkili olduğu bulunmuştur⁽⁹⁾. Bu çalışmalar öğretmenlerin beden eğitimi dersi ortamında soru yönelme becerilerini ortaya koymaktan daha ziyade, öğretmenlere uygulanan bazı eğitim programları ile bu becerilerinin nasıl geliştirilebileceğini göstermektedirler.

Ülkemizde beden eğitimi dersinin etkinliği, daha çok devinışsel hedeflere ulaşma düzeyi açısından sorgulanmıştır⁽¹⁰⁾. Beden eğitiminin devinışsel, davranışsal ve bilişsel hedeflerinin öğretmen ve öğrenciler tarafından ne derece öncelikli olduğunu araştıran ve bu hedeflere ulaşma düzeyini inceleyen çalışmalar olmakla birlikte, bu çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemi (anket) dersin özellikle bilişsel hedeflerine ulaşma düzeyinin somut olarak ortaya konmasını mümkün kılmamaktadır^(11, 12). Beden eğitimi ders hedeflerine ulaşmak için eğitim sürecinde kullanılan öğretim yaklaşımları ise, ancak son yıllarda doğrudan gözlem yöntemiyle sorgulanmaya başlamıştır^(13, 14). Demirhan⁽¹⁵⁾ (1997) ülkemizde beden eğitiminin dersinde öğrenci merkezli eğitimin gerekliliğini ve buna bağlı olarak eleştirel ve üst bilişsel hedefleri de odaklayan eğitime olan ihtiyacı vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında, öğrenci merkezli üst bilişsel becerileri uyaran öğretim yöntemlerinin kullanıldığı öğretim yaklaşımlarının, kullanılma düzeylerine dönük verilere ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin soru yönelme becerilerinin değerlendirilmesi de bu ihtiyacın bir parçası olarak görülebilir.

Bu nedenle, çalışmamızın amacı Ankara'da bir grup beden eğitimi öğretmenin ders sırasında öğrencilerine yönelttikleri soruları miktar ve Bloom sınıflamasına göre düzey açısından inceleyerek durum tesbiti yapmaktır. Aynı zamanda, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre ve eğitim verdikleri okul tipine (devlet - özel) göre derslerinde soruya yer verme düzeylerini karşılaştırmak hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın örneklemini Ankara ilindeki devlet ve özel ilköğretim (ikinci. kademe) ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan 24 beden eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Yaş ortalamaları 38.2 ± 6.8 yıl, öğretmenlik deneyimi ortalamaları ise 14.7 ± 8.1 yıl'dır. Ondört öğretmen (% 58.3) erkek, 10 öğretmen (% 41.7) ise kadın'dır. Onbeş öğretmen (% 62.5) devlet okullarında, dokuz öğretmen (% 37.5) ise özel okullarda görev yapmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler alındıktan sonra öğretmenlerin 40'ar dakikalık iki adet dersi video kamera ve ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ses kayıtlarının tamamı çözümlendikten sonra, soru formundaki bütün ifadeleri listelenmiştir. Daha sonra retorik sorular (cevap beklenmeyen fakat gramer olarak soru formundaki cümleler), sınıf yönetimi ve organizasyonu ile ilgili olan sorular elenmiş ve ders amacı ve konusu ile ilgili sorular ayrılmıştır. Ayrılan sorular, Bloom (1956) tarafından geliştirilen eğitim hedeflerinin aşamalı sınıflaması temel alınarak sınıflandırılmıştır. Sorular, bu sınıflamaya göre bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme soruları olarak analiz edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Örnek Sorular ve Bu Soruların Bloom Sınıflamasındaki Düzeyleri

Kategori	Kriter	Örnek soru
Bilgi	Öğrenciye daha önce öğrenilmiş bilgiler doğrultusunda tanımlama, hatırlama, tanıma, betimleme yapması için yöneltilen sorular.	Hentbol topunun çapı ve ağırlığı nedir? Bu pasın adı neydi (hatırlıyor musunuz)?
Anlama	Öğrenciye yeniden tanımlama, ilişkileri yorumlama ve karşılaştırma yapması için yöneltilen sorular.	Bu hareketi parmak uçlarında yapmamız niçin önemli? Neden iki elle pas atmadığımızı açıkla mısınız?
Uygulama	Öğrencilerden daha önce öğrenilmiş bilgileri kullanarak problemleri çözmeleri için yöneltilen sorular.	Yerden çıkışta takoz ayarını neye göre yaptın? Sana savunma yapan oyunculara karşı topu nasıl koruyacağını gösterir misin?
Analiz	Öğrencilere karmaşık kavramları parçalara bölmesi, parça veya öğeler arasındaki ilişkileri incelemesi ve prensipleri ayırt etmesi için yöneltilen sorular.	Bu pozisyonda bouns pas yerine havadan pas vermeyi tercih etmendeki sebepler nelerdir? Bu hareketi gösterirken niçin harekete ayak parmak ucu ile başlayıp kendini öne itiyorsun?
Sentez	Öğrencilere iki veya daha fazla düşünce, kavram yada bulguyu biraraya getirerek yeni bilgi üretmesi için yöneltilen sorular.	Bu düzeyde soru yöneltilmemiştir.
Değerlendirme	Öğrencilere kendi bilgi ve algıları veya başkaları tarafından üretilmiş bilgileri kullanarak yargı oluşturma, eleştiri getirme için yöneltilen sorular.	Bu düzeyde soru yöneltilmemiştir.

Sorular konu ile ilgili deneyimli ve doktora eğitilmiş iki araştırmacı tarafından birbirinden ayrı olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmacılar arası güvenilirlik basit yüzdeler kullanılarak hesaplanmış ve % 84 olarak bulunmuştur. Araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırılan sorular tekrar gözden geçirilmiş ve soruların düzeyi hakkında uzlaşmaya varıldıktan sonra veriler değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistik (görülme sıklığı, yüzde ve ortalama), basit korelasyon ve Mann-Whitney u testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Analizi yapılan 48 derste öğretmenler tarafından öğrencilere toplam 260 soru yöneltilmiştir (Tablo 2). 48 dersin 9'unda öğrencilere hiç soru yöneltilmemiştir. Diğer 39 derste ise, soruların sayısı ders başına 1 ile 43 arasında değişmiştir. Ortalama soru sayısı 5.4 ± 7.0 olmuştur. Öğretmenlerin sordukları soruların % 64,2'lik bölümü hatırlamayı yoklayan bilgi düzeyinde soruları içermiştir. Derlerde Bloom sınıflamasındaki daha üst düzeylere göre yöneltilen soru miktarı incelendiğinde soruların % 27,3'ünün kavrama, % 7,7'sinin uygulama, % 0,8'inin ise analiz düzeyinde olduğu bulunmuştur. Öğretmenler tarafından öğrencilere sınıflamanın en üst düzeyindeki sentez ve değerlendirme tipinde hiç soru yöneltilmemiştir (Tablo 2). Öğretmenlerin incelenen iki dersi arasında soru sorma miktarları açısından $r=0.59$ düzeyinde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0.01$).

Tablo 2: Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Derslerde Öğrencilere Yöneltiltikleri Soruların Bloom Sınıflamasına Göre Düzeyleri

Bloom sınıflamasına göre soru kategorileri							
	Hatırlamayı Yoklayan sorular	Önceden belli ve tek bir yanıtı olan sorular	Önceden belli ve tek bir yanıtı olmayan sorular		Bir değerlendirme sonucunda yanıtlanabilecek sorular		
	Bilgi	Kavrama	Uygulama	Analiz	Sentez	Değerlendirme	Toplam
Soru miktarı	167	71	20	2	0	0	260
Yüzde (%)	64,2	27,3	7,7	0,8	0	0	100

Öğretmenlerin soru yöneltilme alışkanlıkları cinsiyetlerine göre incelendiğinde, erkeklerin verdikleri 2 derste ortalama soru yöneltilme sayısı 12.1 ± 14.8 (ortanca = 9) olarak bulunurken, kadınlarda bu oranın 9.1 ± 6.9 (ortanca = 8) olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Devlet okullarında eğitim veren öğretmenlerin verdikleri 2 derste ortalama soru yöneltilme sayıları 12.6 ± 14.2 (ortanca = 11), özel okullarda eğitim veren öğretmenlerinki ise, 7.8 ± 6.5 (ortanca = 6) olarak bulunmuştur (Tablo 3). Mann-Whitney u testi sonuçlarına göre öğretmenlerin soru yöneltilme alışkanlıklarında cinsiyetler açısından ve devlet ya da özel okulda eğitim verme açısından fark olmadığı görülmüştür (cinsiyet için $z = -0.06$, $p = 0.95$; okul tipi için $z = -0.66$, $p = 0.51$).

Tablo 3: Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Cinsiyet ve Çalıştıkları Okul Tipine Göre Analiz Edilen İki Derslerinde Öğrencilerine Yöneltilen Toplam Soru Miktarları

Öğrencilere İki Derste Yöneltilen Toplam Soru Miktarı				
		X ± SD	Ortanca	
Cinsiyet	Erkek	12,1 ± 14,8	9	z = - 0.06
	Kadın	9,1 ± 6,9	8	p = 0.95
Okul tipi	Devlet	12,6 ± 14,2	11	z = - 0.66
	Özel	7,8 ± 6,5	6	p = 0.51

TARTIŞMA

Çalışmamızın bulguları, beden eğitimi öğretmenlerinin ders konusu ile ilgili olarak öğrencilerine yönelttikleri soruların Bloom sınıflamasındaki bilgi, kavrama ve uygulama düzeylerinde olduğunu göstermiştir. Üst bilişsel düzeyde yöneltilen soru miktarının yok denecek kadar az olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin derslerinde düşük bilişsel düzeyde soru sormaları diğer eğitim alanlarında yapılan çalışmalardaki bulgularla benzerdir^{45, 6)}. Öğretmenlerin verdikleri iki dersleri arasında soru yöneltme miktarları açısından orta düzeyde bir ilişki olması ise, bir dersinde soru yöneltmeyi araç olarak kullanan öğretmenlerin diğer derslerinde de bunu kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bazı öğretmenlerin derslerinde hiç soru sormama eğiliminde olması ise, çalışmanın ilginç bir bulgusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuç, bu öğretmenlerin öğretim yöntemi olarak daha çok geleneksel öğretmen merkezli ve bilgi aktarmaya dayalı yaklaşımı tercih ettiklerini düşündürmektedir. Saraç'ın⁽¹³⁾ (2003) çalışmasında hizmet içindeki öğretmenlerin Mosston spektrumunda en çok öğretmen merkezli yöntemleri (en çok alıştırma yöntemi) tercih ettiklerini gözlemesi bu değerlendirmemizi desteklemektedir.

Derslerinde soru yönelten öğretmenlerin üst bilişsel düzeyde soru yöneltmeme eğilimi çeşitli şekillerde açıklanabilir. Bunlardan birisi Türk Milli Eğitimi beden eğitimi dersi hedeflerinin üst bilişsel beceri gelişimini içermemesi olabilir. Öğretmenler de verilen düşük düzeydeki bilişsel hedeflere uygun öğretim yaklaşımı ve yöntemlerini uygulayarak üst bilişsel becerileri gözardı ediyor olabilirler. Bir diğeri ise öğretmenlerin beden eğitiminde üst bilişsel becerileri, eleştirel düşünmeyi, derinlemesine anlamayı hangi müfredat modellerini, öğretim yöntemleri ve yaklaşımlarını kullanarak geliştirebileceklerini bilmemeleri olabilir. Hangi açıdan bakılacak olursa olsun, Demirhan'ın⁽¹⁵⁾ (1997) öğrenci merkezli olması gerektiğini vurguladığı beden eğitimi dersinin, en azından bu çalışmadaki öğretmenler tarafından soru yöneltme becerisi açısından yeterince algılanmadığı düşünülebilir.

Çalışmamız öğretmenlerin cinsiyetleri ve eğitim verdikleri okul tipinin (devlet-özel), derslerde soru yönelme miktarını etkilemediğini göstermiştir. Özel okul öğretmenlerinin de derslerinde üst bilişsel düzeyde sorular yönelmemiş olması, bu öğretmenlerin de öğrenci merkezli ve eleştirel düşünmeye odaklanan soru yönelme perspektifinden uzak olduğunu göstermektedir. Özel okulların devlet okullarına göre fiziksel imkan açısından zengin olmaları, öğretmenlerini kendilerinin seçebilmeleri ve böylece öğretmen niteliğini kontrol etme şanslarının olması bu bulguyu önemli kılmaktadır. Buna göre, bu çalışmadaki özel okul öğretmenleri ve bunları denetleyen yönetim mekanizması en azından soru yönelme düzeyini bir ölçü olarak kullanmamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmanın bulguları, öğretmenlerin üst bilişsel düzeyi uyaran soru yönelme yönünde hizmet içi eğitime ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen hizmet içi eğitimlerde bu konunun ele alınmasının yararlı olacağı görülmektedir. Öğretmenlere soru yönelme becerisini izole uygulamalarla öğretmek yerine Butler'in⁽¹⁾ (1997) bulgusu ışığında soru yönelme becerisinin çok önemli olduğu "Anlamayı Sağlamak İçin Oyun Öğretimi" gibi müfredat modelleri içinde geliştirilmesi daha kolay, anlamlı ve kalıcı olabilir. Ayrıca, Türk Milli Eğitimi içindeki okul beden eğitimi hedef, amaç ve bunlara bağlı uygulamaların güncel eğitim paradigmaları ve hedefleri ile uyumlu olup olmadığının derinlemesine ve çok yönlü olarak incelenmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

1. Butler, J. (1997). How Would Socrates Teach Games? A constructivist approach. *JOPERD*, 68(9), 42-47.
2. Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives Handbook One: Cognitive Domain*. Longmans, London.
3. Savage, L.B. (1998). Eliciting Critical Thinking Skills Through Questioning. *Clearing House*, 71(5), 291-293.
4. Cotton, K. (1998). Classroom Questioning. School Improvement Research Series. Regional Educational Laboratory. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/3/cu5.html> adresinden 1.11.2004 tarihinde indirilmiştir.
5. Wimer, J.W., Ridenour, C.S., Thomas, K., Place, A.W. (2001). Higher Order Teacher Questioning of Boys and Girls in Elementary Mathematics Classrooms. *The Journal of Educational Research*, 95(2), 84-92.
6. Phillips, N., Duke, M. (2001). The Questioning Skills of Clinical Teachers and Preceptors: A Comparative Study. *Journal of Advanced Nursing*, 33(4), 523-529.
7. Daniel, M.F., Bergman-Drewe, S. (1998). Higher Order Thinking, Philosophy, and Teacher Education in Physical Education. *Quest*, 50, 33-38.
8. McBride, R. (1999). Critical Thinking in Physical Education Classes. *Clearing House*, March-April, 217-220.
9. Cleland-Donnelly, F., Helion, J., Fry, F. (1999). Modifying Teaching Behaviors to Promote Critical Thinking in K-12 physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 18, 199-215.

10. Yenal, T.H., Çamlıyer, H., Saracaloğlu, A.S. (1999). İlköğretim İkinci Devre Çocuklarında Beden Eğitimi ve Spor Etkinliklerinin Motor Beceri ve Yetenekler Üzerine Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 15-24.
11. Sunay, H., Gündüz, N., Tanılkan, K. (2002). Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanan Beden Eğitimi ve Spor Derslerine İlişkin Amaçların Gerçekleşme Düzeyleri ile Öncelikleri Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 35-52.
12. Yıldırım, İ., Yetim, A. (1996). Orta öğretimde Beden Eğitimi Dersinin Öncelikli Amaçları Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 36-43.
13. Saraç, L. (2003). Teaching Effectiveness Indices of In-Service and Prospective Physical Education Teachers. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
14. Hürmeriç, I. (2003). Assessment of Health Related Physical Activity Level, Lesson Context and Teacher Behavior in Elementary School Physical Education. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
15. Demirhan, G. (1997). Beden Eğitimi ve Sporda Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri ve Felsefe. *Spor Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 4-16.

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELER ARASI SPOR FAALİYETLERİNİN SPORCU, ANTRENÖR VE İDARECİLER TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

M. Settar KOÇAK *
Murat ASLAN **

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki üniversiteler arasındaki spor faaliyetlerinin sporcu, antrenör ve idareciler tarafından değerlendirilmesidir. Çalışmanın örneklem grubu 04-12 Mayıs 2004 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları'na katılan toplam 3234 sporcu, antrenör ve idareciden rasgele seçim yöntemiyle, toplam on üç branştan belirlenen 488 sporcu, antrenör ve idareciden oluşmuştur. Ölçüm aracı olarak on iki maddeden oluşan "faaliyet değerlendirme anketi" kullanılmış, elde edilen verilerin istatistiksel analizinde kişisel değişkenlere ve verilen yanıtlara göre yüzde ve frekans dağılımlarına bakılmıştır. Faaliyetleri değerlendirmede cinsiyetin ve faaliyette alınan görevlerin farklılık oluşturup oluşturmadığının analizinde ise t-test kullanılmıştır. Cinsiyetin ve faaliyette alınan görevin değerlendirme sonuçları bakımından anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı, tüm katılımcıların üniversiteler arasındaki spor faaliyetlerini faaliyetin tanıtımı ve medya da yer alması ile faaliyet için sunulan konaklama ve yiyecek-içecek hizmetleri dışında normal olarak değerlendirdikleri sonucu elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Üniversite sporları, faaliyet, değerlendirme.

Geliş tarihi: 19.09.2003; Yayına kabul tarihi: 14.04.2005

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğretim Üyesi, ANKARA

**Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

EVALUATION OF THE UNIVERSITY SPORT EVENTS BY ATHLETES, COACHES AND OFFICIALS IN TURKEY

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the evaluation of university sport events by athletes, coaches and officials in Turkey. The sampling group included total 488 athletes, coaches and officials from the total 3234 number of athletes, coaches and officials who participated in 4th Turkish Universities Sports Games which was held in İzmir between 04 and 12 May 2004. The event evaluation survey which consisted of twelve items was used as the measurement tool. In the statistical analysis of obtained data, according to the given responses and variability of individuals, distribution of the percentage and frequency of the participants was examined. T-test was used to analyse whether gender and function of the participants pointed any significance difference, or not. It was found that gender and function of the participants did not show any significance differences between groups, and except in the items which were "the introduction and media coverage of the events", and "service provided for accommodation and food-beverage during the events", all participants evaluated the sport events normally.

Key words: *University sports, events, evaluation.*

GİRİŞ

Sporun yaygınlaşması, insanların fiziksel aktivitelerde bulunması sağlıklı toplumlar yetiştirme ve sosyalleşme açısından çok önemlidir. Düzenli yapılan egzersizin akademik başarıya da olumlu etki ettiği, buna ek olarak stres altında daha etkili karar verebilme yeteneğini geliştirdiği saptanmıştır⁽³⁾. Üniversiteler gibi milyonlarca genç nüfusun yer aldığı bir topluluğun spor aktivitelerinde yer alması, bir ülkenin gerek fiziksel gerekse ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı bir toplum haline gelmesi bakımından son derece önemlidir. Ülkemizde 2004 yılı itibarıyla devlet ve vakıf üniversitelerinde, toplam bir milyon sekiz yüz yirmi bin genç eğitim ve öğretim hayatına devam etmektedir⁽⁷⁾. Böylesine büyük bir kitleye eğitim, öğretim, sağlık ve kültür hizmetinin yanında spor yapma ve spor etkinliklerine katılma fırsatı gibi sosyal olanaklar sunma gereksinimi de ortaya çıkmıştır. Bu gereksinim üniversitelerin kendi içerisinde Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları veya Spor Birlikleri tarafından yürütülen spor etkinlikleri ile, ülke çapında ise üniversiteler arasında birçok branşta düzenlenen spor faaliyeti ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Üniversiteler arasında organize edilen bu spor etkinlikleri hemen hemen tüm ülkelerde diğer spor federasyonlarından veya kamu hizmet kurumlarından bağımsız olarak faaliyet gösteren üniversite sporları federasyonları tarafından yürütülmektedir⁽⁶⁾. Ülkemizde de üniversiteler arasındaki bu spor hizmeti 1996 yılından beri Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu tarafından verilmektedir. Amacı yüksek öğretim kurumlarında her branşta sporu çok yönlü olarak tanıtmak, sevdirmek, spor yapmaya yönlendirmek için gerekli çalışmaları yapmak, üniversiteler arasında yapılacak yurtiçi ve yurtdışı yarışmaları ve faaliyetleri yürütmek olan Üniversite Sporları Federasyonu, üniversiteler arasında bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde spor faaliyetlerinin organizasyonundan sorumlu

olarak çalışmaktadır⁽⁴⁾. Federasyon tarafından tekli yıllarda üniversitelerin akademik takvimine paralel olarak yaklaşık 40 spor dalında bölgesel ve ulusal düzeyde Üniversiteler Türkiye Birincilikleri düzenlenmektedir⁽⁵⁾. Çiftli yıllarda ise bu spor etkinliklerine ek olarak yaklaşık on beş ayrı spor dalının süper lig ve Türkiye Birinciliklerinin tek bir kent merkezinde toplanarak geniş bir katılımcı ile gerçekleştirilen "Türkiye Üniversite Spor Oyunları" adı altında büyük bir spor organizasyonu düzenlenmektedir. Federasyon tarafından 2003-2004 faaliyet yılında, toplam 28 farklı branşta ve yetmiş farklı bölgede spor organizasyonları düzenlenmiş, 2004 Mayıs içerisinde ise İzmir'deki üniversiteler ile Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü tesislerinde en üst düzeydeki üniversite takımlarının farklı branşlarda mücadele ettiği 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları düzenlenmiştir⁽⁶⁾. Üniversite Sporları Federasyonu tarafından bölgesel ve Türkiye Üniversite Birincilikleri ile Dünya Üniversiteler Şampiyonaları gibi uluslararası düzeyde gerçekleştirilen tüm bu organizasyonlar, ilgili spor dalının kural ve yönetmelikleri çerçevesinde ve Üniversite Sporları Federasyonu'nun idari sorumluluğu altında gerçekleştirilmektedir. Böylesine geniş katılımların olduğu spor organizasyonların tüm yönleriyle eksiksiz ve sorunsuz bir şekilde yürütülmesi çok önemli bir sorumluluk ve çaba gerektirmektedir. Bu organizasyonların başarısı ve kalitesi bu faaliyetlerde üniversiteleri temsil eden sporcu, antrenör ve idarecilerin, dolayısıyla da üniversitelerin memnuniyetinin sağlanması anlamına gelmektedir. Başarılı ve sorunsuz bir organizasyonun gerçekleştirilmesi için gerekli ve vazgeçilmez unsurlar vardır. Organizasyonların gerçekleştirildiği spor tesislerinin mevcut durumu, araç, gereç ve malzeme durumu, yetişmiş insan gücü, konaklama hizmetleri, beslenme hizmetleri, sağlık hizmetleri, güvenlik hizmetleri, ulaştırma hizmetleri, basın yayın ve haberleşme hizmetleri, sosyal ve kültürel hizmetler ile organizasyonun sahip olduğu mali kaynaklar bu unsurlar içerisinde yer almaktadır⁽⁴⁾. Söz konusu unsurlar hem ulusal hem de uluslararası spor organizasyonları için geçerli unsurlardır. Bilindiği gibi 2005 yılında, katılımcı sayısı bakımından olimpiyatlardan sonra dünyada ikinci büyük spor organizasyonu olarak nitelendirilen, adını da olimpiyat ve üniversite isimlerinin birleşiminden alan Universiade (Dünya Üniversiteler Yaz Spor Oyunları) ülkemizde organize edilecektir. Uluslararası düzeydeki böylesine büyük bir spor organizasyonunun başarısı, sürekli olarak olimpiyatlara ev sahipliği için çalışan ülkemiz için de çok iyi bir tecrübe ve referans niteliği taşımaktadır. 10-21 Ağustos 2005 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleştirilecek bu büyük organizasyonda 200 ülkeden yaklaşık on bin kişilik sporcu, antrenör ve idareci topluluğu, toplam 14 farklı spor dalında mücadele edecektir. Universiade 2005 İzmir'in başarısı tesis, teknik ekipman, haberleşme, ulaşım, sağlık, beslenme, konaklama, güvenlik, ekonomik kaynaklar gibi unsurları etkili bir şekilde kullanacak ve yönlendirecek donanıma sahip bir insan gücüne ve spor altyapısına dayanmaktadır. Bu spor altyapısının sağlamlığı ve kalitesinin ulusal düzeyde çok sayıda katılımcıyla gerçekleştirilecek büyük spor organizasyonları ile daha önceden test edilme şansı mevcut olup, böylelikle güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi mümkün olabilecektir. Üniversite Sporları Federasyonu tarafından düzenlenen ve özellikle çok sayıdaki branş ve katılımcının yer aldığı Türkiye Üniversite Spor Oyunları gibi büyük spor organizasyonları, mevcut spor altyapısının test edilmesi için çok iyi bir fırsat olarak ortaya çıkmakta olup, 2005 yılında İzmir'de düzenlenecek olan 23. Dünya

Üniversiteler Yaz Spor Oyunları (Universiade) için de bir prova niteliği taşımaktadır. Bunun nedeni, bu büyük uluslararası organizasyonun ülkemizdeki versiyonu için kullanılacak tüm tesis, teknik araç ve ekipmanın 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları'nda da kullanılmış olmasıdır. Bunun yanında 2005 Universiade'da görev yapacak olan spor branşlarından sorumlu organizasyon ve teknik kurul üyeleri 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları'nda da spor branşlardan sorumlu olarak görev almışlardır. Bu, mevcut kaynakların bir spor organizasyonu içerisindeki yeterliliğinin değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir değerlendirme organizasyonun içinde aktif olarak rol alan sporcu, antrenör ve idareciler tarafından yapılırsa daha sağlıklı ve objektif olabilecektir. Katılımcıların organizasyonun çeşitli boyutları hakkındaki görüşleri organizatör durumundaki federasyon ile bu organizasyonlara sponsor olan veya ileride olabilecek firmalara da bir fikir verebilecektir. Bugüne kadar ülkemizde özellikle de bu düzeyde katılımı gerçekleştirilen organizasyonların değerlendirilmesi ile ilgili olarak bilimsel ve kurumsal düzeydeki çalışmalar çok az sayıda yapılmış veya yetersiz kalmıştır. Bu amaçla Türkiye'deki üniversitelerden yaklaşık 3500 kişilik bir katılımın gerçekleştiği ve 04-12 Mayıs 2004 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen 4. Türkiye Üniversiteler Spor Oyunları'nın katılımcılar tarafından çeşitli yönleriyle değerlendirildiği bu çalışma tasarlanmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Türkiye'de, üniversiteler arasında düzenlenen spor organizasyonlarının katılımcılar tarafından çeşitli yönleriyle değerlendirildiği bu çalışma, betimleyici araştırma tekniğine göre gerçekleştirilmiştir.

Örneklem Grubu

Bu çalışmada 09-13 Mayıs 2004 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları kapsamında organize edilen toplam 13 spor dalı içerisindeki 5 takım sporu (futbol, basketbol, voleybol, hentbol, ve su topu) ile 8 bireysel spor (atletizm, badminton, cimnastik, eskrim, masa tenisi, taekwondo, tenis ve yüzme) dalındaki sporcu, antrenör ve idarecilerden rasgele seçim yöntemiyle belirlenen toplam 785 kişilik örneklem grubuna anket uygulanmıştır.

Örneklem Grubunun oluşturulması

Bireysel spor dallarında, üniversitelerin federasyona gönderdikleri ve faaliyetlere kaç kişilik bir kafiye ile katılacaklarını gösteren resmi yazılarından yararlanılmış, ayrıca bir önceki spor oyunlarının katılımcı sayılarından da yararlanılarak bu faaliyetlere sürekli olarak katılan üniversiteler belirlenmiştir. Toplam popülasyonu yansıması açısından bireysel spor dallarında bir önceki yılın o daldaki toplam katılım sayısının yüzde yirmisi, takım sporlarında da bayan ve erkek takım sayısının yine yüzde yirmisi bu çalışmanın örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bunun yanı sıra geçmiş yıllardaki katılım istatistiklerinden, üniversitelerin bu faaliyetlere bazen antrenör ve idareci olmaksızın sadece sporcu ile, bazen sporcu ve antrenör ile, bazen de sporcu, antrenör ve idareci gibi değişik formasyonlarda katıldıkları belirlenmiştir.

Üniversitelerin faaliyetlere katılım konusunda belirli bir standartları olmaması nedeniyle sporcular ile sporcu olmayıp, faaliyetlere antrenör ve idareci gibi yönetici konumunda katılan iki ayrı grubun değerlendirme sonuçlarının incelenmesi yapılmıştır. Böylelikle hem o spor dalında aktif olarak mücadele eden sporcuların, hem de sahanın dışında teknik ve idari anlamda yönetici konumundaki antrenör ve idarecilerin değerlendirme sonuçları ayrı ayrı incelenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak "faaliyet değerlendirme anketi" kullanılmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmakta olup birinci bölümde katılımcılar ile ilgili kişisel bilgiler edinilmiş, ikinci bölümde ise katılımcılar tarafından faaliyetler 12 maddeden oluşan bir form ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme formunda 5 puanlı Likert skalası kullanılmıştır (1=çok kötü, 2=kötü, 3=normal, 4=iyi, 5=çok iyi). Anketdeki maddelerin anlaşılabilirliğinin sağlanması amacıyla otuz kişilik bir grup ile pilot çalışması gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi

Tüm spor dallarında sporcu, antrenör ve idareciler tarafından doldurularak teslim edilen anketlerden elde edilen verilerin analizleri tanımlayıcı istatistik yöntemine göre yapılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, faaliyetlerde aldıkları görev, mali destek alıp almadıkları ile her bir madde için verilen yanıtların frekans ve yüzdeleri verilmiş, gruplar arasındaki farklılıkların incelenmesi aşamasında ise t-test kullanılmıştır.

BULGULAR

İzmir'de düzenlenen 4. Türkiye Üniversiteler Spor Oyunları kapsamında, 13 farklı spor dalında mücadele eden üniversitelerden toplam 785 sporcu, antrenör ve idareciye verilen anketlerin 488 adedi geri dönmüş ve % 62'lik bir geri dönüş oranı elde edilmiştir.

Katılımcıların % 84,2'si sporcu (n=411) olup bunun % 37'sini bayan (n=181 bayan), % 47'sini erkek (n=230) sporcular oluşturmuştur. Toplam 77 antrenör-idareci katılımcıların % 15,8'ini oluşturmuştur. Bunun da % 5,1'i bayan (n=25), % 10,7'si erkeklerden (n=52) oluşmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet ve Görevlerine Göre Sınıflandırılması

			GÖREV		Toplam
			Sporcu	Antrenör-idareci	
CİNSİYET	Bayan	N	181	25	206
		%	37.1%	5.1%	42.2%
	Erkek	N	230	52	282
		%	47.1%	10.7%	57.8%
Toplam		N	411	77	488
		%	84.2%	15.8%	100.0%

Genel olarak katılımcıların cinsiyetlerinin yaptıkları değerlendirmelerin sonuçları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını saptamak amacıyla yapılan t-test sonucunda ortalama anlamlılık derecesi 0.10 olarak tespit edilmiştir (Tablo 2). Buna ek olarak hem sporcuların hem de antrenör ve idarecilerin, kendi grupları içerisinde cinsiyet farklılığının yaptıkları değerlendirmelerin sonuçları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak amacıyla yapılan t-test sonucunda da ortalama anlamlılık dereceleri sporcular için 0.344, antrenör ve idareciler için ise 0.412 olarak tespit edilmiştir (Tablo 2.1, Tablo 2.2).

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Değerlendirme Sonuçları Arasındaki Farklılıklar

MADDELER	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	Serbestlik derecesi	t	Anlamlılık
1. Maçların / yarışmaların kalitesi	bayan	206	3,01	,82	486	-1,66	,01
	erkek	282	3,15	,94			
2. Yarışma programı / fikstür uygunluğu	bayan	206	2,95	,98	486	-1,76	,93
	erkek	282	3,11	1,00			
3. Hakemlerin kapasitesi ve yeterliliği	bayan	206	2,92	1,06	486	-,35	,10
	erkek	282	2,96	1,01			
4. Yarışma tesislerinin yeterliliği ve kalitesi	bayan	206	2,97	1,15	486	-1,41	,79
	erkek	282	3,12	1,15			
5. Tesis görevlilerinin görevlerini yapma yeterliliği	bayan	206	3,04	,97	486	-1,61	,24
	erkek	282	3,19	,95			
6. Yarışmalar sırasındaki sağlık hizmeti	bayan	206	2,83	1,04	486	-,87	,93
	erkek	282	2,92	1,11			
7. Yarışmalar sırasındaki güvenlik	bayan	206	2,88	,96	486	-,16	,01
	erkek	282	2,90	1,10			
8. Yarışmalar için sunulan konaklama hizmeti	bayan	206	2,94	3,01	486	,97	,76
	erkek	282	2,75	1,22			
9. Yarışma yerindeki yiyecek ve içecek hizmeti	bayan	206	2,49	,96	486	-1,22	,07
	erkek	282	2,75	2,94			
10. Yarışma yerine ulaşım ve park olanağı	bayan	206	2,69	1,06	486	-2,87	,08
	erkek	282	3,00	1,24			
11. Organizasyon komitesi ve federasyon ile iletişim	bayan	206	3,03	2,70	486	1,11	,67
	erkek	282	2,83	1,06			
12. Faaliyetlerin tanıtımı ve medyada yer alması	bayan	206	2,05	,96	486	1,13	,15
	erkek	282	1,94	1,05			
ORTALAMA	bayan	206	2,82	,66	486	-1,06	,10
	erkek	282	2,88	,69			

Tablo 2.1: Sporcuların Cinsiyetlerinin Değerlendirme Sonuçlarına Olan Etkisi

CINSİYET	N	Ortalama	Anlamlılık	t	Serbestlik derecesi
bayan	181	2,8177	,344	-1,669	409
erkek	230	2,9297			

Tablo 2.2: Antrenör ve İdarecilerin Cinsiyetlerinin Değerlendirme Sonuçlarına Olan Etkisi

CINSİYET	N	Ortalama	Anlamlılık	t	Serbestlik derecesi
bayan	25	2,8533	,412	,843	75
erkek	52	2,7067			

Katılımcıların faaliyette aldıkları görevin (sporcu veya antrenör-idareci) değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını saptamak amacıyla yapılan t-test sonucunda ortalama anlamlılık derecesi 0.24 olarak tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tüm katılımcıların cinsiyet ve görevlerine bakılmaksızın anketteki maddelere verdikleri yanıtların incelemesi tanımlayıcı istatistik yöntemine göre yapılmış ve Tablo 4' deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Faaliyette Aldıkları Görevlere Göre Değerlendirme Sonuçları Arasındaki Farklılıklar

MADDELER	Görev	N	Ortalama	Std. Sapma	Serbestlik derecesi	t	Anlamlılık
1. Maçların / yarışmaların kalitesi	sporcu	411	3,12	,87	486	1,46	,14
	antrenör-idareci	77	2,96	1,00			
2. Yarışma programı / fikstür uygunluğu	sporcu	411	3,09	,96	486	2,29	,00
	antrenör-idareci	77	2,80	1,17			
3. Hakemlerin kapasitesi ve yeterliliği	sporcu	411	2,91	1,04	486	-1,33	,29
	antrenör-idareci	77	3,09	,97			
4. Yarışma tesislerinin yeterliliği ve kalitesi	sporcu	411	3,08	1,14	486	1,33	,66
	antrenör-idareci	77	2,89	1,18			
5. Tesis görevlilerinin görevlerini yapma yeterliliği	sporcu	411	3,14	,96	486	,52	,86
	antrenör-idareci	77	3,07	,98			
6. Yarışmalar sırasındaki sağlık hizmeti	sporcu	411	2,86	1,09	486	-1,12	,02
	antrenör-idareci	77	3,01	1,00			
7. Yarışmalar sırasındaki güvenlik	sporcu	411	2,89	1,02	486	-,10	,35
	antrenör-idareci	77	2,90	1,16			
8. Yarışmalar için sunulan konaklama hizmeti	sporcu	411	2,90	2,30	486	1,55	,90
	antrenör-idareci	77	2,48	1,20			
9. Yarışma yerindeki yiyecek ve içecek hizmeti	sporcu	411	2,66	2,50	486	,46	,36
	antrenör-idareci	77	2,53	,99			
10. Yarışma yerine ulaşım ve park olanağı	sporcu	411	2,88	1,16	486	,65	,44
	antrenör-idareci	77	2,79	1,26			
11. Organizasyon komitesi ve federasyon ile iletişim	sporcu	411	2,93	2,04	486	,50	,61
	antrenör-idareci	77	2,81	1,17			
12. Faaliyetlerin tanıtımı ve medyada yer alması	sporcu	411	2,05	1,04	486	2,98	,14
	antrenör-idareci	77	1,67	,84			
ORTALAMA	sporcu	411	2,88	,67	486	1,48	,24
	antrenör-idareci	77	2,75	,71			

Tablo 4: Tüm Katılımcıların Maddeleri Değerlendirme Sonuçları

1. Maçların / yarışmaların kalitesi						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	24	80	231	130	23	488
%	4.9%	16.4%	47.3%	26.6%	4.7%	100.0%
2. Yarışma programı / fikstür uygunluğu						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	36	103	175	151	23	488
%	7.4%	21.1%	35.9%	30.9%	4.7%	100.0%
3. Hakemlerin kapasitesi ve yeterliliği						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	51	103	174	141	19	488
%	10.5%	21.1%	35.7%	28.9%	3.9%	100.0%
4. Yarışma tesislerinin yeterliliği ve kalitesi*						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	43	119	157	105	64	488
%	8.8%	24.4%	32.2%	21.5%	13.1%	100.0%
5. Tesis görevlilerinin görevlerini yapma yeterliliği						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	24	91	206	131	36	488
%	4.9%	18.6%	42.2%	26.8%	7.4%	100.0%
6. Yarışmalar sırasındaki sağlık hizmeti**						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	59	110	178	110	31	488
%	12.1%	22.5%	36.5%	22.5%	6.4%	100.0%
7. Yarışmalar sırasındaki güvenlik**						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	52	110	191	106	29	488
%	10.7%	22.5%	39.1%	21.7%	5.9%	100.0%
8. Yarışmalar için sunulan konaklama hizmeti						
	çok kötü	kötü	Normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	79	138	135	95	40	488
%	16.2%	28.3%	27.7%	19.5%	8.2%	57.8%
9. Yarışma yerindeki yiyecek ve içecek hizmeti						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	90	157	154	66	19	488
%	18.4%	32.2%	31.6%	13.5%	3.9%	100.0%
10. Yarışma yerine ulaşım ve park olanığı**						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	70	124	134	118	42	488
%	14.3%	25.4%	27.5%	24.2%	8.6%	100.0%
11. Organizasyon komitesi ve federasyon ile iletişim**						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	58	101	219	88	20	488
%	11.9%	20.7%	44.9%	18.0%	4.1%	100.0%
12. Faaliyetlerin tanıtımı ve medyada yer alması**						
	çok kötü	kötü	normal	iyi	çok iyi	Toplam
N	205	128	114	36	5	488
%	42.0%	26.2%	23.4%	7.4%	1.0%	100.0%

*normalin altındaki değerlerin toplamları, normal değerden fazla.

**normalin altındaki değerlerin toplamları, normalin üstündeki değerlerden fazla.

TARTIŞMA

Bu çalışma, Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu'ndan alınan resmi rakamlara göre toplam 3464 sporcu, idareci ve antrenörün, bireysel ve takım sporlarında katıldığı 4. Türkiye Üniversite Spor Oyunları kapsamında organize edilen faaliyetlerde, toplam 785 kişiye uygulanan faaliyet değerlendirme anketi ile gerçekleştirilmiştir. 13 ayrı branşta (8 bireysel spor, 5 takım sporu) sporcu, idareci ve antrenörlere dağıtılan toplam 785 anketten 488'i katılımcılar tarafından tam olarak doldurularak teslim edilmiş ve % 62'lik bir geri dönüş oranı elde edilmiştir.

Tüm katılımcılar cinsiyetlerinin, maddelerin değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığı varsayımını test etmek amacıyla uygulanan t-test sonucunda, "1.madde" (Maçların / yarışmaların kalitesi) ve "7. madde" (Yarışmalar sırasındaki güvenlik) dışındaki diğer maddeler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ortalama anlamlılık seviyesi 0,10 olarak bulunmuştur (Tablo-2). Buna ek olarak her grubun (sporcular ile antrenörler ve idareciler) kendi içerisindeki cinsiyet farklığının o grubun faaliyetleri değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını test etmek amacıyla yapılan t-testler cinsiyetin değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar bizlere bu çalışmada, faaliyetleri değerlendirmede cinsiyetin önemli bir etken olmadığını göstermektedir.

Çalışmada ikinci hipotez olarak sunulan "Sporcular ile antrenör ve idarecilerin faaliyetleri değerlendirme sonuçları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan t-test, kişilerin faaliyette aldıkları görevlerin faaliyetleri değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını göstermiştir. Bu sonuç, o spor dalında aktif olarak sahada yer alan sporcular ile saha dışında gerek antrenör gerekse idareci pozisyonundaki yönetici kişilerin faaliyetleri benzer yönde değerlendirdiklerini, tüm katılımcıların faaliyetleri benzer yönde zayıf veya güçlü buldukları ve yapılan etkinliklerden benzer şekilde etkilendiklerini göstermiştir.

Son olarak, cinsiyet ve görev ayırımı yapılmaksızın tüm katılımcıların değerlendirme sonuçlarının ortalama olarak normalin altında kalacağı varsayımı savunulmuş, fakat "faaliyetlerin tanıtımı ve medyada yer alması" ifadesinin yer aldığı 12.madde ile konaklama ve yiyecek-içecek hizmetlerinin değerlendirildiği 8. ve 9. maddeler dışındaki diğer tüm maddelerin değerlendirme sonuçları normal olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar üniversiteler arasındaki spor faaliyetlerinin gerek görsel, gerekse yazılı medyada daha fazla yer bulması ve bunun içinde faaliyetler öncesinde ve sırasında bir organizasyonun başarısı için çok önemli bir unsur olan promosyonun etkili bir şekilde kullanılması gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Pazarlama karmasının dört önemli unsurundan biri olan promosyon, bir spor ürününün ya da spor organizasyonunun başarılı ve etkili olmasında çok önemli bir yere sahiptir. Promosyon aktiviteleri, bir spor ürününün ya da organizasyonunun müşteri tarafından algılanıp tüketilmesi için yapılan aktivitelerden oluşmaktadır⁽²⁾. Bunu sağlama görevi de federasyona veya sponsor firmalara düşmektedir. Gerekli tanıtımı ve duyuruları yapılmış, iyi bir katılımcı sayısına sahip bir spor faaliyetinden hem

aktif olarak sahada yer alan sporcu ve antrenörler hem de izleyici konumundaki seyirciler keyif alacaklar, heyecan ve coşku artabilecektir. Bu da o faaliyetin daha renkli, coşkulu ve rekabet ortamı içerisinde olması anlamına gelmektedir.

Promosyon aktivitelerinin yetersizliğinin yanı sıra bir başka olumsuz değerlendirme de 8. ve 9. maddelerde yer alan "faaliyetler sırasında sunulan konaklama ile yarışma yerindeki yiyecek-içecek hizmetleri için yapılmıştır. Konaklama ve yiyecek-içecek hizmetleri de promosyon aktiviteleri gibi bir spor organizasyonun başarısında rol oynayan çok önemli ve temel unsurlardandır"⁹⁾. Önceden planlaması yapılmış, organizasyon sırasında da kaliteli bir şekilde verilen bu iki önemli hizmet, özellikle de spor organizasyonlarında katılımcıların üzerinde hassasiyetle durdukları hizmetlerdir. Bu iki unsurun başarısı yada başarısızlığı bütün bir organizasyonun başarısına etkide bulunabilecektir. Bu nedenle böylesine büyük organizasyonlarda bu iki hizmetin daha planlı böylelikle de daha etkili ve verimli sunulması gerekmektedir. Konaklama ve yiyecek-içecek hizmetinin kalitesi, özellikle de uluslararası spor organizasyonları için çok önemli ve vazgeçilmez bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan geriye kalan toplam 9 maddenin değerlendirme sonuçları incelendiğinde, sonuçların normal seviyede olmasına rağmen, aynı zamanda hiçbir değerlendirme maddesinin de "çok iyi" veya "iyi" ortalama değerini yansıtmadığı da görülmektedir. Buna ek olarak her değerlendirme maddesinden elde edilen sonuç, "normalin altı ve normalin üstü" şeklinde bir karşılaştırma yapılarak daha da detaylı incelendiğinde, organizasyonun değerlendirilmesi bakımından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, yarışma tesislerin yeterliliği ve kalitesinin değerlendirildiği 4. maddedeki çok kötü (43) ve kötü (119) değerlerinin toplamlarının, normal değerden (157) daha fazla olduğu görülmektedir. Bu, katılımcıların tesislerin yeterliliği ve kalitesini normal olarak değerlendirmelerine rağmen, bu konuda olumsuz değerlendirmelerin daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, yarışmalar sırasındaki sağlık hizmetinin değerlendirildiği 6. madde, yarışma sırasındaki güvenlik hizmetinin değerlendirildiği 7. madde, yarışma yerine ulaşım ve park olanağının değerlendirildiği 10. madde ile organizasyon komitesi ve federasyon ile iletişimin değerlendirildiği 11. maddenin sonuçları incelendiğinde de normalin altındaki değerlerin toplamlarının normalin üstündeki değerlerden yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular, söz konusu faaliyetlerin bu yönleriyle katılımcıların tüm beklentilerini karşılayamadığı veya karşılamakta zayıf kaldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Özet olarak, cinsiyetin katılımcıların organizasyonları değerlendirme sonuçları üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı, gerek bayan, gerekse erkek katılımcıların organizasyondan benzer yönde memnun veya memnuniyetsiz kaldıkları ve benzer yönde etkilendikleri görülmektedir. Buna ek olarak, katılımcıların organizasyonda aldıkları görevinde değerlendirme sonuçları üzerinde bir farklılığa yol açmadığı sonucu bulunmuştur. Son olarak daha genel bir bakış açısı ile tüm maddelerin katılımcılar tarafından değerlendirme sonuçları incelendiğinde ise, faaliyetlerin yeterince tanıtımının yapılmadığı, organizasyon tarafından sunulan konaklama ile yarışmalar

sırasındaki yiyecek-içecek hizmeti konularında federasyonun zayıf kaldığı yönünde bir sonuç elde edilmiştir. Sağlık, güvenlik, ulaşım ve park olanağı, organizasyon komitesi ve federasyon ile iletişim gibi hizmetlerde de katılımcıların değerlendirme sonuçları normal değerlerde olmasına rağmen, detaylı incelemede bu konularda da katılımcıların memnuniyet seviyelerinin düşük ve olumsuz yönde olduğu görülmektedir.

Günümüzde artık diğer sektörlerdeki müşteri memnuniyeti, bir spor organizasyonun tüketicisi ya da müşterisi konumundaki bir katılımcı için de geçerli olmaktadır. Bir organizasyondan ne yönde beklentilerin olabileceği ve bu beklentilerin ne ölçüde karşılanabildiği belirlemek çok önemli hale gelmiştir. Artık müşteri profiline belirlendiği ve hangi tip müşterinin ne tür istek, ihtiyaç ve beklentilerinin olduğunu belirlemeye yönelik çalışmalar spor pazarlamasının da bir parçası olmuştur⁽²⁾. Hem üretim hem de hizmet sektöründe çalışan kurumlar ve kuruluşlar artık toplam kalite yönetimi denilen çağdaş bir yönetim felsefesine göre hizmet vermeye çalışmakta ve müşteri memnuniyetini maksimum düzeyde tutmaya çalışmaktadır. Günümüzde artık misyonunu ve vizyonu çok iyi bir şekilde belirlemiş, hedeflerine ulaşmak için gerekli araştırmaları yaparak kendisine strateji belirleyen spor organizasyonlarının var olduğu bir spor yönetimi anlayışı geçerli olmaktadır. Artık spor çok önemli bir hizmet sektörü olarak paydaşlarına kaliteli bir hizmet sunmalı, spor sektöründe de müşteri memnuniyetinin sağlanması konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Hedef artık en iyisini, en farklısını, en kalitelisini sunmaktır. Herhangi bir branştaki spor organizasyonuna sürekli olarak bir devamlılığın sağlanabilmesi ve katılımcıların memnun kalarak ayrılacakları kaliteli organizasyonlar düzenlemek organizatörlerin birincil hedefi olmalıdır. Bu çalışmada olduğu gibi en azından paydaşlarından bir kısmının katıldığı ve aldıkları hizmetler hakkında değerlendirmelerin yapıldığı çalışmalar sayesinde de organizasyonun zayıf ve güçlü yönlerini belirlemek ve buna göre strateji belirlemek artık bir zorunluluktur. İleride yapılabilecek bu türde çalışmalarda mevcut çalışmadan farklı olarak seyirciler de çalışmaya dahil edilip görüş ve önerileri alınabilir. Buna ek olarak değerlendirme kısmı zor ve uzun bir süreç olsa da açık uçlu sorular veya ifadeler kullanılarak kişilerin kendi görüş ve önerilerini yansıtmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Balcı, V. (1999). Spor Etkinliklerinin Planlanması ve Yönetimi, Bağırğan Yayınevi, Ankara, Sporsal Kuram Dizisi.
2. Mullin, B.J., Hardy, S., Sutton, A.W. (2000). Sport Marketing. Second Edition. Human Kinetics.
3. Ruskin, H. (1987). The importance of University Sport and Physical Education, Final Report, FISU Konferansı.
4. Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu Dergisi, 2001 Özel Sayısı, sayı 1, sayfa 6.
5. Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu 2003-2004 Öğretim Yılı Yarışma Programı Kitabı, Ankara, sayfa 19-223 ve TÜSF resmi web sayfası www.univspor.org.tr, son erişim tarihi 03.04.2004.
6. Uluslararası Üniversite Sporları Federasyonu (FISU) Kural ve Yönetmelikler Kitabı ve resmi web sayfası www.fisu.net/fisumembercountires, son erişim tarihi 30.03.2005.
7. Yüksek Öğretim Kurumu resmi web sayfası, www.yok.gov.tr/raporlar/2004_yili_raporlar/Türk_Yüksek_Öğretiminin_Bugünkü_Durumu, Bölüm 2, sayfa 24, son erişim tarihi 30.03.2005.